

Олександр БАТЕНЬКОВ

ЗАХИСТ УКРАЇНИ

Олександр БАТЕНЬКОВ

ЗАХИСТ УКРАЇНИ

**Науково-методичний центр ВФПО
2025**

УДК 355.233(075.8)

Б12

Рекомендовано Науково-методичною радою Науково-методичного центру ВФПО
(протокол № 2 від 24.02.2025)

Рецензенти:

Валерій ВОРОБІЙОВ, методист Комунального закладу «Житомирський обласний інститут після-
дипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради

Ігор СТАРЧЕНКО, викладач Тилігульського аграрного фахового коледжу

Сергій МАТЮХА, старший викладач, спеціаліст вищої категорії Житомирського агротехнічного
фахового коледжу

Олександр Батеньков

Б12 Захист України : навчальний посібник / Олександр Батеньков – Київ : Науково-методичний
центр ВФПО, 2025. – 160 с.

ISBN 978-617-7283-78-1

У посібнику викладено матеріал для засвоєння теоретичного та практичного курсу з предмета
«Захист України», зазначено його мету, завдання та зміст.

У посібнику детально розглядаються питання початкової військової підготовки здобувачів
освіти, основ нормативно-правового забезпечення захисту України, функцій Збройних Сил Украї-
ни та інших військових формувань, їх характерних особливостей, основ національної безпеки
України, основних норм міжнародного гуманітарного права, бойової, тактичної, вогневої та
прикладної фізичної підготовки, основ цивільного захисту та надання невідкладної домедичної
допомоги.

Посібник містить достатню кількість рисунків, фотографій, схем, таблиць, відеоматеріалів, елек-
тронні посилання на інтернет-ресурси.

Рекомендований для здобувачів освіти закладів фахової передвищої освіти, викладачів пред-
мета «Захист України».

ISBN 978-617-7283-78-1

УДК 355.233(075.8)

©

О. Батеньков, 2025

ЗМІСТ

Розділ I. Основи національної безпеки України.	5
1.1. Національні інтереси України та загрози національній безпеці. Воєнна доктрина України.	5
1.2. Структура та завдання Збройних Сил України.	5
Розділ II. Збройні Сили України на захисті України.	13
2.1. Законодавство України про військову службу.	13
2.2. Військова присяга.	15
2.3. Військова символіка України.	17
2.4. Історія розвитку українського війська.	20
2.5. Історія виникнення і розвитку міжнародного гуманітарного права.	30
2.6. Основні норми міжнародного гуманітарного права.	31
Розділ III. Статуси Збройних Сил України.	38
3.1. Військові звання, знаки розрізнення і форма одягу військовослужбовців.	38
3.2. Обов'язки солдата у повсякденній діяльності.	43
3.3. Відносини між військовослужбовцями.	43
3.4. Військова дисципліна та її значення для бойової готовності підрозділу.	45
3.5. Організація внутрішньої служби.	48
3.5.1 Внутрішній порядок у військовій частині та її підрозділах. Правила розміщення та повсякденної діяльності.	48
3.5.2. Добовий наряд роти, обов'язки днювального роти.	53
3.5.3. Вартова служба. Чатовий.	55
Розділ IV. Стройова підготовка.	60
4.1. Строї та управління ними.	61
4.2. Обов'язки солдата перед шиккуванням і в строю.	64
Розділ V. Вогнева підготовка.	66
5.1. Внутрішня балістика.	66
5.2. Зовнішня балістика.	68
5.3. Визначення вихідних даних для стрільби.	71
5.4. Стрілецька зброя та поводження з нею.	73
5.4.1. Малокаліберна гвинтівка ТОЗ-8.	73
5.4.2. Пневматична гвинтівка МР-512.	74
5.4.3. Будова та принцип дії автомата АК-74.	75
5.4.4. Неповне розбирання автомата, чищення, змащення і зберігання.	78
5.5. Ручні осколкові гранати та поводження з ними, догляд і зберігання.	80
5.5.1. Призначення і бойові властивості гранат.	80
5.5.2. Поводження з гранатами.	82
5.5.3. Прийоми метання ручних осколкових гранат.	83
Розділ VI. Тактична підготовка.	84
6.1. Основні риси загальновійськового бою.	84
6.1.1. Сучасні війни та воєнні конфлікти, їх психологічні особливості та вплив на поведінку і стан людини.	84
6.1.2. Загальновійськовий бій.	87
6.1.3. Види вогню і маневрів в бою.	88
6.2. Індивідуальні дії солдата та взаємодія у складі двійок, трійок.	90
6.2.1. Особиста зброя та екіпіровка солдата.	90
6.2.2. Обов'язки солдата в бою.	92
6.2.3. Пересування на полі бою.	93
6.3. Дії солдата у складі груп, механізованого відділення.	96

6.3.1. Організаційна структура механізованого відділення, його можливості.	96
6.3.2. Вогнева позиція механізованого відділення в обороні.	97
6.3.3. Механізоване відділення у наступі.	101
6.3.4. Способи боротьби з танками противника.	102
6.3.5. Способи боротьби з низько пролітаючими повітряними цілями.	106
6.3.6. Основні види інженерних загороджень.	111
6.4. Основи військової топографії.	116
6.4.1. Орієнтування на місцевості; за сонцем; за місцевими предметами.	116
6.4.2. Азимут і його визначення.	121
Розділ VII. Прикладна фізична підготовка.	124
7.1. Силова підготовка та подолання перешкод.	124
7.1.1 Силова підготовка.	124
7.1.2 Біг по пересіченій місцевості.	125
7.1.3 Подолання перешкод.	125
7.2. Основи самозахисту.	127
Розділ VIII. Основи цивільного захисту.	130
8.1. Причини виникнення та класифікація надзвичайних ситуацій.	130
8.2. Оповіщення населення про надзвичайні ситуації.	134
8.3. Пост радіаційного і хімічного спостереження.	135
8.4. Класифікація засобів захисту людей.	136
Розділ IX. Домедична допомога.	140
9.1. Реанімація потерпілих.	140
9.2. Переломи та їх класифікація.	143
9.3. Перша допомога при опіках.	145
9.4. Кровотечі та долікарська допомога при кровотечах.	146
9.5. Ознаки смерті.	149
9.6. Перша медична допомога в умовах бойових дій.	150
9.6.1. Вступ до тактичної медицини.	150
9.6.2. Фаза 1: Допомога під вогнем або загрозою.	150
9.6.3. Фаза 2: Тактичні умови.	151
9.6.4. Фаза 3 Зелена зона.	157

РОЗДІЛ І. ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

1.1. Національні інтереси України та загрози національній безпеці. Воєнна доктрина України.

1.2. Структура та завдання Збройних Сил України

1.1. Національні інтереси України та загрози національній безпеці. Воєнна доктрина України.

Поняття світової колективної безпеки.

З 2014 року, розпочавши збройну агресію проти України, а з 24 лютого 2022 року повномасштабну війну, росія порушила заборону Статуту ООН на застосування сили. Окремі держави запровадили санкції проти РФ, надають військову, гуманітарну допомогу Україні та підтримують її у відстоюванні своєї територіальної цілісності. Однак нездатність Ради Безпеки ООН як ключового органу захистити мир та стабільність підриває його авторитет та викликає сумніви щодо здатності виконувати свої функції у сучасному світі. Також такі країни, як Іран та Північна Корея підтримують агресивну війну

росії своїми військовими ресурсами.

З метою відсічі агресії, захисту світової свободи і демократії лідери держав реалізують комплекс заходів політичного, економічного, правового характеру, а також військово-організаційні заходи.

Поняття національної безпеки держави.

Проблема національної безпеки України має важливе значення в контексті загального розвитку країни та її інтеграції до євроатлантичних структур і у світове співтовариство. Поняття «національні інтереси держави» визначено Законом України «Про національну безпеку України».

У лютому-березні 2014 року розпочалося російське збройне вторгнення в Крим (з подальшим початком тимчасової окупації півострова Росією 20 лютого 2014).

З квітня 2014 року зі створення під прикриттям «народних» виступів спецслужбами РФ терористичних так званих Донецької і Луганської «народних республік» розпочалася війна на сході України (на Донбасі).

24 лютого 2022 року російська федерація розпочала новий етап восьмирічної війни проти України, а саме – широкомасштабне вторгнення в Україну після тривалого військового наروضування та визнання росією своїх маріонеткових утворень ДНР та ЛНР як незалежних держав. Ворог здійснює масовані обстріли та бомбардування мирних українських міст.

24 лютого 2022 року о 5 годині ранку Володимир Путін офіційно оголосив про «спеціальну воєнну операцію» в Україні, насправді ж це було початком звичайнісінького вторгнення в суверенну державу. Російські війська розпочали інтенсивні обстріли підрозділів ЗСУ на сході та перетнули північно-східні кордони, а також нанесли ракетно-бомбові удари по аеродромах і складах зброї по всій території України. Верховна Рада України одногослосно ухвалила запровадження воєнного стану. Більшу частину доби по всій Україні лунали сирени повітряного нальоту.

22 травня 2022 року Верховна Рада України визнала Російську Федерацію державою-терористом із тоталітарним неонацистським режимом та заборонила його пропаганду, а також пропаганду акту агресії Росії проти України.

Інфраструктура в Україні погіршилася в результаті кібератак і бомбардувань армією росії. Були окуповані декілька українських міст і об'єктів державного значення, зокрема Чорно-

бильська атомна електростанція.

Завдяки спротиву української армії та сил самооборони вже в перші дні агресії російська армія зазнала значних втрат у живій силі та техніці. У своїй новітній історії, за оцінками українських та міжнародних експертів, росія в жодній війні ще не зазнавала навіть приблизно таких великих втрат за такий короткий час. За визнанням західної розвідки, росія зустріла сильніший, ніж очікувала, опір, що зумовило матеріально-технічні проблеми для її військ, нестачу пального, боєприпасів і продовольства, підрив бойового духу нападників. Швидке об'єднання країн світу для допомоги Україні, як і запровадження потужних санкцій проти росії, стало несподіваним ударом для країни-агресора.

У Законі України «Про національну безпеку України» зазначено, національна безпека – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.

Фундаментальними національними інтересами України є:

- державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України;
- сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення;
- інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного Договору, розвиток взаємовигідних відносин з іншими державами.

Воєнна доктрина України є сукупністю цільових настанов, керівних принципів і поглядів на забезпечення воєнної безпеки України.

Воєнна доктрина має оборонний характер. Україна не вважає жодну державу своїм воєнним противником. Разом з тим Україна вважатиме потенційним воєнним противником будь-яку державу, послідовна недружня політика якої загрожуватиме воєнній безпеці України.

Воєнна доктрина України є складовою частиною концепції національної безпеки та становить сукупність основоположних настанов і принципів щодо організації та забезпечен-

ня безпеки особи, народу і держави шляхом політичних, дипломатичних, економічних та воєнних заходів.

Нова Воєнна доктрина України:

- визначає Російську Федерацію воєнним супротивником України та умови звільнення тимчасово окупованих територій України;
- виходить із високої ймовірності воєнної загрози та повномасштабного застосування проти України воєнної сили як головної загрози національній безпеці;
- підтверджує відмову від політики позаблоковості та відновлення стратегічного курсу на євроатлантичну інтеграцію;
- визначає ознаки виникнення збройного конфлікту всередині України;
- враховує зростання ролі інформаційно-психологічних операцій;
- наголошує на вдосконаленні системи мобілізації й суттєвого збільшення професійної складової в ЗСУ;
- формулює заходи з підготовки держави до оборони, а також завдання розвитку оборонного та безпекового потенціалу як необхідної умови відсічі агресії

Стаття 17 Конституції України визначає:

Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.

Стаття 65 Конституції України визначає:

Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України.

Громадяни відбувають військову службу відповідно до закону.

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ВИЗНАЧАЄ:

Обов'язки громадянина (військовослужбовця):

- виконувати закони держави;
- виконувати правила суспільного життя;
- дотримуватись загальнодержавної ідеології та законів;
- не можуть брати участь у страйках та ін.

Права та свободи військовослужбовців:

- недоторканність особистості;
- гідне матеріальне забезпечення;
- право на освіту, житло, охорону здоров'я;
- свобода совісті, віри тощо;
- можливість обрання на громадські посади.

В умовах анексії росією Криму та повномасштабної російсько-української війни інтереси національної безпеки й оборони України вимагають суттєвого поглиблення стосунків з

Організацією Північноатлантичного Договору (НАТО). 30 вересня 2022 року Україна підписала заявку на вступ до НАТО в пришвидшеному порядку.

Висновок:

Розвиток національних Збройних Сил та інших формувань України – необхідна умова забезпечення могутності української держави.

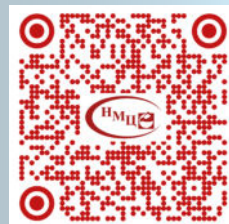
1.2. Структура та завдання Збройних Сил України

Сухопутні війська – найчисленніший вид Збройних Сил України. За призначенням та обсягом функцій беруть участь у виконанні практично всього спектру завдань Збройних Сил.

Структура ЗСУ

<https://surl.li/oxlzla>

Роди військ:

Механізовані війська. Складають основу Сухопутних військ, виконують завдання щодо утримання зайнятих районів, рубежів і позицій, відбиття ударів противника, прориву оборони противника, розгрому його військ, захоплення важливих районів, рубежів і об'єктів, діють у складі морських та повітряних десантів.

ТАНКОВІ ВІЙСЬКА
УКРАЇНИ

Танкові війська – основна ударна сила Сухопутних військ. На озброєнні танкових військ перебувають сучасні танки з потужною бронєю і першокласним високоточним озброєнням. Діють у тісній взаємодії з механізованими військами.

Десантно-штурмові війська – здатні діяти як повітряний десант і призначені для виконання бойових завдань у тактичному та оперативному тилу ворога, які неможливо виконати іншими силами та засобами.

Війська цілеспрямовано готуються для активних бойових дій в тилу противника, а також дій у ході ведення оборонних, контрнаступальних, спеціальних, антитерористичних та миротворчих операцій.

Ракетні війська і артилерія – основні засоби вогневого ураження Сухопутних військ. На них покладено завдання нанесення вогневої поразки противнику. Створена нова організаційно-штатна структура – бригадна артилерійська група, яка включає декілька дивізіонів різного призначення і має на озброєнні гармати різного калібра.

Армійська авіація – наймобільніший рід Сухопутних військ. Характерні завдання: знищення вертольотів противника в повітрі та місцях їх базування; знищення об'єктів противника на передньому краї і в тактичній глибині під час авіаційної підтримки загальновійськових частин.

Повітряні Сили

Призначені для охорони територіального повітряного простору держави, ураження з повітря об'єктів противника, авіаційної підтримки своїх військ, висадки повітряних десантів, повітряного перевезення військ і матеріальних засобів та ведення повітряної розвідки.

Повітряні Сили України складаються з родів військ:

Авіація. Призначена для нанесення ударів по угрупованнях військ та об'єктах противника, висадки повітряних десантів, перевезення військ (вантажів). Поділяється на винищувальну; бомбардувальну; штурмову; розвідувальну; військово-транспортну; спеціальну.

Протиповітряна оборона. Призначена для захисту від ударів з повітря важливих об'єктів держави, угруповань Збройних Сил. Має в своєму складі:

- зенітно-ракетні війська
- радіотехнічні війська

Військово-морські Сили.

Призначені для стримування, локалізації і нейтралізації збройного конфлікту в територіальних водах України, а за необхідності – відсічі збройної агресії з моря як самотійно, так і у взаємодії з іншими видами ЗСУ.

Надводні сили. Призначені для пошуку і знищення бойових кораблів та суден противника, охорони морських комунікацій та пунктів базування з моря, сприяння сухопутним військам на приморському напрямку, постановки мінних загороджень, ведення розвідки та протимінних дій, висадки морських десантів.

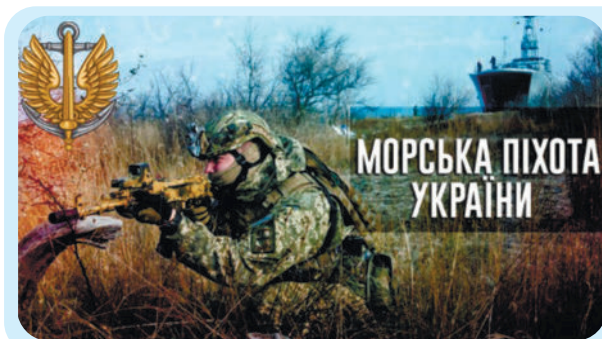
Підводні сили. Призначені для пошуку і знищення підводних човнів, кораблів супротивника, ведення розвідки і наведення своїх ударних сил на угруповання противника, протичовнового забезпечення бойових дій надводних кораблів і постановки активних загороджень.

Морська авіація. Призначена для пошуку підводних човнів противника, протичовнового забезпечення корабельних угруповань ВМС, ведення розвідки та наведення ударних сил, постановка мінних загороджень.

Берегові ракетно-артилерійські війська. Призначені для знищення надводних кораблів, десантних загонів та конвоїв противника, видачі цілевказання по морському противнику.

Морська піхота. Призначена для захоплення берегового плацдарму в складі першого ешелону морського десанту, участі у обороні об'єктів ВМС, ділянок узбережжя, островів та участі у територіальній обороні, ведення розвідувальних і диверсійних дій, дій у складі миротворчих сил.

Спеціальні війська.

Окремі військові частини і підрозділи:

- розвідувальні;
- інженерні;
- радіаційного, хімічного, біологічного захисту;
- зв'язку, автоматизованих систем управління та радіотехнічного забезпечення.

Питання для самоконтролю

1. Що ви розумієте під поняттям «світова колективна безпека»?
2. На яких основних принципах ґрунтується колективна безпека різних держав?
3. Що є об'єктом і суб'єктом національної безпеки держави?
4. Які методи є типовими компонентами гібридної війни?
5. Охарактеризуйте Воєнну організацію держави України.
6. У чому, на вашу думку, різниця між світовою колективною безпекою і національною безпекою держави?
7. Який Закон України визначає поняття «національні інтереси держави»?
8. Що є пріоритетами національних інтересів України?
9. Назвіть основні положення нової Воєнної доктрини України.
10. Якими є, на вашу думку, перспективи членства України в НАТО?
11. Розкрийте структуру Збройних Сил України.

РОЗДІЛ II. ЗБРОЙНІ СИЛИ УКРАЇНИ НА ЗАХИСТІ УКРАЇНИ

- 2.1. Законодавство України про військову службу
- 2.2. Військова присяга
- 2.3. Військова символіка України
- 2.4. Історія розвитку українського війська
- 2.5. Історія виникнення і розвитку міжнародного гуманітарного права
- 2.6. Основні норми міжнародного гуманітарного права

2.1. Законодавство України про військову службу

Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу».

Цей Закон здійснює правове регулювання відносин між державою і громадянами України у зв'язку з виконанням ними конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни.

Стаття 1. Закону проголошує:

1. Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є конституційним обов'язком громадян України.

2. Військовий обов'язок установлюється з метою підготовки громадян України до захисту Вітчизни, забезпечення особовим складом Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення та Державної спеціальної служби транспорту, посади в яких комплектуються військовослужбовцями.

3. Військовий обов'язок включає:

- підготовку громадян до військової служби;
- приписку до призовних дільниць;
- прийняття в добровільному порядку (за контрактом) та призов на військову службу;
- проходження військової служби;
- виконання військового обов'язку в запасі;
- проходження служби у військовому резерві;
- дотримання правил військового обліку.

Види військової служби.

Базова військова служба; у статті 15 Закону визначено:

Для проходження базової військової служби направляються придатні для цього за станом здоров'я громадяни України чоловічої статі (жіночої статі – добровільно), яким до дня відправлення на базову військову службу виповнилося 18 років, та старші особи, які не досягли 25-річного віку.

Зазначені громадяни України можуть один раз обрати рік проходження базової військової

служби до досягнення ними 24-річного віку.

У рік, коли юнак досягає 17-річного віку, з 1 січня до 31 липня, він зобов'язаний пройти приписку до призовної дільниці:

- з'явитися у територіальний центр комплектування, пройти медичну комісію, яка визначає його придатність до військової служби, та стати на військовий облік призовників;
- внести відповідні відомості до Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов'язаних та резервістів шляхом:
- проходження електронної ідентифікації та уточнення своїх персональних даних засобами електронного кабінету призовника, в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;
- особистого прибуття до територіального центру комплектування з поданням необхідних документів, перелік яких встановлюється Міністерством оборони України.

Поважними причинами непроходження електронної ідентифікації/ **неприбуття** призовників до призовних дільниць визнаються:

- перешкода стихійного характеру, хвороба призовника або інші обставини, які позбавили його можливості пройти електронну ідентифікацію або особисто прибути до територіального центру комплектування;
- проживання (перебування) на тимчасово окупованій території України або території України, де ведуться бойові дії.

Військова служба за контрактом осіб офіцерського складу;

Тривалість контракту – 5 р.

– військова служба за призовом осіб офіцерського складу;

– військова служба за контрактом осіб рядового, сержантського і старшинського складу.

Термін проходження служби – 18–45 років (для жінок – 19–45 р. В особливий період – до 60 р.)

Тривалість контракту – 3 р., сержантів старшин – 3–5 р.

Військова служба (навчання) курсантів (слухачів) військових закладів вищої освіти, а також закладів вищої освіти, які мають у своєму складі військові інститути, факультети військової підготовки, кафедри військової підготовки (далі – військові заклади вищої освіти та військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти);

Альтернативна (невійськова служба) за-проваджується замість проходження строкової військової служби і має на меті виконання обов'язку перед суспільством.

Право на альтернативну службу мають громадяни України, якщо виконання військового обов'язку суперечить їхнім релігійним переконанням і ці громадяни належать до чинних, згідно з законодавством України, релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю. Термін альтернативної служби у півтора рази довший від терміну військової служби.

Альтернативну службу громадяни проходять на підприємствах, в установах, організаціях, що перебувають у державній, комунальній власності або переважна частка у статутному фонді яких є в державній або комунальній власності, діяльність яких у першу чергу пов'язана із соціальним захистом населення, охороною здоров'я, захистом довкілля.

Підготовка військових кадрів для ЗС України.

Підготовка висококваліфікованих офіцерів в Україні здійснюється:

- у військових закладах вищої освіти та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти України.

- за програмою підготовки офіцерів запасу на добровільних засадах.

Перепідготовка кадрових офіцерів здійснюється у центрах підвищення кваліфікації.

Підготовка військових кадрів на посади рядового сержантського і старшинського складу здійснюється під час:

- початкової загальновійськової підготовки

- базової загальновійськової підготовки.

2.2. Військова присяга

Ритуал прийняття військової присяги як клятви воїна на вірність своєму народові, Вітчизні існує з давніх-давен. На території сучасної України його започатковано у IX ст. з приходом на наші землі скандинавів.

Саме від них було запозичено цей обряд. Вступаючи до дружини, воїни клялися князеві у своїй вірності, і після цього дружинники вважалися побратимами.

Громадяни України, які призвані або добровільно вступили на військову службу, приймають Військову присягу на вірність народу України, її складають персонально в урочистій обстановці, зі зброєю в руках, біля Бойового прапора військової частини, перед строєм командирів і воїнів.

ВІЙСЬКОВА ПРИСЯГА

Я, (прізвище, ім'я, по батькові), вступаю на військову службу і урочисто клянусь народу України завжди бути вірним і відданим йому, сумлінно і чесно виконувати військовий обов'язок, накази командирів, неухильно дотримуватися Конституції, законів України, зберігати державну військову таємницю.

Я клянусь захищати Українську державу, непохитно стояти на сторожі її свободи і незалежності.

Я присягаю не зрадити народу України.

Військова присяга – документ юридичної сили, що має велике державне значення. Текст Військової присяги затверджено Постановою Верховної Ради України 6 грудня 1991 р. У ній сформульовано найважливіші вимоги, які ставляться до воїна і які він має неухильно виконувати в інтересах національної безпеки України.

«Бути вірним і відданим народові України».

Складаючи присягу, воїн Збройних Сил України клянеться перед народом, державою бути вірним і відданим їм. Найтяжчий злочин – порушення Військової присяги, зрада народу і Батьківщини.

«Сумлінно і чесно виконувати військовий обов'язок, накази командирів». Найважливіший обов'язок Збройних Сил України – забезпечення сприятливих зовнішніх умов для розбудови держави, підтримання високої боєздатності, готовності до збройного захисту незалежності, територіальної цілісності та недоторканності кордонів України. Це обов'язок і кожного військовослужбовця.

Накази, розпорядження командирів видаються на основі Конституції, законів, статутів Збройних Сил України і відповідно до конкретної ситуації.

Наказ командира – це закон для підлеглого. Невиконання наказів веде до зниження військової дисципліни, бойової готовності військ.

«Зберігати державну і військову таємницю». Служба у Збройних Силах пов'язана з тим, що воїни ознайомлюються із сучасною бойовою технікою і зброєю, їх секретними зразками, з новими військовими технологіями, докумен-

тацією тощо. Така інформація не повинна стати відомою зарубіжним спецслужбам і розвідкам. Зберігати і не розповсюджувати державну та військову таємницю – обов'язок кожного громадянина, кожного військовослужбовця. Розповсюдження, передача такої інформації вважається злочином проти Батьківщини і карається згідно із законами України.

Порядок складання Військової присяги.

Кожен громадянин України, який поступає на військову службу, особисто складає Військову присягу на вірність Українському народові та скріплює її власноручним підписом.

Військова присяга покладає на військовослужбовця всю повноту відповідальності за виконання ним військового обов'язку.

Військову присягу складають:

1. Військовослужбовці, які прибули до військової частини для проходження військової служби і раніше не складали Військової присяги, – після проходження ними програми підго-

товки, вивчення основних положень військового законодавства України, військових статутів стосовно їх прав та обов'язків, виконання вправи стрільби із стрілецької зброї, але не пізніше ніж через місяць від дня прибуття до військової частини;

2. Курсанти вищих військових закладів освіти, військових відділень, кафедр та факультетів цивільних закладів освіти, які раніше не склали Військової присяги, – в той самий термін;

3. Приписані до військової частини військовозобов'язані, які раніше не склали Військової присяги, – не пізніше ніж протягом п'яти днів після прибуття до військової частини для проходження навчальних зборів.

Присяга у 95одшбр

<https://surl.li/qowrph>

День складання Військової присяги є святковим для військової частини. Час і місце складання Військової присяги встановлюються окремим наказом командира військової части-

ни й оголошуються всьому особовому складові.

На складання Військової присяги за рішенням командира військової частини можуть запрошуватися близькі родичі військовослужбовців, які складають Військову присягу, а також інші особи.

Для складання Військової присяги військовослужбовці прибувають у парадному одязі.

У призначений час військова частина під Бойовим Прапором і з оркестром шикується в лінію ротних (взводних) колон. Військовослужбовці, які складають присягу, стоять у перших рядах.

Ритуал складання Військової присяги розпочинається виступом командира військової частини про значення Військової присяги для сумлінного, самовідданого служіння Україні. За ним до військовослужбовців, які складають Військову присягу, звертаються представники вищого командування, ветерани Збройних Сил України, близькі родичі, офіцери військової частини.

Після цього командир частини дає розпорядження командирам підрозділів приступити до складання військовослужбовцями Військової присяги.

Командири підрозділів за алфавітним списком викликають військовослужбовців, які перед строем проголошують текст Військової присяги, розписуються в цьому списку напроти свого прізвища.

Після складання Військової присяги списки з особистими підписами осіб, які склали Військову присягу, командири підрозділів урочисто вручають командирів військової частини.

Командир військової частини поздоровляє військовослужбовців із складанням Військової присяги, а всю військову частину – з поповненням її особового складу. Після цього оркестр виконує Державний Гімн України.

2.3. Військова символіка України

Статтею 20 Конституції України визначено: **«Державними символами України є Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України».**

Державний Прапор України – стяг з двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів.

За княжої доби кожний полк і кожний його підрозділ мав прапор, труби, бубон – обов'язкові військові атрибути. Трубами та бубнами подавали сигнал до бою, до походу; прапор (стяг, хоругва) був символом і знаком, що об'єднував воїнів навколо князя.

Усі прапори були однакової форми – довге трикутне полотно на держаку.

Коли прапор піднімали над військом – це був урочистий знак до початку бою. Оберігав його стяговик. Навколо прапора в бою йшла завзята боротьба, всі воїни були зобов'язані боронити свій прапор. Вважалося за доблесть здобути в бою ворожий прапор: це була перемога, тріумф.

Герб як символ держави виник за часів князювання Володимира Великого (978–1125). Тоді на монетах було вперше викарбовано тризуб, що став пізніше знаком могутності і сили Київської держави.

У козацькому війську відзнаки звалися **клейнодами**. Козацькі клейноди – булава, бунчук, печатка, прапори, бубни і труби.

Булава та бунчук – відзнаки гетьманської влади.

Бунчук – довга палиця (до 3 м) з металевим яблуком на кінці, з-під якого звисало кінське волосся.

Печатка Запорізького війська була округлою, з гербом посередині, різних розмірів.

У війську був один спільний прапор і були полкові та сотенні прапори.

Кожна військова частина під час формування отримує Бойовий Прапор.

Бойовий прапор військової частини Збройних Сил України є символом військової честі, доблесті і слави.

Він нагадує кожному воїнові про героїчне минуле нашого народу, його мужність і героїзм в боротьбі за національну незалежність, про священний обов'язок бути вірним своєму народові, Батьківщині.

Порядок вручення Бойового Прапора військовій частині

Бойовий Прапор вручається військовій частині після її сформування від імені Президента України представником Міністерства оборони України, виду Збройних Сил України, оперативного командування або іншим командиром (начальником) за дорученням МО України.

Під час вручення Бойового Прапора військовій частині видається Грамота Президента України. Вручення Бойового Прапора військовій частині проводиться в урочистій обстановці.

Для вручення Бойового Прапора військова частина шикується зі зброєю так, як цього вимагає Стройовий статут Збройних Сил України для стройового огляду.

Особа, яка вручає Бойовий Прапор, зачитує Грамоту Президента України, після чого вручає Бойовий Прапор і Грамоту командирові військової частини. Оркестр виконує Державний Гімн України.

На завершення вручення Бойового Прапора підрозділи частини проходять урочистим маршем перед особою, яка вручила Бойовий Прапор, знову шикуються. Бойовий Прапор відносять до місця його зберігання.

Після вручення Бойового Прапора по військовій частині видається наказ, згідно з яким встановлюють місце для зберігання Бойового Прапора і призначають прапорonosця, асистентів та прапорonosний взвод.

Порядок зберігання та тримання Бойового Прапора

Бойовий Прапор військової частини повинен знаходитися:

- у разі розміщення військової частини в казармах – у приміщенні штабу військової частини;
- у військових частинах, які здійснюють бойове чергування, – на командному пункті військової частини;
- у разі розташування військової частини таббором (у наметах) – у центрі розташування військової частини, під спеціальним навісом;
- на навчаннях – у місці, визначеному командиром військової частини.

Бойовий Прапор завжди перебуває під охороною варти. Для охорони Бойового прапора виставляється пост №1 – найвідповідальніший

і найважливіший. Він доручається найкращим воїнам.

Бойовий Прапор на посту зберігається у

згорнутому вигляді й у чохлах, опечатаному гербовою сургучною печаткою військової частини.

Під Бойовим Прапором військовослужбовці приймають присягу, беруть участь у парадах, походах, маневрах.

За відзнаку в бойових діях, зразкове виконання покладених завдань, високі показники у бойовій підготовці військовим частинам можуть присвоювати почесні найменування, – імена особливо видатних державних, громадських діячів і воєначальників. Стрічку з почесним найменуванням прикріплюють до Бойового Прапора.

До Бойового Прапора прикріплюють також ордени і медалі, що ними нагороджується вій-

ськова частина за видатні бойові заслуги, за успіхи у підготовці воїнів.

Найпочеснішою відзнакою воїна за службу є фотографування його під розгорнутим Бойовим Прапором частини.

2.4. Історія розвитку українського війська

Історія українського війська сягає тих древніх часів, коли тодішні мешканці земель сучасної України вперше змушені були взятися за зброю, щоб боронити життя і свободу себе і своїх близьких, свого народу і суспільства.

Вся історія державності України тісно пов'язана утворенням і розвитком тих чи інших військових формацій, які забезпечували державний лад, захист і безпеку громадян як від зовнішніх агресорів, так і від внутрішніх дестабілізаційних факторів.

Військова організація слов'ян.

Військова організація слов'ян формувалася з перших століть нашої ери і до виникнення Київської Русі. Воєнна організація була родоплемінною.

Сам рід дбав про зброю та військове спорядження, забезпечував охорону осель і городищ

від ворогів. Усі важливі військові питання вирішувались на віче, яке призначало керуючого військом – воєводу. Військо називалося – вої.

Київська Русь

<https://surl.li/mruqlx>

Значний вплив на організацію війська з часів Рюриковичей мали нормани (варяги). Військова підготовка починалася у сім'ї.

Основною зброєю були списи, сокира, лук, ніж, меч, щит, праця. Вона поділялася на охоронну (панцир, кольчуга, шолом, щит) та зачіпну (списи, шабля, меч, сокира, лук).

Військо княжої доби.

У період зародження давньоруської держави запроваджується постійне регулярне військо – дружина. Князі в разі потреби набирали також військо з міщан і селян, яких озброювали своїм коштом.

Руське військо

<https://surl.li/bprbvr>

В часи Київської Русі основу українського війська складали князівські дружини і народне ополчення. Княжа дружина була ядром війська. Ополчення збиралось у разі необхідності.

Зброю і коней ополченню надавав князь, який і стояв на чолі війська. Військо поділялось на полки (100–200 осіб) та сотні. З'являються роди війська: піхота, кіннота, флот, відділи інженерного забезпечення.

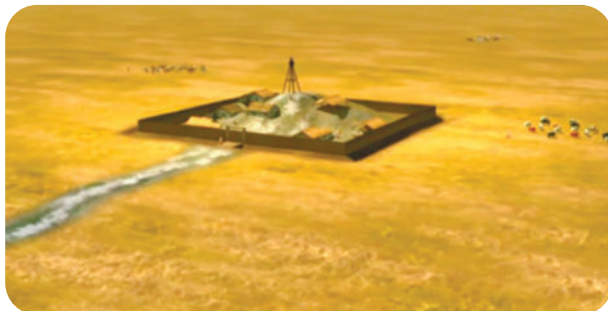
Військова підготовка молоді проводилася при монастирях і князівських дворах. Залежно від озброєння, військо поділялось на оружників (важкоозброєна піхота та кіннота: мечі, списи, сокири, панцири, шоломи, щити) та стрільців (легкоозброєна піхота та кіннота: луки та стріли). Бойове шикуння війська називалося лавою. Починає розвиватися військовий флот. Для військових походів застосовуються лодії (розміщували від 40 до 100 воїнів).

Видатний вклад у розбудову війська княжої доби внесли князі: Олег, Ігор, Володимир Великий, Ярослав Мудрий.

Період козаччини.

**Виникнення
козацького війська**

<https://surl.li/qszogv>

У XIV–XVI ст. україно-руські люди служать у складі війська Великого князівства Литовсько-го, Московської держави, потім Речі Посполитої і навіть Кримського ханства. Крім того, на основі самоорганізованих загонів самооборони починається формування козацького війська, яке пізніше у документах отримало назву Військо Запорізьке Низове.

У 1553 р. Канівський староста Дмитро Вишневецький (Байда) з ватагою козаків на острові Мала Хортиця збудував форт – Запорозьку Січ.

У 1572 році польський король Сигізмунд Август наймає на військову службу 300 козаків, що отримують платню, мають право на волю, єдину форму. Утворилося реєстрове козацьке військо.

Козацьке військо мало демократичний устрій. Усі важливі питання вирішувалися на раді. На чолі війська стояв гетьман. Військо поділялось на полки (500–5000 осіб), сотні (100–400 осіб), курені (50 осіб).

Новий козак (джура) приймався до війська з 20-річного віку і повинен був три роки навчатися військовій справі.

Структура козацького війська

<https://surl.li/ssqfxb>

Зразком військового мистецтва козаків стали: рухомі фортеці, вагенбургі, якими оточувався козацький табір, тришеренговий бойовий порядок піхоти (перша шеренга стріляла, друга подавала рушниці, третя заряджала), використання окопів для стрільби лежачи (шанців).

Саме особовий склад Війська Запорозького відіграє вирішальну роль у Визвольній війні 1648–1657 рр. українського народу середини XVII ст. під проводом гетьмана Богдана Хмель-

ницького. Після проголошення союзу з Московським царством 1654 року Військо Запорозьке починає все більше асимілюватися із військовими силами Московії.

Після смерті Хмельницького українські землі потрапили в залежність від Росії, Польщі і Османської імперії.

Козацькі війська брали участь у російсько-турецьких війнах, північній війні проти Швеції на боці Росії, а також у Полтавській битві (1709 р.). З посиленням гніту царату Українське козацьке військо втрачає свою колишню могутність. Цьому сприяє ліквідація указом імператриці Катерини II Гетьманщини (1764 р.) як українського державного утворення та зруйнування 1775 року Запорізької Січі, що була справжнім оплотом українського козацтва. Тепер із українців Наддніпрянщини комплектується значна частина особового складу новоутвореного Чорноморського імперського флоту та армії.

Козацька Січ

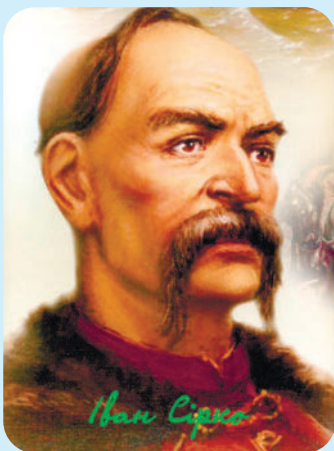
<https://surl.li/ynlxfc>

Гетьмани України

Дмитро Вишневецький (Байда) – козацький ватажок, якого після закладення ним фортеці на острові Мала Хортиця, яку будували так, як вважали за потрібне, і розпочали цю справу, можливо, 1552 року, козаки вибрали своїм гетьманом.

Іван Сірко – подільський шляхтич, козацький ватажок, кальницький полковник, легендарний кошовий отаман Запорозької Січі й усього Війська Запорозького Низового. Здобув перемогу в 65 боях.

Іван Мазепа-Калєдинський – Гетьман Війська Запорозького, голова козацької держави на Лівобережжі (1687–1704). Після обрання гетьманом намагався відновити авторитет гетьманства в Україні. Зробив великий внесок до економічно-культурного розвитку Лівобережжя. Перебуваючи під патронатом московського царя Петра I, проводив курс на відновлення козацької держави Війська Запорозького з кордонами часів Хмельниччини.

Петро Конашевич-Сагайдачний – український полководець та політичний діяч, гетьман реєстрового козацтва, кошовий отаман Запорозької Січі. Організатор успішних походів запорозьких козаків проти Кримського ханства, Османської імперії та Московського царства.

Богдан Хмельницький – український військовий, політичний та державний діяч. Гетьман Війська Запорозького, очільник Гетьманату (1648–1657). Керівник Хмельниччини — повстання проти зловживань коронної шляхти в Україні, котре переросло у загальну, очолену козацтвом, визвольну війну проти Речі Посполитої. Перший з козацьких ватажків, котрому офіційно було надано титул гетьмана. Намагався розбудувати незалежну українську державу, укладаючи протягом свого правління союзи з Кримським ханатом та Московським царством.

Павло Скоропадський (1873–1945) – визначний український державний і політичний діяч, воєначальник, останній гетьман України (1918 р.). Була створена «Українська Держава Павла Скоропадського». Ним здійснювалася політика м'якої українізації. Гетьман розумів, що його держава має бути українською.

Було відкрито понад сотню українських гімназій, відбулося введення до навчальних програм української мови, історії та географії як обов'язкових предметів. Відкриті були українські державні університети в Києві та Кам'янці-Подільському, історико-філологічний факультет у Полтаві, створені Державний український архів, Національна галерея мистецтв, Український історичний музей, Українська національна бібліотека, Український театр драми і опери, Українська державна капела, Український симфонічний оркестр, Українська академія наук тощо.

Кінець XIX – початок XX століття період нового підйому національно-визвольної боротьби,

центром якої стала Західна Україна (Галичина), де зароджується січовий стрілецький рух. З'являються стрілецькі товариства «Січ», «Сокіл»... Товариства навчали своїх членів військового ремесла. На початку I світової війни (у 1914 р.) в складі австро-угорської армії був сформований легіон Українських Січових Стрільців, який брав участь у боях проти російських військ. Після падіння Російської імперії на українських землях утворюються численні військові формуції, такі як Армія УНР, загони Вільного козацтва, Українська Повстанська Армія батька Махно, а також Червоне козацтво. Останнє стає основою збройних сил УРСР і СРСР – Робочо-селянської Червоної Армії.

Національно-визвольна боротьба

Основні події національно-визвольної боротьби – 1917–1920 років.

10.06.1917 р. укладений 1 Універсал, 3.07.1917 р. 2 Універсал – проголошення Центральною Радою Української Народної Республіки.

16.01.1918 – ЦР УНР ухвалює закон про утворення народної армії на міліційній основі, яка в березні реорганізується в регулярну українську армію.

Історія української державності

<https://surl.li/xuresl>

29. 04. 1918 р. – державний переворот, до влади приходить Скоропадський. В липні ухвалюється закон про загальний військовий обов'язок, відновлюється козацтво. У листопаді Скоропадський проголосив Україну федеративною частиною Росії.

30.10. 1918 р. – створюється новий уряд – Директорія УНР на чолі з Петлюрою. 16.11. починається наступ військ Директорії проти Скоропадського і 14.12. Скоропадський зрікається від влади, відновлюється УНР.

1919 р. – для боротьби з поляками на Західній Україні створюється Галицька Армія

Частина населення України стає на шлях боротьби за встановлення влади Рад. Першою частиною української Червоної Армії стає полк (пізніше дивізія) Червоного козацтва на чолі з В. Примаковим. Гучну славу здобули Богунсь-

кий, Таращанський полки, кавалеристи Г. Котовського. В боротьбі за національну державність не вдалося досягти консолідації сил, тому УНР не змогла захистити свою незалежність.

Україна у Другій світовій війні. Українська Повстанська Армія

З розгортанням Другої світової війни українці починають створювати свої власні збройні формування. Першим таким можна вважати Карпатську Січ – парамілітарну організацію, яку формують у 1938–1939 рр. українці Закарпаття для захисту власної держави – Карпатської України.

У 1940 році за дорученням Уряду УНР Тарас Бульба-Боровець формує на Поліссі збройну формацію, яка має розпочати боротьбу за Незалежність України. Це військо дістало назву Поліська Січ та нараховувало до 10000 бійців.

На основі Поліської Січі сформувалася Українська Повстанська Армія (УПА). Датою створення цього війська прийнято вважати 14 жовтня 1942 року.

Метою УПА було вибороти Незалежність України, а отже, вона вела збройну боротьбу як проти Червоної армії, так і проти німецького Вермахту.

Очолив УПА генерал-хорунжий Роман Шухевич.

Україна у II світовій війні. Радянська Армія

Основна частина населення України боролася проти фашизму в складі Збройних Сил СРСР. До лав армії за роки війни мобілізовано понад 7 млн українців, близько 6 млн загинуло на фронтах, в партизанських загонах, в підпіллі, а всього загинуло більш 10 млн. За участь у війні 2,5 млн українців нагороджено орденами і медалями, 2 тис. удостоєні звання Героя Радянського Союзу, 32 це звання присвоєно двічі, а І. Кожедубу – тричі.

Основні події боротьби українського народу у II світовій війні.

22.06.1941 р. – початок війни фашистської

Німеччини проти Радянського Союзу.

19.11.1942–2.02.1943 р. – Сталінградська битва, після якої почалося звільнення України.

18.12. 1942 р. – визволено перший населений пункт України – с. Півнівка Луганської обл.

5.07–23.08.1943 р. – Курська битва – подальше визволення лівобережної України.

24.01.–17.02.1944 р. – Корсунь-Шевченківська операція.

Роль важливого стратегічного чинника в роки війни відіграв радянський партизанський рух.

Партизанський рух.

Етапи розвитку партизанського руху:

1. До кінця 1942 р. – зародження і становлення.
2. До середини 1943 р. – стабілізація (поява штабів партизанського руху, допомога Великій землі).
3. До повного розгрому фашистів – активне сприяння бойовим діям в тилу.

28.10.1944 р. – повністю визволено територію України.

Основні події партизанського руху у II Світовій війні.

20.06.1942 р. – створено Український штаб партизанського руху на чолі зі Т. Строчаком. Розрізнені загони збираються у великі з'єднання під командуванням С. Ковпака, О. Сабурова, О. Федорова та ін.

1943 р. – славнозвісний Карпатський рейд під командуванням С. Ковпака.

Усього за роки війни здійснено 19 рейдів, пройдено по тилах ворога 52 тис. км. Кількість партизан в Україні сягала від 50 до 180 тис. За роки війни партизани знищили 468 тис. солдат і офіцерів противника, пустили під укіс 5019 ешелонів, підбили 1568 танків і бронемашин.

Реформування та розвиток сучасних Збройних Сил.

Становлення сучасних Збройних Сил має свою передісторію, свої традиції, які передаються із покоління в покоління. З давніх-давен аж до новітніх часів, через свої багатства й незахищеність, Україна, більше ніж будь-яка країна Європи, зазнавала спустошливих нападів і завоювань. Тому тема чужоземного поневолення й боротьби з ним стала досліджуваною в її історії.

Після проголошення 24 серпня 1991 року незалежності та пізнішого розпаду СРСР, Україна успадкувала одне з найбільш потужних угруповань військ у Європі, оснащене ядерною зброєю та сучасними зразками озброєння та військової техніки.

24.08.1991р. Верховна Рада України ухвалила рішення про взяття під свою юрисдикцію усіх розташованих на українських теренах військових формувань Збройних сил колишнього СРСР та про створення Міністерства оборони України.

З 24 серпня 1991 р. під юрисдикцію України перейшли: 14 мотострілецьких, 4 танкові, 3 артилерійські дивізії та 8 артилерійських бригад (9293 танки і 11346 бойових машин), бригада спецназу, 9 бригад ППО, 7 полків бойових вертольотів, три повітряні армії (близько 1100 бойових літаків) і окрема армія ППО. Стратегічні ядерні сили, дислоковані на території України, мали 176 міжконтинентальних балістичних ракет, а також близько 2600 одиниць тактичної ядерної зброї. На час проголошення Україною незалежності чисельність військ в Україні нарахувала близько 700 тисяч осіб.

Уряд України приступив до створення Збройних сил. Ознаками того періоду були одночасне формування правової основи діяльності Збройних сил, реорганізація їх структур, створення систем управління, забезпечення та інших елементів. Становлення Збройних сил супроводжувалося скороченням чисельності особового складу, озброєнь та військової техніки. В основу процесу створення власного війська були закладені політичні рішення

керівництва України стосовно без'ядерного і позаблокового статусу держави.

У стислі терміни Верховною Радою України був прийнятий пакет законодавчих актів стосовно воєнної сфери. 6 грудня 1991р. прийняті Закони України «Про оборону України», «Про Збройні сили України». Ця дата відзначається як День Збройних Сил України. На ті ж роки припадає й ліквідація ядерного озброєння України. На 1 червня 1996 року на території України не залишилося ядерної зброї.

Українське військо бере активну участь у миротворчих операціях, яка розпочалась із затвердженням Верховною Радою України Постанови від 3 липня 1992 року № 2538-XII «Про участь батальйонів Збройних сил України в Миротворчих силах Організації Об'єднаних Націй у зонах конфліктів на території колишньої Югославії».

У наш час військовослужбовці Збройних сил України беруть участь в операціях з підтримання миру у більше ніж 10 країнах світу. Перші бойові дії підрозділів ЗС України відбулися в липні 1992 року з прибуттям 240 окремого спеціального батальйону (УКРБАТ-1) до м. Сараєво, Боснія і Герцеговина. Підрозділи ба-

тальйону були неодноразово атаковані ворогуючими сторонами.

Після анексії Криму навесні 2014 року почалася агресія Російської Федерації у Донбас. Для ефективного захисту суверенітету і територіальної цілісності України та гідної відсічі агресору у Збройних Силах України проводиться реформування з одночасним повним забезпеченням сучасним озброєнням, бойовою технікою, засобами захисту, повне та всебічне матеріальне постачання. Підрозділи Збройних Сил проходять перед відправкою в зону проведення операції Об'єднаних Сил бойове злагодження з військовим навчанням. В зоні ООС бійці та командири отримують бойовий досвід. На тлі повномасштабної збройної агресії Російської Федерації в Україну, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, спільно з нашими західними друзями відбувається інтенсивне вдосконалення військової майстерності, оснащення сучасною бойовою технікою та озброєнням. На корабельних верфях Франції будуються катери берегової охорони.

Сполучені Штати Америки та Велика Британія наприкінці 2021 – початку 2022 року почали постачання в Україну оборонної летальної зброї, а саме: протитанкових керованих ракетних комплексів 3 покоління Javelin та NLAW, артилерійських систем M777 та HIMARS. З початком активних бойових дій та на тлі постійних інтенсивних обстрілів та бомбардувань мирного населення України до цих поставок приєдналися країни Балтії, Польща, Німеччина, інші країни Європи. З метою закрити небо від ворожих атак Україна отримує засоби ППО IRIS-T та NASAMS.

Питання для самоконтролю

1. Опишіть військову організацію слов'янського війська.
2. Які воєнні походи здійснили перші київські князі?
3. Який сенс мали походи князів для зміцнення Руської держави в середині X ст.?
4. Опишіть військове мистецтво козаків Війська Запорозького в XVI ст.
5. Створюємо проекти «Воєнні походи українських»:
 - а) пригадайте з курсу «Історія України», які воєнні походи княжої (або козацької) доби були переможними;
 - б) складіть про один з них есе (кожна група – на вибір). Використайте додаткову інформацію з інтернету, історичних документів тощо.

2.5. Історія виникнення і розвитку міжнародного гуманітарного права

Міжнародне право – це сукупність обов'язкових для держав правових норм, які спрямовані на захист жертв збройних конфліктів міжнародного і неміжнародного характеру і на обмеження засобів і методів ведення війни.

Битва під Сольферіно 1859р.

Найбільша битва Австро-італо-французької війни 1859 року, яка відбулась 24 червня 1859 року між коаліцією Франції та П'ємонту і Сардинського королівства (сучасна Італія) проти армії Австрійської імперії поблизу Сольферіно в Ломбардії (Півн. Італія).

Період козаччини

Французька армія завдала поразки австро-угорським військам. Велика кількість поранених, приречених на смерть, покрила поле бою. Санітарна служба була відсутня.

Швейцарець Анрі Дюнан, який став свідком цього, організував допомогу на громадських засадах. Надалі він запропонував заснувати громадський орган з надання допомоги пораненим і хворим воїнам. Його ідея була реалізована шляхом заснування відповідного комітету, який у подальшому став Міжнародним Комітетом Червоного Хреста.

2.6. Основні норми міжнародного гуманітарного права

Міжнародне
гуманітарне право<https://surl.li/xlpsam>**Поняття «комбатант» і «цивільна особа».**

Комбатант (фр. *combattant* – боєць, що б'ється) – особа, що входить до складу збройних сил і має право безпосередньо брати участь у військових діях.

Поняття «комбатант» використовується тільки в контексті міжнародного збройного конфлікту. Особовий склад збройних сил (окрім медичного і духовного персоналу, інтендантської служби і деяких інших), а також добровольчих, партизанських загонів вважаються комбатантами, якщо вони відповідають наступним вимогам:

- мають в підрозділі особу, відповідальну за своїх підлеглих;
- мають визначений і виразно видимий здаля відмітний знак;
- відкрито носять зброю;
- дотримують у своїх діях закони і звичаї війни.

Комбатанти можуть брати безпосередню участь у військових діях і можуть піддаватися нападу.

Цивільні особи і особи, які не входять до складу озброєних сил, не є комбатантами. Вони

не мають права брати участь в бойових діях.

Цивільні особи не повинні піддаватися нападу, якщо тільки вони не беруть безпосередньої участі у військових діях.

Жінки.

Жінки з числа цивільного населення.

- До них треба ставитися з особливою пошаною;
- У місцях позбавлення волі матері і діти повинні міститися разом.

Жінки-комбатанти.

Правила ставлення до чоловіків-комбатантів повною мірою відносяться і до них.

Як військовополонені, вони повинні розміщуватися окремо від чоловіків-військовополонених.

Діти.

Діти з числа цивільного населення

- проявляються особливе ставлення і турбота
- особлива турбота і захист дітей-сиріт

Діти-комбатанти.

Діти до 15 років не повинні залучатися до збройних конфліктів

- особливе ставлення до них як до військово-в'язаних

Журналісти:

- є цивільними особами
- знаходяться під дією небезпек збройних конфліктів
- не мають права отримання статусу військово-в'язаних

Медичний і духовний персонал:

- є цивільними особами
- знаходяться під заступництвом і повинні поважатися.

Поняття «військовий об'єкт» і «цивільний об'єкт».

Об'єкти і цілі

Цілі на морі

Особовий склад збройних сил (окрім медичного і духовного персоналу), військові установи і будь-який об'єкт, який через свій характер, розташування, призначення або використання робить ефективний внесок у військові дії і повне або часткове руйнування, захоплення або нейтралізація якого дає явну військову перевагу, – це військові об'єкти.

Військові об'єкти є законними військовими цілями і можуть знищуватися відповідно до Права військових конфліктів.

Військові склади, бази продовольчого постачання або технічного обслуговування вважаються військовими об'єктами.

Деякі об'єкти, що користуються особливим захистом.

Такі об'єкти не повинні ставати військовими об'єктами і не повинні піддаватися нападу. Медичні працівники цивільних і військово-медичних служб, лікарні, госпіталі, їх транспортні засоби і устаткування.

Культурні цінності:

- пам'ятники: твори архітектури, монументальної скульптури і живопису, елементи або структури археологічного характеру, написи, печери і групи елементів, які мають видатну універсальну цінність з погляду історії, мистецтва або науки;
- визначні місця: твори людини або спільні творіння людини і природи, а також зони, зокрема археологічні, визначні місця, що становлять видатну універсальну цінність з погляду

історії, естетики, етнології або антропології.

Культурні цінності можуть позбутися статусу недоторканності у разі крайньої військової необхідності. Позбавлення культурних цінностей, що користуються особливим захистом, статусу недоторканності може бути продиктоване тільки неминучою військовою необхідністю, яка визначається, принаймні, командиром бригади.

Споруди, що містять небезпечні сили:

Греблі, атомні електростанції

- повинні позначатися відмітними емблемами
- важко уявити наслідки озброєного нападу на них

Цивільна оборона:

Захищає цивільне населення під час збройного конфлікту і допомагає йому.

Будучи не комбатантами, можуть одягатися по-військовому і мати легку вогнепальну зброю. Повинні мати відмітні знаки.

Зони і місцевості, що особливо захищаються.

Згідно з Правом військових конфліктів, сторони, що знаходяться в конфлікті в мирний час або під час військових дій, можуть організовувати санітарні зони, безпечні зони, демілітаризовані зони або місцевості, що не захищаються (відкриті).

Такі зони організовуються за рішенням державної влади. Вони офіційно оголошують про те, які правила діятимуть у цих зонах і як вони функціонуватимуть.

Такі зони або місцевості будуть відкритими для окупації, і відносно цих зон не буде озброєного нападу.

Санітарні і нейтральні зони

- захищають поранених і хворих воїнів
- захищають біженців і цивільних осіб
- безпечна зона для цивільного населення.

Правовий статус учасника бойових дій.

Поранені комбатанти ворога:

- Пощади і роззброй їх
 - Надай необхідну медичну допомогу
- Достав їх до свого командира або в найближчий медпункт

- **УВАГА!** При наданні медичної допомоги перевагою користується той, у кого стан важчий

Ворожі комбатанти, які потрапили в полон або поранені, більше не є учасниками бойових дій і повинні бути захищені.

Пілоти підбитих літальних апаратів повинні бути захищені.

По десанту можна відкрити вогонь.

Речі військовополонених:

- забори ті речі, які є військовими
- залиш особисті речі і документи

Ніколи не стався до військовополонених так само, як не хочеш, щоб ставилися до тебе.

Не допускається напад на тих, хто піднімає білий прапор. Це означає, що у них є намір почати переговори або здатися в полон.

Заборонені засоби війни.

• будь-яка зброя, основна дія якої полягає в нанесенні ушкоджень осколками, що не виявляються в людському тілі за допомогою рентгенівських променів;

• засоби впливу на природне середовище, що мають широкі довгострокові наслідки в якості засобів руйнації, завдання шкоди або заподіяння шкоди іншій державі:

- вибухові і запальні кулі
- протипіхотні міни
- кулі, що розвертаються або сплющуються в людському тілі
- розривні снаряди вагою 400 г або менше, споряджені вибуховими чи запалювальними речовинами;
- отрути й отруєна зброя
- задушливі, отруйні та інші гази, рідини і процеси.
- біологічна зброя
- лазерна (засліплювальна) зброя

ЗБРОЯ НЕВИБІРКОВОГО ХАРАКТЕРУ

БІОЛОГІЧНА ЗБРОЯ

Використовувалася Квантунською армією проти Китаю та Монголії.

ПРИЗВОДИТЬ!

ПРОТИПІХОТНІ МІНИ

Розмінування

ПРИЗВОДИТЬ!

На кінець XX століття тільки в 54 країнах світу встановлено понад 110 млн. мін.

ЗАПАЛЮВАЛЬНА ЗБРОЯ

Відносяться: фугаси, вогнемети, снаряди, ракети, гранати, міни, запалювальні бомби

ПРИЗВОДИТЬ!

ХІМІЧНА ЗБРОЯ

ПРИЗВОДИТЬ!

Використовували: Італія - в війні проти Ефіопії (1935-1936); США - проти В'єтнаму (1965-1973)

КОНВЕНЦІЯ про заборону розробки, виробництва і накопичення запасів біологічної та токсичної зброї і їх знищення.

КОНВЕНЦІЯ про заборону використання, виробництва, накопичення запасів, виробництва та передачі протипіхотних мін і про їх знищення.

КОНВЕНЦІЯ про заборону розробки, виробництва, накопичення і використання хімічної зброї та про їх знищення.

УВАГА! КОНВЕНЦІЯ НЕ ЗАХИЩАЄ КОМБІТАНТІВ ВІД ДІЇ ПОЗАПІЛЮВАЛЬНОЇ ЗБРОЇ.

“ПОРАНЕНІ” , “ХВОРИ” означають осіб як військовослужбовців, так і цивільних, які в наслідок травми, хвороби, чи іншого фізичного або психічного розладу або інвалідності потребують медичної допомоги та догляду, і які утримуються від будь - яких ворожих дій. Ст.8 П1 ЖК.

Заборонені методи війни

Застосування зброї, снарядів, речовин та методів ведення воєнних дій, які можуть спричинити надмірні пошкодження та надмірні страждання.

Застосування методів та засобів ведення воєнних дій, які мають на меті спричинити або, як можна очікувати, спричинять велику, довгочасну і серйозну шкоду природному середовищу

Віроломство:

- симуляція намірів вести переговори під прапором перемир'я;
- симуляція капітуляції;
- симуляція небоєздатності внаслідок поранення чи хвороби;
- симуляція володіння статусом цивільної особи чи некомбатанта;
- симуляція володіння статусом, який надає захист, шляхом використання прапорів, емблем або форменого одягу ООН чи нейтральних держав.

Віддання наказу не залишати нікого живим

Знищення солдатів, які здаються у полон або будь-яким чином неієздатні

Використання не за призначенням емблеми Червоного Хреста, Червоного Півмісяця

Використання прапорів, військових емблем, знаків розрізнення та форменого одягу нейтральних держав та держав, які не беруть участь у збройному конфлікті

Найманство. Найманець – це особа, яка:

- спеціально завербована на місці або за кордоном, щоб брати участь у збройному конфлікті;
- керується бажанням одержати значну особисту винагороду;
- не є громадянином сторони чи постійним жителем країни, що перебуває у конфлікті;
- не входить до особового складу збройних сил сторони, що перебуває у конфлікті, або держави, на території якої здійснюються спільні насильницькі дії;
- не надіслана державою для виконання офіційних обов'язків.

Заборонені дії щодо жертв війни.

Зазначені заборони діють щодо поранених, хворих, осіб, потерпілих від корабельної аварії на морі, цивільного населення і військовополонених:

- посягання на життя і фізичну недоторканність, включаючи вбивства, каліцтва, жорстоке поводження;

- тортури, катування, колективні покарання; посягання на людську гідність, зокрема образливе і принизливе звернення;

- проведення медичних або наукових експериментів;

- застосування покарань без попереднього судового рішення;

- перетворення цивільного населення в об'єкт військового нападу;

- вчинення нападу невибіркового характеру, що стосується цивільних об'єктів і населення.

Основні норми МГП

- Військова необхідність

- Досягнення військової мети в межах, обу-

мовлених відповідністю її застосування.

- Гуманність

- Особи, позбавлені дієздатності, а також ті, хто не бере участь безпосередньо в бойових діях, мають право на повагу, захист і гуманне поводження.

- Засоби нападу на супротивника повинні бути відповідними тим, що надають опір.

- Сторони, що знаходяться в конфлікті, повинні завжди проводити відмінність між цивільним населенням і комбатантами, щоб щадити цивільне населення і цивільні об'єкти.

- Право вибирати методи або засоби ведення військових дій сторонами, що знаходяться в конфлікті, не є необмеженим.

Питання для самоконтролю

1. З досягненням якого віку юнаки приписуються до призовної дільниці, вважаються призовниками і беруться на військовий облік?

2. Назвіть види військової служби та коротко їх охарактеризуйте.

3. Які поважні причини неприбуття громадянина до призовної дільниці у строки, встановлені військкоматом?

4. Охарактеризуйте історичні витоки Військової присяги, Бойового прапора, військових відзнак та символіки України.

5. Поясніть зміст, значення та порядок складання Військової присяги на вірність українському народові.

6. Дайте визначення поняття «міжнародне гуманітарне право».

7. Хто належить до найманців? Чим вони відрізняються від добровольців (волонтерів)?

8. Яких норм МГП слід дотримувати під час воєнних дій?

9. Які особи перебувають під захистом МГП?

10. Що відрізняє: а) віроломство від воєнної хитрості; б) розвідника від шпигуна?

11. Як здійснюють розпізнавання об'єктів, що перебувають під захистом МГП?

12. Які положення мають виключити помсту військовополоненим?

13. Що заборонено МГП стосовно цивільних осіб?

РОЗДІЛ III. СТАТУТИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

3.1. Військові звання, знаки розрізнення і форма одягу військовослужбовців.

3.2. Обов'язки солдата у повсякденній діяльності.

3.3. Відносини між військовослужбовцями.

3.4. Військова дисципліна та її значення для бойової готовності підрозділу.

3.5. Організація внутрішньої служби.

3.5.1. Внутрішній порядок у військовій частині та її підрозділах. Правила розміщення та повсякденної діяльності.

3.5.2. Добовий наряд роти, обов'язки днювального роти.

3.5.3. Вартова служба. Чатовий.

3.1. Військові звання, знаки розрізнення і форма одягу військовослужбовців

Статути Збройних Сил України – це зведення законів військової служби, на основі яких проходять повсякденне життя, виховання, навчання, бойова діяльність військ; у них роз'яснюється, як воїн має нести військову службу і навчатися військової справи, щоб бути надій-

ним і вмілим захисником України.

Статути Збройних Сил України поділяються на:

- загальновійськові статути;
- статути родів військ.

До загальновійськових статутів належать

Статут внутрішньої служби ЗСУ визначає загальні права та обов'язки військовослужбовців і стосунки між ними, обов'язки основних посадових осіб, правила внутрішнього розпорядку у військовій частині та її підрозділах.

Дисциплінарний статут ЗСУ визначає сутність військової дисципліни, обов'язки військовослужбовців щодо її додержання, види заохочень і дисциплінарних стягнень, права командирів щодо їх застосування, а також порядок подання й розгляду заяв, пропозицій і скарг.

Статут гарнізонної та вартової служб ЗСУ визначає організацію і порядок несення гарнізонної та вартової служб, права і обов'язки посадових осіб гарнізону та військовослужбовців, які залучаються для несення цих служб.

Стройовий статут ЗСУ визначає: стройові прийоми і рухи без зброї та зі зброєю; строї і дії підрозділів і військових частин у пішому порядку і на машинах; порядок виконання військового вітання і проведення стройового огляду; місце Бойового прапора у строю, порядок його вношення і винесення; обов'язки військовослужбовців перед шикуванням і в строю та вимоги до їх стройового навчання.

Військові звання, знаки розрізнення і форма одягу військовослужбовців

Кожному військовослужбовцю і військово-

зобов'язаному присвоюється військове звання відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу».

Встановлено такі військові звання Збройних Сил України:

Рядовий склад		Сержантський і старшинський склад	
Армійські	Корабельні	Молодший сержантський і старшинський склад	
Рекрут	Рекрут	Молодший сержант	Старшина 2-ї статті
Знаки розрізнення не передбачені		Сержант	Старшина 1-ї статті
Солдат	Матрос		
Старший солдат	Старший матрос		
Старший сержантський і старшинський склад		Вищий сержантський і старшинський склад	
Армійські	Корабельні	Армійські	Корабельні
Старший сержант	Головний старшина	Майстер-сержант	Майстер-старшина
Головний сержант	Головний корабельний старшина	Старший майстер-сержант	Старший майстер-старшина
Штаб-сержант	Штаб-старшина	Головний майстер-сержант	Головний майстер-старшина
Молодший офіцерський склад		Молодший офіцерський склад	
Армійські	Корабельні	Армійські	Флотські
Молодший лейтенант	Молодший лейтенант	Старший лейтенант	Старший лейтенант
Лейтенант	Лейтенант	Капітан	Капітан - лейтенант
Старший офіцерський склад		Вищий офіцерський склад	
Армійські	Корабельні	Армійські	Флотські
1 Майор	Капітан 3-го рангу	1 Бригадний генерал	Коммодор
2 Підполковник	Капітан 2-го рангу	Генерал-майор	Контр-адмірал
3 Полковник	Капітан 1-го рангу		

Знаки розрізнення на військовій формі одягу

Відповідають військовому званню і роду військ.

Це погоони зі знаками розрізнення військових звань. На погонах офіцерів розміщуються ромбічні зірки, плетінки або булави відповідно до складу офіцерів, нашивки у офіцерів ВМС, а у сержантів і старшин пришиваються нашивки відповідно до військового звання.

нарукавні знаки

Нарукавні знаки визначають належність до Збройних Сил України (державний прапор), на правому рукаві – тризуб різного кольору на щиті, якір у ВМС – належність до виду і роду військ. У ВМС, крім того, – військове звання. На лівому рукаві кріпиться нарукавний знак, який визначає належність військовослужбовця до конкретної бригади, окремої військової частини.

Нагрудні знаки – належність до ЗСУ, прізвище військовослужбовця.

нагрудні знаки

Санітарний ідентифікатор на бронезжилет

Санітарний ідентифікатор на бронжилет – нашивається з метою визначення основних даних про пораненого або вбитого вивськовослужбовця.

Беретні знаки – емблеми видів або родів військ

Емблеми на кашкет – емблеми видів ЗСУ.

Емблеми на комір – емблеми видів, родів військ. Кріпляться на комір кителю парадної, парадно-вихідної, повсякденної форми одягу.

Форма одягу військовослужбовців.

Встановлюється наказом Міністра оборони України.

Право на носіння військової форми одягу мають: військовослужбовці, військовозобов'язані під час проходження зборів, резервісти, курсанти, ліцеїсти, а також особи, звільнені з військової служби в запас або у відставку з наданням права носіння військової форми одягу.

Військову форму одягу встановлено:

- парадна;
- парадно-церемоніальна;
- парадно-вихідна;
- повсякденна;
- польова (у ВМС – службова морська);
- спеціальна;
- спортивна.

Кожний з цих видів поділяють на літню, демісезонну та зимову.

Військову форму одягу носять:

- парадну – на парадах, під час вручення державних нагород, бойових прапорів; під час одержання державних нагород, прийняття військової присяги, випуску з військових закладів освіти; у складі почесної варти; в дні річних свят військової частини, корабля; під час відрекомендування безпосереднім начальникам при призначенні на посаду і присвоєнні військового звання;

- парадно-церемоніальна – особлива парадна форма одягу для особового складу військовослужбовців Почесної варти Збройних Сил України;
- парадно-вихідну – у святкові дні; на урочистих заходах та офіційних прийомах і під час покладення вінків до пам'ятників і на могили воїнів;

- повсякденну – під час роботи (чергувань, якщо при цьому не передбачено носіння зброї) у штабах, управліннях, установах і закладах, а також у всіх інших випадках, коли не передбачено носіння парадної, парадно-вихідної, польової форми одягу;
- спортивну – під час проведення спортивних занять і змагань, індивідуальних тренувань;

- польову – під час виконання бойових (навчально-бойових) завдань, на бойових чергуваннях, заняттях з бойової підготовки та під час несення служби в добових нарядах;
- спеціальну – під час виконання певних робіт з обслуговування техніки, господарських, будівельних робіт.

3.2. Обов'язки солдата у повсякденній діяльності

Солдат у мирний і воєнний час відповідає за точне і вчасне виконання покладених на нього обов'язків і поставлених перед ним завдань, а також за утримання у справному стані своєї зброї, за збереження техніки і виданого йому майна.

Він підпорядкований командирів відділення.

Солдат зобов'язаний:

- виявляти повагу до командирів (начальників) і старших;
- шанувати честь і гідність товаришів по службі, дотримуватися правил військової ввічливості, поведінки і привітання;
- зразково виконувати службові обов'язки, сумлінно вивчати військову справу; засвоювати все, чого навчають командири (начальники); бути готовим до виконання завдань, пов'язаних із захистом народу України;
- зберігати державну таємницю;
- точно, ініціативно і сумлінно виконувати накази командирів (начальників);
- повсякденно загартовувати себе, вдосконалювати свою фізичну підготовку;
- досконало володіти зброєю і технікою, тримати її завжди справною, вичищеною, готовою до бою;
- постійно бути за формою та охайно вдягненим, дотримуватися правил особистої та громадської гігієни, охайно носити одяг і взуття,

своєчасно й акуратно лагодити його, щоденно чистити та зберігати зброю у визначених місцях, дорожити державним і військовим майном;

- бути хоробрим і дисциплінованим, не допускати не гідних вчинків і утримувати від них інших;

- неухильно виконувати правила безпеки під час використання зброї, в роботі з технікою та в інших випадках, а також дотримуватися правил пожежної безпеки;

- під час перебування поза розташуванням військової частини не допускати порушень громадського порядку і не гідних вчинків щодо цивільного населення;

- знати посади, військові звання і прізвища своїх прямих начальників до командира з'єднання включно.

3.3. Відносини між військовослужбовцями

Начальники та підлеглі, старші та молодші за військовим званням, їх права та обов'язки

За своїм службовим становищем і військовим званням військовослужбовці можуть бути начальниками або підлеглими, старшими або молодшими стосовно інших військовослужбовців.

За військовими званнями начальниками є:

- сержанти і старшини – для солдатів і ма-

тросів однієї з ними військової частини; майстер-сержанти і майстер-старшини – для сержантів і старшин, солдатів і матросів однієї з ними військової частини;

• молодші офіцери – для сержантів і старшин, солдатів і матросів;

• старші офіцери з військовими званнями «підполковник», «капітан 2-го рангу», «майор», «капітан 3-го рангу» – сержантів і старшин, солдатів і матросів;

- генерали, адмірали, полковники, капітани 1-го рангу – для молодших офіцерів, сержантів і старшин, солдатів і матросів.

Начальник має право віддавати підлеглому накази і перевіряти їх виконання.

Підлеглий зобов'язаний беззастережно виконувати накази начальника і ставитися до нього з повагою; якщо підлеглий вважає, що стосовно нього вчинено неправомірні дії, він повинен виконати наказ, а після цього може подати скаргу.

Начальники – це посадові особи, яким статуси надають певні права і обов'язки щодо підлеглих.

Прямі начальники – начальники, яким військовослужбовці підлеглі за службою, зокрема і тимчасово.

Безпосередній начальник – найближчий до підлеглого прямий начальник.

Військовослужбовці, які за своїм службовим становищем і військовим званням не є відносно інших військовослужбовців начальниками або підлеглими, можуть бути старшими чи молодшими. Старшинство визначає військове звання. Старші за військовим званням мають право вимагати від молодших за званням додержання військової дисципліни, громадського порядку і форми одягу, а також правил поведінки і військового вітання.

Молодші за званням повинні беззастережно виконувати всі вимоги старших. У разі спільного виконання службових обов'язків військовослужбовцями, що не є підлеглими один одному, коли їх службові стосунки не визначені коман-

диром (начальником), старший із них за посадою, а за рівних посад – старший за військовим званням є начальником.

Правила військової ввічливості, поведінки та військового вітання військовослужбовців

Стосунки між військовослужбовцями ґрунтуються на взаємній повазі. Усі військовослужбовці під час зустрічі (обгону) вітають один одного, дотримуючись правил, визначених статутом.

З питань служби звертаються один до одного на «ви». Начальники і старші, звертаючись із питань служби до підлеглих і молодших, називають їх за військовим званням і прізвищем або тільки за званням, додаючи в останньому випадку перед званням слово «товариш».

Наприклад: «Солдат Коваленко» або «Товаришу солдат»; «Сержант Шевчук» або «Товаришу сержант»; «Лейтенант Петренко» або «Товаришу лейтенант».

У вільний від служби час військовослужбовці можуть звертатись один до одного на ім'я, а до начальників і старших – на ім'я та по батькові.

Військовослужбовці повинні бути ввічливіми у ставленні до цивільного населення, виявляти особливу увагу до літніх осіб, жінок і дітей, поступатися місцем у громадському транспорті, захищати честь і гідність громадян, сприяти дотриманню громадського порядку, надавати допомогу постраждалим під час нещасних випадків, стихійного лиха.

У громадських місцях, у міському транспорті та приміських поїздах військовослужбовець мусить запропонувати начальникові (старшо-

му) своє місце, якщо немає вільних місць.

Військова ввічливість – це постійний зразок високої культури, скромності й витримки, це збереження військової честі, це обов'язкове військове вітання як один із видів військового ритуалу.

Всі військовослужбовці зобов'язані вітати один одного при зустрічі і при обгоні, зокрема й рівні за військовим званням.

Першими вітаються підлеглі й молодші за військовим званням.

Крім того, військовослужбовці зобов'язані, виконуючи прийоми військового вітання, вшановувати:

- могили Невідомого Солдата;
- братські могили воїнів, які загинули за Україну;
- бойові прапори військових частин;
- похоронні процесії, що супроводжуються військовими.

Коли виконується Державний Гімн України, військовослужбовці приймають положення «струнко» і прикладають руку до головного убору.

Звертаючись один до одного поза строєм, а також віддаючи чи вислуховуючи наказ, військовослужбовці мають стати у стройове положення «струнко», піднести руку до головного убору (за його наявності) й опустити її. Віддаючи або вислуховуючи рапорт, військовослужбовець опускає руку від головного убору після закінчення рапорту.

3.4. Військова дисципліна та її значення для бойової готовності підрозділу

Військова дисципліна – це бездоганне і неухильне додержання всіма військовослужбовцями порядку і правил, встановлених військовими статутами та іншим законодавством України.

Військова дисципліна досягається шляхом:

- Виховання високих бойових і морально-психологічних якостей військовослужбовців на національно-історичних традиціях українського народу та традиціях ЗС України, патріотизму, свідомого ставлення до виконання військового обов'язку, вірності військовій присязі;
- Особистої відповідальності кожного військовослужбовця за дотримання Військової присяги, виконання своїх обов'язків, вимог військових статутів;
- Формуванням правової культури військовослужбовців;
- Умілим поєднанням повсякденної вимогливості командирів і начальників до підлеглих без приниження їх особистої гідності, з дотриманням прав і свобод, постійної турботи про них та правильного застосування засобів переконан-

ня, примусу й громадського впливу колективу;

- Зразковим виконанням командирами військового обов'язку, справедливим ставленням до підлеглих;
- Підтриманням у військових об'єднаннях, з'єднаннях, частинах (підрозділах), закладах необхідних матеріально-побутових умов, статутного порядку;
- Своєчасним і повним постачанням військовослужбовців встановленими видами матеріально-технічного забезпечення;
- Чіткою організацією і повним залученням особового складу до бойової підготовки.

Давно відомо, що у разі дотримання підрозділом міцної дисципліни, у ньому ефективніше відбувається навчання військовослужбовців, у них швидше формуються професійно важливі уміння і навички, що дозволяє ефективніше та якісніше оволодівати довіреною зброєю і технікою.

Не є винятком і сьогодення – дотримання військової дисципліни обов'язкове для війсь-

ковослужбовця під час бою та повсякденного життя, знаходження в строю та поза ним, у розташуванні військової частини та поза її межами.

Військова дисципліна є однією з найважливіших умов бойової готовності та боєздатності війська, її наявність дозволяє створити у війську атмосферу єдиного міцного організму, спроможного точно, швидко і надійно діяти в складних умовах сучасного загальновійськового бою.

Обов'язки військовослужбовця з дотримання військової дисципліни

Військова дисципліна зобов'язує кожного військовослужбовця:

1. Додержуватися Конституції та законів України, військової присяги, неухильно виконувати вимоги військових статутів, накази командирів.

2. Бути пильним, зберігати державну та військову таємницю.

3. Додержуватися визначених військовими статутами правил взаємовідносин між військовослужбовцями, зміцнювати військове товариство.

4. Виявляти повагу до командирів і один до одного, бути ввічливими і додержуватися військового етикету.

5. Поводитися з гідністю й честю, не допускати самому і стримувати інших від не гідних вчинків.

Заохочення та стягнення – важливі засоби виховання військовослужбовців і зміцнення військової дисципліни.

Заохочення та стягнення, що застосовують до солдатів (матросів), сержантів (старшин).

Кожний командир у межах прав, наданих йому Дисциплінарним Статутом, зобов'язаний заохочувати підлеглих військовослужбовців за старанність, розумну ініціативу та сумлінне виконання службових обов'язків.

Якщо командир вважає, що наданих йому прав недостатньо для заохочення військовослужбовців, які відзначилися, він може клопотати про заохочення перед старшим командиром.

Заохочення має бути заслуженим.

При визначенні виду заохочення враховується характер заслуг військовослужбовця та його ставлення до служби за попередній час.

До солдатів (матросів), сержантів (старшин) застосовуються такі заохочення:

- Оголошення подяки
- Зняття раніше накладеного дисциплінарного стягнення
- Надання одного додаткового звільнення з розташування військової частини чи корабля на берег поза чергою військовослужбовцям строкової служби
- Надання додаткової відпустки військовослужбовцям строкової служби строком до 5 діб
- Повідомлення батьків або колективу за місцем роботи чи навчання військовослужбовця до його призову на службу про зразкове виконання ним військового обов'язку та про отриманні заохочення військовослужбовцям строкової служби
- Нагородження грамотою, цінним подарунком або грошовою премією.
- Нагородження військовослужбовця його фотокарткою, в якій він знятий біля розгорнутого Бойового Прапора військової частини
- Присвоєння військового звання старший солдат (старший матрос)
- Занесення прізвища військовослужбовця до Книги пошани військової частини (корабля)
- Нагородження заохочувальними відзнаками Міністра оборони України
- Присвоєння сержантам (старшинам) строкової служби, які звільняються в запас, чергового військового звання, вищого на один ступінь

за військове звання, передбачене штатною посадою, яку обіймав сержант чи старшина до звільнення в запас, до головного сержанта, головного корабельного старшини включно.

Про відзнаку військовослужбовця одним із вказаних заохочень доводиться всьому особовому складу підрозділу на зборах (нарадах), перед строєм, як виключення – військовослужбовцю особисто.

Стягнення за порушення військової дисципліни.

У разі невиконання (неналежного виконання) військовослужбовцем своїх службових обов'язків порушення військової дисципліни або громадського порядку командир повинен нагадати йому про обов'язки служби, а за необхідності – накладити дисциплінарне стягнення.

За вчинення адміністративних правопорушень військовослужбовці несуть дисциплінарну відповідальність за Дисциплінарним Статутом.

За вчинення корупційних діянь чи інших правопорушень, пов'язаних з корупцією, військовослужбовці несуть відповідальність згідно

із Законом України «Про боротьбу з корупцією» та Кодексом України про адміністративні правопорушення.

У разі вчинення злочину військовослужбовець притягається до кримінальної відповідальності.

Командири, які не порушили кримінальну справу за наявності ознак злочину, несуть відповідальність згідно із законом.

На солдатів (матросів), сержантів (старшин) можуть бути накладені такі стягнення:

- Зауваження
- Догана
- Сувора догана
- Позбавлення чергового звільнення з розташування військової частини чи корабля на берег
- Призначення поза чергою в наряд на роботу – до 5 нарядів
- Позбавлення військового звання старший солдат (старший матрос)
- Арешт з утриманням на гауптвахті до 10 діб (для в/службовців за контрактом)
- Попередження про неповну службу відповідність або звільнення з військової служби за службовою невідповідністю (для в/службовців за контрактом).

3.5. Організація внутрішньої служби

3.5.1. Внутрішній порядок у військовій частині та її підрозділах.
Правила розміщення та повсякденної діяльності

Солдати і сержанти строкової служби розміщуються у казармах. Для розміщення особового складу в спальних приміщеннях відводиться площа не менше 4 м² на кожного.

Ліжка у спальних приміщеннях розставляють так, щоб біля кожного з них чи біля двох зсунутих разом лишалися місця для тумбочок, у яких зберігаються дрібні предмети особистого вжитку. Постіль складається з ковдри, двох

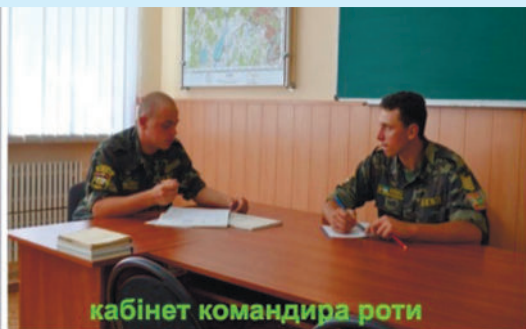
простирадл, подушки з наволочкою, матраца і підматрачника. На спинки ліжок вішаються рушники для обличчя та для ніг. Під ліжком знаходиться килимок для ніг та капці.

Сидіти і лягати на ліжко в обмундируванні забороняється. Зимові куртки, протигази, захисні протихімічні комплекти зберігаються у шафах. Спеціальний одяг для роботи зберігається у шафах або на стелажах, що знаходяться поза спальними приміщеннями.

Скидаючи на ніч повсякденну (польову) форму, охайно складають її на табуреті, взуття ставлять в ногах біля табурету.

Парадно-вихідне обмундирування і спортивний одяг, тактичні рюкзаки з особистими речами, польовим екіпіруванням, каски, бронежилети тримають у кімнаті для зберігання особистих речей та майна роти.

Крім спального приміщення передбачаються:

- кімната традицій;
- кабінет командира роти;
- кімната для підготовки сержантів та офіцерів до занять;

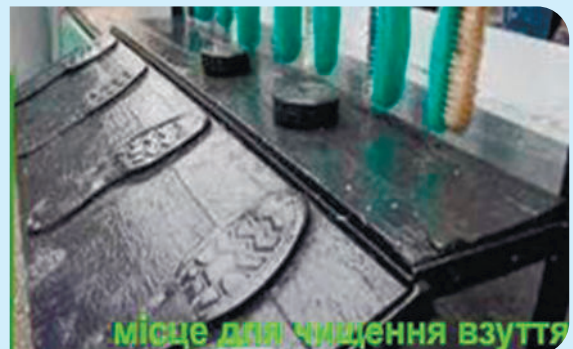
- кімната для зберігання зброї;
- кімната (місце) для чищення зброї;
- кімната для побутового обслуговування;

- кімната для зберігання майна роти та особистих речей військовослужбовців;
- кімната (місце) для занять фізичними вправами;
- кімната для вмивання; душова; туалет;

- сушарня для просушування обмундирування взуття;

- кімната (місце) для куріння і чищення взуття;

- місце для зберігання господарського інвентарю

Для проведення занять у військовій частині обладнуються класи.

У кімнаті для зберігання зброї вивішують перелік матеріальних засобів, у якому вказують кількість пірамід, шаф, ящиків, стендів та іншого майна.

Кімната постійно охороняється добовим нарядом. Автомати, ручні гранатомети, кулемети, запасні стволи для кулеметів, багнет-ножі зберігаються у пірамідах, боєприпаси до зброї – у металевих шафах.

У пірамідах також зберігаються малі піхотні лопатки, магазини до автоматів і ручних кулеметів, короби зі стрічками до кулеметів.

Навчальну зброю та навчальні боєприпаси зберігають окремо від бойової; якщо немає окремої піраміди, дозволяється зберігати навчальну зброю разом із бойовою, при цьому місце її зберігання позначають написом "На-

вчальна зброя" і відокремлюють перегородкою.

Піраміди зі зброєю, шафи з пістолетами і ящики з боєприпасами, а також кімнату для зберігання зброї зачиняють на замок та опечатують мастиковими печатками: піраміди та кімнату для зберігання зброї – печаткою чергового роти; шафи і ящики з боєприпасами – печаткою головного сержанта роти.

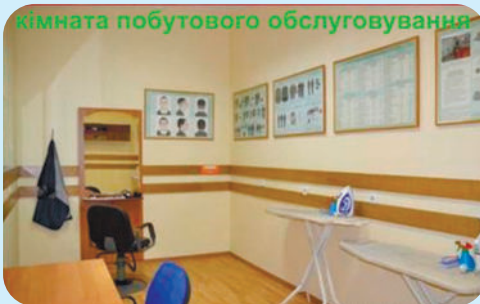
місце для
чищення зброї

Для чищення зброї виділяють окрему кімнату або визначають спеціальне місце, де військовослужбовці після занять у полі, або один раз на тиждень, якщо зброя не використовувалась, проводять чищення і змащення зброї на спеціально призначених чистих підстилках, після чого ставлять її у піраміди в кімнаті зберігання зброї.

Розроблено норми і правила також щодо інших приміщень, кімнат, місць.

Обладнують умивальники з розрахунку один кран на 5 – 7 осіб, не менш як дві ножні ванни з проточною водою для роти, душову з розрахунку один кран на 15 – 20 осіб. Для прання білизни та обмундирування відводиться пральня кімната або окреме місце (приміщення).

кімната побутового обслуговування

Кімнату побутового обслуговування обладнують столами для прасування обмундирування і дзеркалами, забезпечують потрібною кількістю стільців, прасок, а також інвентарем, інструментами, приладдям і матеріалами для стрижки, дрібного лагодження обмундирування і взуття.

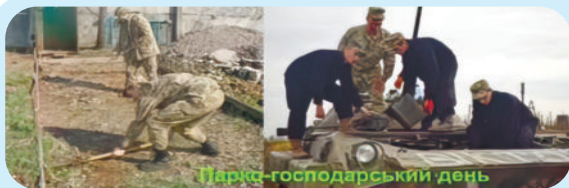
Казармене освітлення буває повне і чергове (неяскраве темно-синє світло). В години сну вмикається чергове освітлення. Біля входу до казарми, в кімнатах для зберігання зброї, у коридорах, на сходах і в туалетах з настанням темряви й до світанку підтримують повне освітлення. Нагляд за дотриманням встановленого освітлення та своєчасним увімкненням і вимкненням світла покладається на чергових і днювальних.

Розподіл часу і повсякденний порядок

Для військовослужбовців установлено

40-годинний робочий тиждень з одним вихідним днем. Розподіл часу здійснюється таким чином, щоб забезпечити у військових частинах постійну бойову готовність і створити умови для підтримання порядку і військової дисципліни, виховання військовослужбовців, підвищення їхнього культурного рівня, проведення занять із бойової підготовки, для побутового обслуговування, відпочинку і харчування.

Протягом 5 днів тижня з понеділка по п'ятницю здійснюється бойове навчання відповідно до плану бойової підготовки та розкладу занять.

Парко-господарський день

У суботу – парко-господарський день. Солдати і сержанти займаються господарськими роботами.

Прибирають територію, приміщення казарми, чистять зброю, якщо вона не використову-

валась протягом тижня. Екіпажи бойових машин в парках обслуговують бойову техніку.

Вихідні, святкові та неробочі дні є днями відпочинку для всього особового складу, крім військовослужбовців, залучених до виконання службових обов'язків.

У ці дні підйом здійснюється на годину пізніше, ранкова фізична зарядка не проводиться, час використовується для проведення виховної, культурної, освітньої роботи, спортивних заходів та ігор, спілкування з рідними, написання листів тощо.

Розподіл часу у військовій частині впродовж доби здійснюють згідно з розпорядком дня, що визначає час виконання основних заходів повсякденної діяльності, навчання і побуту особового складу роти.

Розпорядок дня має передбачити час:

для проведення ранкової фізичної зарядки, ранкового огляду, ранкового і вечірнього туалету, навчальних занять і підготовки до них, переодягання (у робочий одяг), чищення одягу і взуття, миття рук перед їжею, харчування, догляду за озброєнням і військовою технікою, виховної, культурно-освітньої та спортивно-масової роботи, слухання радіо і перегляду телепередач, для особистих потреб військовослужбовців, для вечірньої прогулянки, вечірньої перевірки і восьмигодинного сну, для прийому хворих у медичному пункті, приймання військово-службовців командуванням з особистих питань.

Проміжок між споживанням їжі не повинен перевищувати семи годин. Після обіду 30 хвилин не проводять занять і не виконують робіт. Перед днями відпочинку дозволяється закінчувати вистави, кіносеанси та інші заходи на годину пізніше.

3.5.2. Добовий наряд роти, обов'язки днювального роти

Добовий наряд призначається для підтримання внутрішнього порядку, охорони особового складу, озброєння, боєприпасів, бойової та іншої техніки, приміщень і майна військової

частини, контролю за станом справ у підрозділах і своєчасного вжиття заходів щодо запобігання правопорушень.

Склад добового наряду оголошується наказом по військовій частині. У добовий наряд роти призначають чергового та днювального роти. Днювальний, який несе службу безпосередньо на посту, називається черговим днювальним, а той, хто здав пост, – днювальним вільної зміни.

ЧЕРГОВИЙ РОТИ

Кількість змін днювальних у роті визначає командир військової частини. Черговий роти носить на лівому боці грудей нагрудний знак з відповідним написом.

Черговий і днювальні роти мають озброєння – багнет-ніж у піхвах. Багнет-ніж кріпиться на поясі з лівого боку, на ширину долоні від пряжки.

За наказом Міністра оборони України в деяких військових частинах добовий наряд роти може мати автомат з двома магазинами (30 патронів в магазині).

Черговий роти призначається із сержантів або (як виняток) з найбільш підготовлених солдатів. Він підпорядковується черговому частини і його

помічників, а в порядку внутрішньої служби в роті – командирів та головному сержанту роти.

Обов'язки чергового днювального роти.

Черговий днювальний роти призначається із солдатів роти. Він відповідає за збереження зброї, шаф (ящиків) з боєприпасами, майна роти, особистих речей військовослужбовців.

Черговий днювальний несе службу всередині казарми біля вхідних дверей, поблизу кімнати для зберігання зброї.

Він зобов'язаний:

- не пропускати в приміщення сторонніх осіб;
- нікуди не виходити з приміщення без дозволу чергового роти;
- постійно наглядати за кімнатою для зберігання зброї;
- своєчасно подавати команди згідно з розпорядком дня;
- не дозволяти виносити з казарми зброю, боєприпаси, майно і речі без дозволу чергового роти;
- негайно доповідати черговому про всі інциденти в роті;
- не дозволяти військовослужбовцям у холодну пору, особливо вночі, виходити з приміщення роздягненими;
- стежити за чистотою і порядком у приміщеннях;
- будити особистий склад під час загального підйому, а також уночі в разі тривоги;
- стежити щоб військовослужбовці курили, чистили взуття та одяг тільки у визначених приміщеннях (місцях).

Якщо виникає пожежа, черговий днювальний викликає військову команду з протипожежного захисту та рятувальних робіт (штатну пожежну обслугу) або позаштатну пожежну команду.

До прибуття пожежної команди він намагається погасити пожежу всіма наявними засобами, а також дбає про врятування людей, озброєння, інших матеріальних засобів.

Черговому днювальному забороняється сидіти, скидати спорядження, розстібати одяг.

Для виконання обов'язків днювального роти обладнується спеціальне місце, в якому мають бути:

- стіл з документацією;
- телефон;
- пристрій сигналізації та оповіщення;
- статуети ЗСУ;
- засоби гасіння пожежі;
- засоби аварійного освітлення.

Документація включає:

- інструкції черговому і днювальному роти на випадок тривоги та пожежі;
- розпорядок дня;
- список військовослужбовців роти, які живуть поза казармою (адреси, телефони);
- схему території, закріпленої за ротою для прибирання;
- книгу передачі чергувань, видачі зброї, боєприпасів, запису хворих і звільнених;
- номери телефонів пожежної команди і чергового військової частини.

Дії чергового днювального в різних ситуаціях

Коли до роти заходять прямі начальники (від

командира роти і вище) або черговий частини, черговий днювальний подає команду «Струнко!»

Якщо в роті з'являється інший офіцер роти, головний сержант роти або військовослужбовці іншої роти, днювальний викликає чергового «Черговий роти, на вихід!»

Черговий днювальний будить особовий склад під час ранкового підйому, тривоги, пожежі та ін.

Наприклад, «Рота, підйом! Тривога!».

Днювальний вільної зміни повинен:

- підтримувати чистоту і порядок у приміщеннях роти;
- нікуди не виходити без дозволу чергового роти;
- залишаючись замість чергового роти, виконувати його обов'язки.

3.5.3. Вартова служба. Чатовий

Організація та завдання вартової служби

Вартова служба є одним з важливих видів повсякденної діяльності військовослужбовця – несення вартової служби є виконанням бойового завдання.

Вартова служба призначається для надійної охорони та оборони важливих військових об'єктів, Бойових Прапорів та осіб, яких тримають на гауптвахті або в дисциплінарному батальйоні.

До гарнізонної та вартової служб залучаються військові частини Збройних Сил України та підрозділи Служби правопорядку, що входять до

складу гарнізону.

Особи, винні в порушенні правил несення вартової служби, несуть дисциплінарну або кримінальну відповідальність.

Для несення вартової служби віднаряджуються варти.

Варта – це озброєний підрозділ, споряджений для виконання бойового завдання з метою охорони та оборони військових об'єктів, бойових прапорів та осіб, яких тримають на гауптвахті, у дисциплінарній частині.

Розрізняють види варт:

- *гарнізонні* – для охорони та оборони об'єктів гарнізонного призначення;

- *внутрішні* – для охорони та оборони об'єктів військової частини;

• *тимчасові* – для охорони та оборони майна під час завантаження, розвантаження, перевезень.

До вarti військовослужбовці призначаються заздалегідь – за 2–3 дні до наряду, зазвичай, із складу однієї роти.

Список особового складу вarti складається відповідно до табеля постів і оголошується головним сержантом роти на вечірній перевірці.

У ніч напередодні наряду, призначені до вarti військовослужбовці не повинні нести ніякої служби, залучатися до роботи або відвідувати заняття.

У день наряду, особовому складу вarti надається не менше чотирьох годин для підготовки до несення служби та перевірки знань обов'язків вартового. З цих чотирьох одна година відводиться на відпочинок (сон).

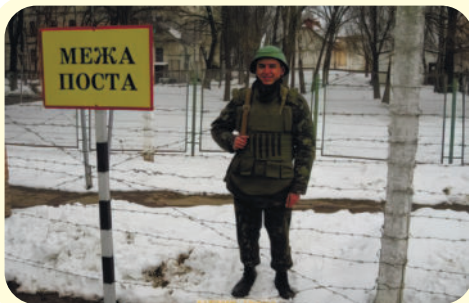
Варта складається:

- 1. Начальник вarti
- 2. Помічник начальника вarti
- 3. Розвідні
- 4. Вартові
- 5. Оператор технічних засобів охорони
- 6. Водії транспортних засобів
- 7. Помічник начальника вarti по службі вартових собак

Розвідний

Розвідний відповідає за правильне несення служби підлеглими йому чатовими, вчасну зміну й виставлення їх на пости, правильне здавання та прийняття чатовими постів.

Чатовий

Чатовим називається озброєний вартувий, який виконує бойове завдання із охорони та оборони дорученого йому поста.

Вартувий – це військовослужбовець, який ще не заступив на пост.

Чатовий зобов'язаний:

- пильно охороняти та стійко обороняти свій пост, нічим не відволікатися, не випускати з рук зброї й нікому не віддавати її, включаючи осіб, яким він підпорядкований;
- під час виконання завдання на посту тримати зброю зарядженою, завжди готовою до застосування (при цьому патрон у патронник не досилати);
- рухаючись визначеним маршрутом, уважно оглядати підступи до поста й огорожу та доповідати через засоби зв'язку про хід несення служби у визначені табелем постів строки;
- не залишати поста, доки його не буде змінено або знято;
- не допускати до поста ближче, ніж на відстань, визначену в таблиці постів, та позначки на місцевості нікого, крім начальника варти, помічника начальника варти й свого розвідного та осіб, яких вони супроводжують, а також чергового варт (військової частини);
- уміти застосовувати засоби пожежогасіння, які є на посту;
- знати маршрут руху транспортних засобів варти, а також їх розпізнавальні знаки й сигнали;
- викликати начальника варти у разі виявлення будь-яких неполадок в огорожі об'єкта (на посту) та за будь-якого порушення поблизу свого чи сусіднього поста;
- почувши сигнал технічних засобів охорони або гавкання вартового собаки, негайно доповісти до вартового приміщення;
- віддавати військове вітання начальникам,

яким він підпорядкований, а також іншим начальникам, які прибули на пост в їх супроводі, згідно з правилами, визначеними Стройовим статутом Збройних Сил України.

Чатовий допускає на пост та відповідає на запитання:

- начальника варти
- помічника начальника варти
- свого розвідного
- осіб, яких вони супроводжують

Чатовому забороняється: сидіти, притулятися до чого-небудь, спати, курити, розмовляти, їсти, пити, читати, писати, справляти природні потреби, передавати та приймати будь-які предмети, заходити в зону дії технічних засобів охорони, досилати без потреби патрон у патронник.

Чатовий на посту повинен тримати зброю із примкнутим багнетом.

- Вдень
у положенні «на ремінь» або в положенні «приготування до стрільби стоячи»
- Вночі
у положенні «приготування до стрільби стоячи»

До складу варті призначаються вартові з розрахунку по 3 зміни на кожен пост. Кожна зміна триває 2 години.

Перша зміна – чатовий на посту.

Друга зміна – зміна, що не спить. Знаходиться у кімнаті вільної зміни – вартові читають, дивляться телевизор, грають в шахи або шашки, у відведений час приймають їжу. Перебувають у готовності по тривозі висунутися для відбиття нападу на пост.

Третя зміна – зміна що відпочиває. Вартові сплять в кімнаті відпочинку, не роздягаючись та не знімаючи спорядження.

Водій транспортного засобу

підпорядковується начальникові варті та

його помічникові. Він відповідає за постійну готовність транспортного засобу для перевезення складу варті.

Склад варті розміщується у вартовому приміщенні.

До вартового приміщення входять:

- кімната начальника варті;

- кімната вільної зміни;

- кімната відпочинку

Перед входом у вартове приміщення знаходиться місце для заряджання зброї.

Ніхто із складу варті не може залишати вартове приміщення без дозволу начальника варті.

У вартовому приміщенні додержується порядок і тиша.

Боєприпасами варта забезпечується із розрахунку на кожний АК-74 і 9 мм ПМ по 2 споряджених магазини.

Запас патронів у вартовому приміщенні створюється (у металевому ящику):

- на кожний пістолет – 16 патронів;
- на кожний автомат – 150 патронів.

Застосування зброї

Чатовим застосовується зброя без попередження у разі явного нападу на нього або на об'єкт, який він охороняє.

Усіх осіб, які наближаються до поста, крім начальника варти, помічника начальника варти, свого розвідного та осіб, яких вони супроводжують, чатовий зупиняє вигуком «Стій, назад» або «Стій, обійти справа (зліва)».

За невиконання цієї вимоги, чатовий попереджає порушника вигуком «Стій, стрілятиму» й негайно викликає начальника варти або розвідного.

Якщо порушник не виконує цієї вимоги, чатовий досилає патрон у патронник і робить попереджувальний постріл угору.

Якщо порушник не виконує й цієї вимоги та намагається проникнути на пост чи до об'єкта, який охороняють, або якщо він після такої спроби вдається до втечі, то чатовий застосовує зброю.

Питання для самоконтролю

1. Які загальновійськові статuti існують в Збройних Силах. Назвіть їх короткий зміст.
2. Які ви знаєте військові звання та які знаки розрізнення їм відповідають?
3. Перерахуйте обов'язки солдата у повсякденній діяльності.
4. Які взаємовідносини між військовослужбовцями передбачені Статутом внутрішньої служби?
5. Що ви знаєте про розміщення військовослужбовців в казармі? Які приміщення передбачені?
6. Опишіть розподіл часу військовослужбовців.
7. Що ви знаєте про військову дисципліну? Важливість дотримання та особливості.
8. Які заохочення і стягнення накладаються на військовослужбовців.
9. Що ви знаєте про добовий наряд роти?
10. Які бувають варті, їх призначення.
11. Склад і розміщення варті. Обов'язки чатового.
12. Алгоритм дій чатового по застосуванню зброї.

РОЗДІЛ IV. СТРОЙОВА ПІДГОТОВКА

4.1. Стрії та управління ними.

4.2. Обов'язки солдата перед шиккуванням і в строю.

4.1. Стрії та управління ними

Стрій – визначене Стройовим Статутом розміщення військовослужбовців, підрозділів і частин для спільних дій у пішому порядку та на машинах.

Елементи строю

Фронт – бік строю, в який військовослужбовці повернуті обличчям, а машини – лобовою частиною.

Тильний бік строю – сторона строю, протилежна фронту.

Фланг – правий (лівий) край строю

Ширина строю – відстань між флангами.

Шеренга – стрій, у якому військовослужбовці розміщені один біля одного на одній лінії згідно з визначеними інтервалами.

Двошеренговий стрій – розміщення військовослужбовців однієї шеренги за військовослужбовцями іншої шеренги на відстані одного кроку.

Ряд – два військовослужбовці, які стоять у двошереновому строю один за одним.

Колона – стрій, у якому військовослужбовці і підрозділи розташовані один за одним.

Замикаючий – військовослужбовець, який рухається останнім в колоні.

Напрямний – військовослужбовець, що рухається на чолі строю у визначеному напрямку. За напрямним має переміщуватись решта військовослужбовців.

Глибина строю – відстань від першої шеренги (від військовослужбовця, який стоїть попереду) до останньої шеренги (військовослужбовця, який стоїть позаду).

Інтервал – відстань по фронту між військовослужбовцями, машинами, підрозділами, частинами.

Дистанція – відстань у глибину між військовослужбовцями, машинами, підрозділами, частинами.

Розгорнутий стрій – стрій, у якому військовослужбовці вишикувані на одній лінії по фронту в одношеренговому чи в двошеренговому строю або в лінію колон.

Похідний стрій – стрій, у якому підрозділ вишикуваний у колону або підрозділи в колонах вишикувані один за одним.

Управління строєм

Управління строєм здійснюється командами та розпорядженнями, які подає командир. Команди, які подаються голосом, поділяють на підготовчі та виконавчі, проте можуть бути лише виконавчі.

Підготовча команда подається чітко (виразно), гучно і протяжно, щоб військовослужбовці зрозуміли, яких дій вимагає від них командир.

За підготовчою командою військовослужбовці, які перебувають у строю, приймають строюве положення, під час руху переходять на строювий крок, а поза строєм повертаються в бік начальника й приймають строюве положення.

Виконавча команда подається після паузи гучно, уривчасто і чітко. Така команда виконується негайно і точно.

Виконання строювих прийомів

За командою «СТАВАЙ» здійснюється шиккування підрозділів. За цією командою треба швидко стати в стрій, визначити інтервал і дистанцію, п'яти поставити разом, а носки розгорнути по лінії фронту на ширину стопи, дивитися прямо перед собою.

За командою «РІВНЯЙСЬ» усі, крім правого флангового, повертають голову вправо, праве вухо

вище лівого, підборіддя підняте, і вирівнюються так, щоб кожний бачив груди четвертого солдата, рахуючи себе першим.

У стройове положення стають за командою «СТРУНКО». При цьому треба триматися прямо; груди підняти, а все тіло трохи подати вперед, живіт втягти, плечі розгорнути; руки опустити так, щоб кисті, повернуті долонями всередину, були збоку стегон, а напівзігнуті пальці торкалися стегна, голову тримати високо й прямо, не випинаючи підборіддя; дивитися перед собою; бути готовим до негайних дій.

За командою «ВІЛЬНО» послабити в коліні праву або ліву ногу, але не рушати з місця, бути уважним і не розмовляти.

Повороти на місці виконуються за командами: «Право-РУЧ», «Ліво-РУЧ», «Кру-ГОМ».

Повороти проводяться в бік лівої руки на лівому підборі й на правому носку; у бік правої руки на правому підборі й на лівому носку.

Повороти виконуються на два рахунки: на «раз» військовослужбовець повертається у визначений бік, зберігаючи правильне положення корпусу та не згинаючи ніг у колінах, переносять вагу тіла на ногу, що попереду, на «два» – найкоротшим шляхом приставляють другу ногу.

Рух стройовим кроком починається за командою «Стройовим кроком – РУШ». За підготовчою командою слід подати корпус трохи вперед, за виконавчою командою почати рух з лівої ноги повним кроком.

Під час руху стройовим кроком ногу з витяг-

нутим уперед носком винести на висоту 15–20 см від землі та поставити її твердо на всю стопу, піднімаючи водночас другу ногу. Нормальна швидкість стройового руху – 110–120 кроків/хв.

Руками, починаючи від плеча, здійснювати рух біля тулуба: вперед – руки згинаються в ліктях так, щоб кисті піднімалися вище пряжки поясу на ширину долоні й на відстані долоні від тулуба до рівня ліктя; назад – до упору в плечовому суглобі. Пальці рук напівзігнуті. Під час руху стройовим кроком голову та корпус тримати прямо, дивитися вперед.

Вихід зі строю, підхід до начальника

Для виходу військовослужбовця зі строю подається команда, наприклад: «Солдат Іваненко. Вийти зі строю на стільки-то кроків» або «Солдат Іваненко. До мене (до мене бігом – РУШ)».

Військовослужбовець, почувши своє прізвище, відповідає: «Я», а за командою на вихід (виклик) зі строю відповідає: «Слухаюсь». За першою командою він стройовим кроком виходить зі строю на вказану кількість кроків, рахуючи від першої шеренги, зупиняється і повертається обличчям до строю. За другою

командою, ступивши один-два кроки від першої шеренги прямо, на ходу повертається в бік начальника, найкоротшим шляхом стройовим

кроком підходить або підбігає до нього і доповідає про прибуття.

Повернення в стрій

Для повернення в стрій подається команда, наприклад: «Солдат Іваненко. Стати до строю» або тільки «Стати до строю».

За команду «Солдат Іваненко» військово-службовець, який стоїть обличчям до строю, почувши своє прізвище, повертається обличчям до начальника і відповідає: «Я», а за командою «Стати до строю», прикладає руку до головного убору і відповідає: «Слухаюсь», повертається у напрямку руху, з першим кроком опускає руку, рухаючись стройовим кроком, найкоротшим шляхом стає на своє місце в строю.

Відповідь на вітання начальника

На вітання начальника або старшого за військовим званням «Слава Україні!» всі військовослужбовці, що перебувають у строю або поза строєм, відповідають: «Героям слава!».

Якщо начальник або старший за військовим званням прощається, то на його слова «До побачення, товариші» військовослужбовці від-

повідають: «До побачення, товаришу» додаючи в кінці відповіді військове звання.

Виконання військового вітання на місці

Для військового вітання на місці поза строєм без головного убору за п'ять-шість кроків до начальника, старшого за військовим званням, повернутися в його бік, прийняти стройове положення й дивитися йому в обличчя, повертаючи голову вслід за ним.

Якщо головний убір надітий, то, крім того, прикласти праву руку до головного убору так, щоб пальці були разом, долоня пряма, середній палець торкався нижнього краю головного убору (біля козирка), а лікоть був на лінії й висоті плеча.

Виконання військового вітання в русі

Для військового вітання під час руху поза строєм без головного убору за п'ять-шість кроків до начальника, одночасно з поставленням ноги припинити рух руками, повернути голову в його бік і, рухаючись далі, дивитися йому в обличчя. Пройшовши повз начальника, голову повернути прямо і продовжувати рух руками.

При надітому головному уборі разом з поставленням ноги на землю повернути голову й прикласти праву руку до головного убору, ліву руку тримати нерухомо біля стегна; пройшовши повз начальника, одночасно з поставленням лівої ноги на землю голову повернути прямо, а праву руку опустити.

Виконання військового вітання зі зброєю

Військове вітання із зброєю на місці виконується так само, як і без зброї; при цьому положення зброї не змінюється і рука до головного убору не прикладається. Із зброєю в положенні «за спину» військове вітання слід виконувати, прикладаючи праву руку до головного убору.

Для виконання військового вітання під час руху поза строєм із зброєю «на ремінь» або «на груди», за п'ять-шість кроків до начальника, одночасно із поставленням ноги повернути голову в його бік і припинити рух вільною рукою; із зброєю в положенні «за спину», крім того, прикласти руку до головного убору.

Розмикання і перешикування відділення.

Для розмикання відділення на місці подається команда «Відділення – праворуч (ліворуч, від середини) розім-КНИСЬ» або «Відділення – праворуч (ліворуч, від середини) на стільки-то кроків розім-КНИСЬ (бігом, розім-КНИСЬ)». Якщо інтервал не був визначений, розмикання проводиться на один крок.

Під час розмикання від середини за командою вказується середній.

Військовослужбовець, названий середнім, почувши своє прізвище, відповідає: «Я», витягує вперед ліву руку і опускає її. Під час рівняння відділення зберігається інтервал, визначений для розмикання.

Для змикання відділення на місці подається команда «Відділення, праворуч (ліворуч, до середини) зім-КНИСЬ (бігом, зім-КНИСЬ)». За виконавчою командою всі військовослужбовці, за винятком того, до кого призначене змикання, повертаються в бік змикання, після чого прискореним півкроком (бігом) підходять на визначений для зімкненого строю інтервал і з підходом самостійно зупиняються та повертаються ліворуч (праворуч).

4.2. Обов'язки солдата перед шикуванням і в строю**Військовослужбовець зобов'язаний:**

- перевіряти справність своєї зброї, закріплених за ним озброєння й техніки, боєприпасів,

засобів індивідуального захисту, шанцевого інструменту, обмундирування та спорядження;

- мати коротку охайну зачіску;

- охайно заправляти обмундирування, правильно надівати та припасовувати спорядження, допомагати товаришеві усунути помічені недоліки;

- знати своє місце в строю, ставати до строю швидко, без метушні;

- під час руху зберігати рівняння, інтервал і дистанцію; не виходити із строю (машини) без дозволу;

- у строю без дозволу не розмовляти, додержуватися цілковитої тиші;

- бути уважним до наказів (розпоряджень) і команд (сигналів) свого командира, виконувати

їх швидко й точно, не заважаючи іншим;

- передавати накази (розпорядження), команди (сигнали) без перекручень, гучно й чітко;

Питання для самоконтролю

1. Які елементи строю ви знаєте?
2. Що таке управління строєм? Яким чином воно здійснюється?
3. Як виконуються основні стройові прийоми без зброї?
4. Перерахуйте обов'язки солдата перед шикуванням і в строю.

РОЗДІЛ V. ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА

5.1. Внутрішня балістика.

5.2. Зовнішня балістика.

5.3. Визначення вихідних даних для стрільби.

5.4. Стрілецька зброя та поводження з нею.

5.4.1. Малокаліберна гвинтівка ТОЗ-8.

5.4.2. Пневматична гвинтівка МР-512.

5.4.3. Будова та принцип дії автомата АК-74.

5.4.4. Неповне розбирання автомата, чищення, змащення і зберігання.

5.5. Ручні осколкові гранати та поводження з ними, догляд і зберігання.

5.5.1. Призначення і бойові властивості гранат.

5.5.2. Поводження з гранатами.

5.5.3. Прийоми метання ручних осколкових гранат.

5.1. Внутрішня балістика

Внутрішня балістика – це наука, що займається вивченням процесів, які відбуваються під час пострілу й руху кулі по каналу ствола.

Постріл і його періоди.

Пострілом називається викидання кулі з каналу ствола під дією порохових газів, що утворюються при згорянні порохового заряду.

Постріл відбувається за дуже короткий проміжок часу (0,001 – 0,06 с). Від удару бойка по капсулі патрона виникає полум'я, від якого загоряється пороховий заряд; водночас утворюється велика кількість дуже нагрітих газів, які збільшуються в об'ємі і створюють високий тиск, що діє в усі боки з однаковою силою. Під тиском газів 250 – 500 кгс/см² куля зсувається з місця, вривається у нарізи і набуває обертального руху.

Порох продовжує горіти, відповідно кількість газів (об'єм і тиск) в каналі ствола збільшується. Найбільшої величини 2880 кгс/см² тиск газів досягає, коли куля пройде 4–6 см шляху. До моменту вильоту кулі з каналу ствола тиск дорівнює 300–900 кгс/см². Однак швидкість руху кулі в каналі ствола зростає, оскільки гази, хоча і менше, продовжують на неї тиснути. Куля рухається по каналу ствола з безперервно зростаючою швидкістю і викидається назовні в

напрямі осі каналу ствола. Розжарені гази, що витікають з каналу ствола услід за кулею, зустрічаючись з повітрям, утворюють полум'я й ударну хвилю, яка є джерелом звуку під час пострілу. Порохові гази при вильоті кулі з каналу ствола впливають на неї на відстані 10 – 15 см.

Попередній період – від початку горіння порохового заряду до повного вривання кулі в нарізи ствола. У стволі створюється тиск газів, необхідний для того, щоб зрушити кулю з місця і перебороти опір її оболонки при вриванні

в нарізи ствола. Це тиск форсування 250 – 500 кг/см².

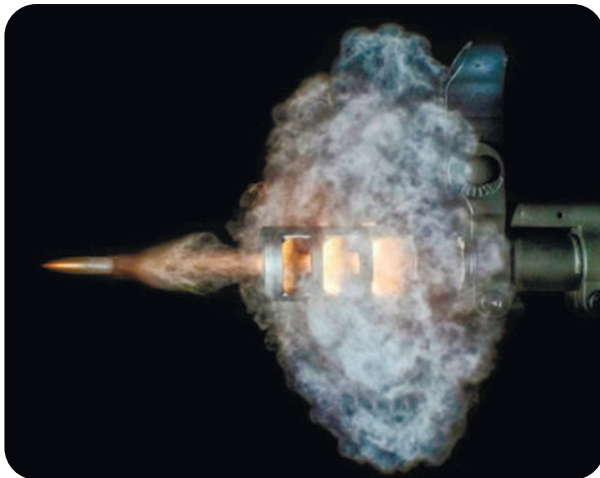
Перший (основний) період – від початку руху кулі до моменту повного згоряння порохового заряду. Максимальний тиск газів 2800 кг/см² створюється при проходженні кулею 4–6 см шляху.

Другий період – від повного згоряння порохового заряду до вильоту кулі з каналу ствола (у пістолета Макарова цей період відсутній, тому що повного згоряння порохового заряду до моменту вильоту кулі з каналу не відбувається).

Третій період (післядії газів) – від вильоту кулі з каналу ствола до моменту припинення дії порохових газів на кулю. Найбільшої швидкості куля досягає наприкінці четвертого періоду на віддаленні 5 – 10 см від дулового зрізу ствола. Після проходження дулового зрізу зброї куля має дулову швидкість V_d наприкінці післядії – максимальну V_m .

Початкова швидкість кулі та її вплив на стрільбу.

Початковою швидкістю кулі називається швидкість, з якою куля залишає канал ствола, тобто швидкість руху кулі біля точки вильоту. Початкова швидкість кулі – одна з найважливіших характеристик бойових властивостей зброї. Збільшення початкової швидкості збільшує дальність польоту кулі, її пробивну й убивчу дію, зменшує вплив зовнішніх умов на її політ.

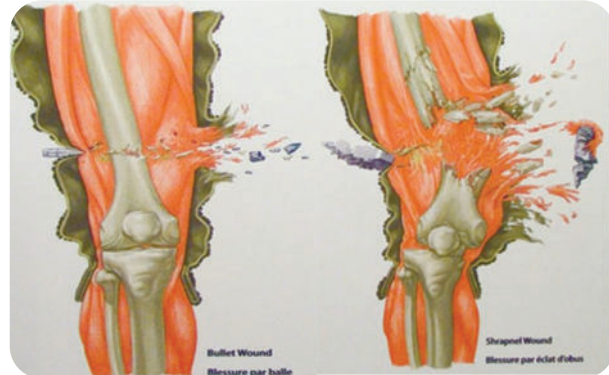
Величина початкової швидкості кулі залежить від:

- довжини ствола, м
- маси кулі,

- маси порохового заряду та інших чинників.

Пробивна та убивча дія кулі

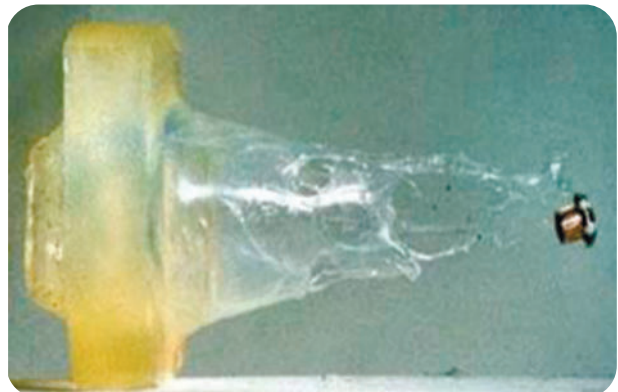
Куля вражає ціль силою свого удару. Під час стрільби по живих цілях основне значення має убивчість кулі, тобто її вплив на живий організм. Сучасні кулі мають вбивчість на всіх дальностях стрільби. Пістолетна куля – до 500 м.

Основні фактори убивчої дії:

- кінетична енергія (залежить від ваги та швидкості кулі);
- бічна дія – руйнуються прилеглі до каналу тканини;
- зупинна дія – враження життєво важливих органів призводить до миттєвої втрати здатності до опору;
- гідродинамічна дія – потрапляння в області, багаті рідиною, викликає дію, подібну до дії розривних куль.

Пробивна дія – здатність до пробивання різних перепон. Важливе значення має під час стрільби по цілях, які знаходяться за легкими укриттями.

Віддача зброї

Віддачею називається рух ствола і пов'язаних з ним деталей (зброї) в сторону, протилежну руху снаряда (кулі), під час пострілу під дією тиску порохових газів.

У явищі віддачі нас цікавить її швидкість і енергія, а також характер руху зброї. Під час стрільби зі стрілецької зброї сила віддачі сприймається рукою, плечем, установкою або ґрунтом. В гарматах сила віддачі сприймається тан-

ком або БМП через противідкатний пристрій.

Для зменшення віддачі і кута вильоту в стрілецькій зброї встановлюються пристрої – компенсатори, дульне гальмо-компенсатор.

Дульними гальмами називаються пристосування, з'єднані з дуловою частиною ствола і призначені для зменшення енергії віддачі.

5.2. Зовнішня балістика

Зовнішня балістика – це наука, що вивчає рух кулі після припинення дії на неї порохових газів.

Політ кулі в повітрі.

Під час польоту кулі в повітрі на неї впливають дві сили:

- сила тяжіння
- сила опору повітря.

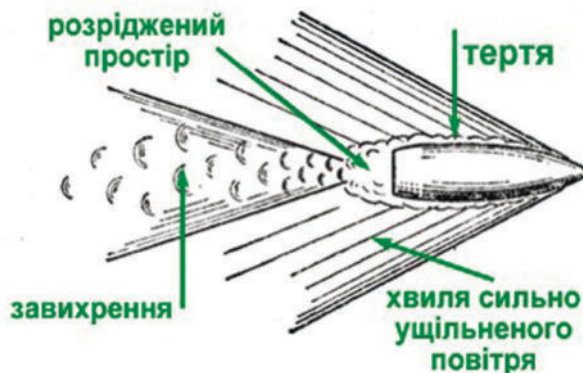
Опір повітря польоту кулі викликається тим, що повітря є пружним середовищем і тому на рух у цьому середовищі витрачається частина енергії кулі.

Сила опору повітря спричинюється:

- тертям повітря;
- утворенням розрідженого простору, завихрень;
- утворенням балістичної хвилі (сильно

ущільненого повітря).

Величина сили опору повітря залежить від швидкості польоту, форми і калібру кулі, а також від її поверхні і щільності повітря. Сила опору повітря зростає із збільшенням швидкості.

Сила опору повітря і сила тяжіння зменшують швидкість польоту кулі, в результаті чого зменшується дальність стрільби. Але сила опору повітря прагне перекинути кулю назад, тому що сила опору не спрямована строго уздовж осі кулі, а під якимось кутом. Для забезпечення стійкості кулі під час польоту їй надають швидкообертальний рух навколо своєї осі, для чого служать нарізи в каналі ствола.

Траєкторія польоту кулі

Траєкторія – крива лінія, яку описує центр тяжіння кулі під час польоту.

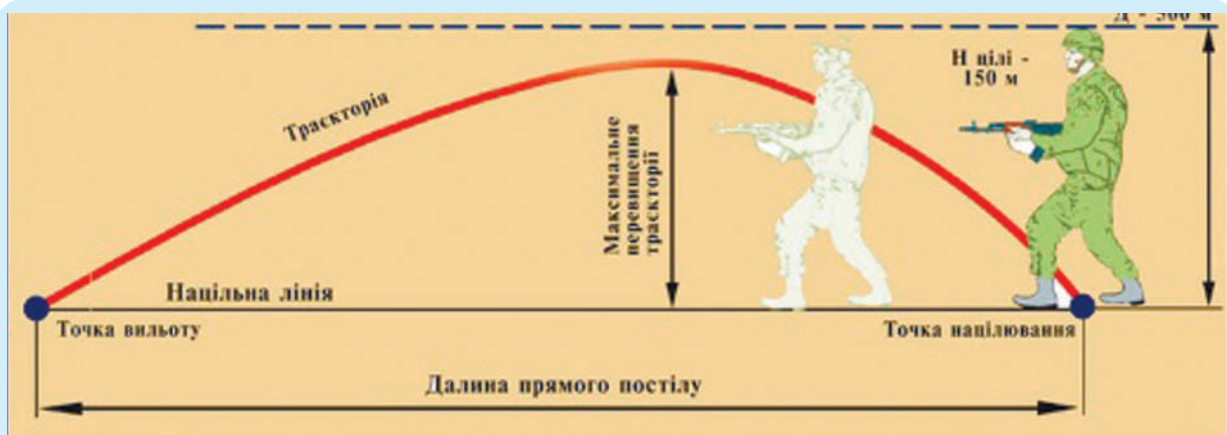
Елементи траєкторії:

- лінія прицілювання – пряма лінія, яка проходить від ока стріляючого через середину прорізу прицілу і вершину мушки в точку прицілювання;
- лінія підвищення – лінія, що є продовженням каналу ствола наведеної на ціль зброї;
- лінія кидання – лінія, що є продовженням каналу ствола в момент вильоту кулі;
- кут вильоту – кут між лінією підвищення і лінією кидання.

Прямий постріл

Прямим пострілом називається постріл, у якого траєкторія польоту кулі не піднімається над лінією прицілювання вище цілі на всьому своєму шляху.

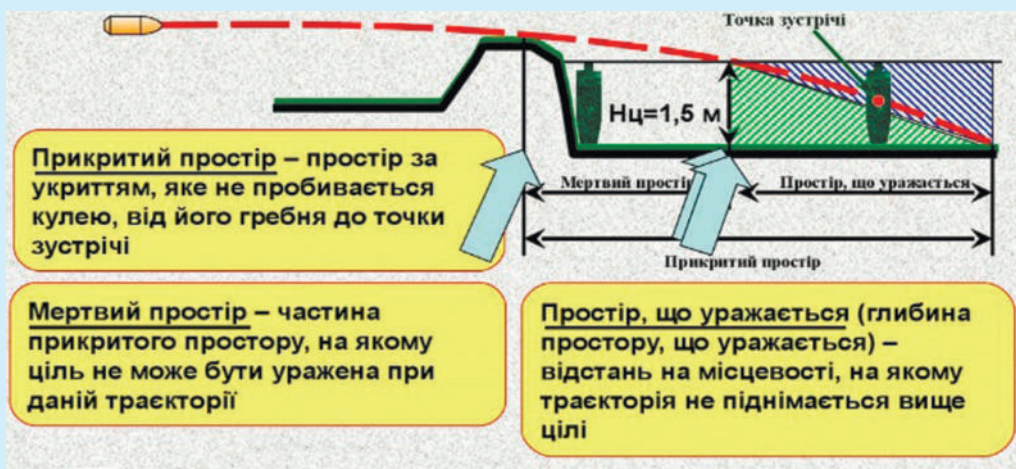

Практичне значення його полягає в тому, що в напружені моменти бою стрільба може вестися без перестановки прицілу, у цьому випадку точка прицілювання вибирається за нижнім обрізом цілі.

Прикритий простір.

Поняття прикритого простору в бойовій обстановці використовується для укриття особового складу від вогню противника. Для цього застосовуються габіони.

5.3. Визначення вихідних даних для стрільби

Формула тисячної

Застосовується **«ФОРМУЛА ТИСЯЧНИХ»**, за її допомогою можна розрахувати дальність до цілі (об'єкту), якщо його розмір (висота або довжина) відома.

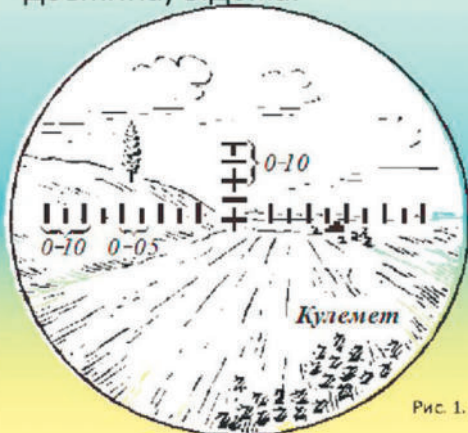

Рис. 2. Вимірювання вертикального і горизонтального кутів за допомогою лінійки
Рис. 1. Вимірювання кута біноклем

Формула має вигляд **$ДУ = В \times 1000$, ($Д = В \times 1000 / У$)**

де **Д** – дальність до цілі (об'єкту), **У** – кутовий розмір цілі (об'єкту)

Способи визначення дальності стрільби і застосування формули тисячної

У стрілецькій практиці для вимірювання кутів користуються не градусами, а поділками кутоміра – тисячними. Тисячною називається

центральный кут, що спирається на дугу, яка дорівнює $1/6000$ довжини кола. Якщо коло довільного радіуса розділити на 6000 рівних частин і з'єднати радіусами кінці дуг із центром кола, матимемо 6000 рівних центральних кутів.

Для визначення лінійної величини центрального кута (записується: 0-01) потрібно довжину кола розділити на загальну кількість кутів.

$$= 2\pi R / 6000 = 6.28R / 6000$$

Скоротимо на 6,28. Провівши скорочення, матимемо: $= 1R / 955$.

У стрілецькій практиці вважається, що радіус кола R дорівнює дальності ($Д$) стрільби. Для зручності розрахунків $1R / 955$ округляють до $1Д / 1000$.

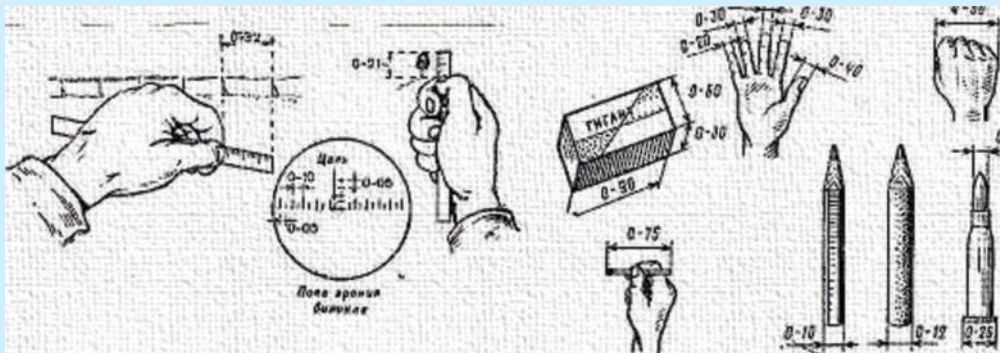
$$\text{Тоді: } = 1Д / 1000.$$

Виходячи з цього, можна визначити лінійну величину (B) будь-якого центрального кута, знаючи його кутову величину (K):

$$B = KД \setminus 1000$$

Формула тисячної

У бойовій обстановці завжди можна визначити дальність до об'єкта, за яким спостерігають, і встановити необхідний приціл зброї, що дає змогу точніше уражати ціль противника на полі бою, витрачаючи найменшу кількість боєприпасів.

Для цього потрібно встановити кутову величину і знати лінійні розміри об'єкта (цілі).

Середня висота людини – 1,7 м, ширина– 0,5 м.

Висота танка – 2,7 м, ширина – 3 м, довжина

– 7,6 м.

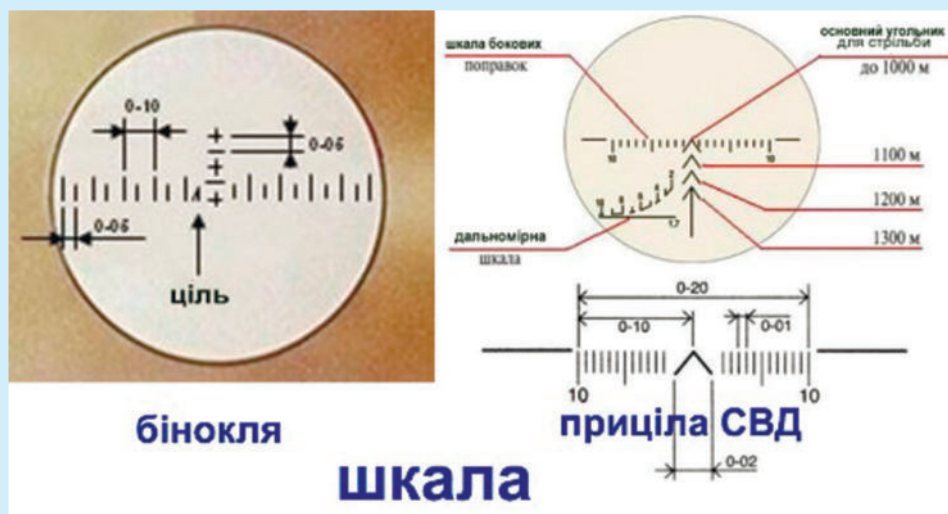
Висота БТР – 2 м ширина – 2,5 м, довжина – 7,6 м

Висота БМП – 2 м, ширина – 3 м, довжина 6,7 м.

Кутові величини цілей вимірюються у тисячних за допомогою польового бінокля, іншого оптичного приладу за кутомірними шкалами або за допомогою підручних засобів

Величина однієї великої поділки на шкалі дорівнює 10 тисячним, малої – 5 тисячним.

Вимірювання кутових величин підручними засобами

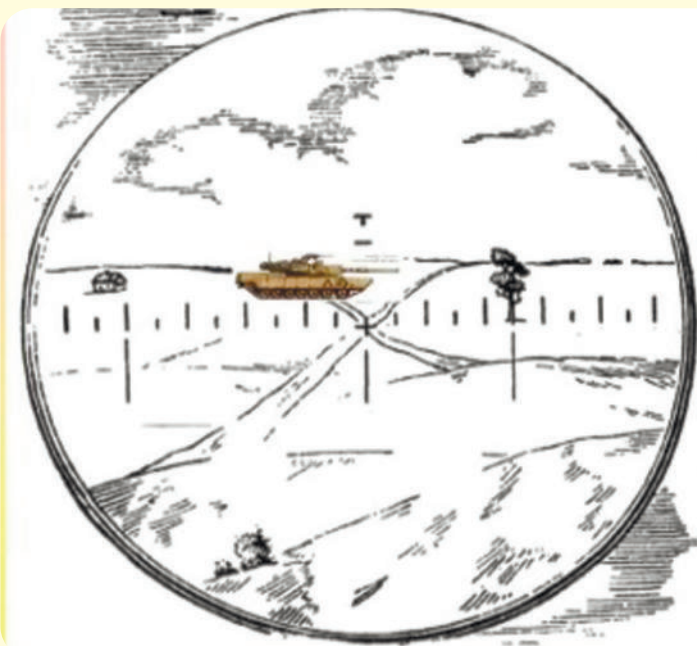

Кутові величини цілі можна визначити за допомогою підручних предметів (лінійки, олівця), а також пальців руки. Для цього треба знати їх значення в тисячних. Один міліметр лінійки дорівнює 0-02 (двом тисячним); круглий олівець має діаметр 0-12; пальці руки: великий

– 0-40, вказівний 0-30, мізинець – 0-20. Коробок сірників – 0-30×0-50×0-90. Предмет слід тримати на відстані 50 см від ока.

Або за допомогою оптичних приладів – далекомірної та кутомірної сітки бінокля та далекомірної шкали прицілів.

Приклади визначення дальності до цілі за допомогою формули тисячних:

Використовуємо формулу тисячної

$$Д = \frac{В}{К} \cdot \frac{1000}{22} = 7,6 \cdot \frac{1000}{22} \approx 350 \text{ м}$$

де В — довжина танка,
К — кут, під яким спостерігається танк у бінокль

Танк рухається фронтально, його довжина вміщується у поділки бінокля, як показано на малюнку.

До вас наближається противник, ширина його фігури перекривається 1 мм лінійки.

Визначаємо відстань до нього:

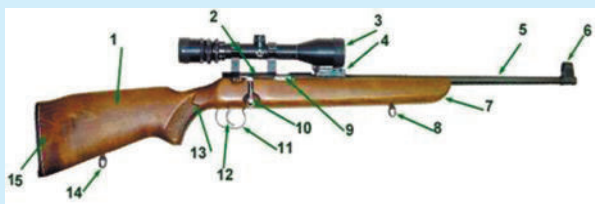
$$Д = 0,5 \times 1000 / 2 = 250 \text{ м}$$

5.4. Стрілецька зброя та поводження з нею

5.4.1. Малокаліберна гвинтівка ТОЗ-8

Малокаліберна гвинтівка ТОЗ-8 калібру 5,6 мм з відкритим сектором прицілу призначена для початкового навчання стрільбі і тренування стрільців.

Загальна будова гвинтівки

1 – ложе, 2 – ствольна коробка із спусковим механізмом, 3 – оптичний приціл, 4 – прицільна планка, 5 – ствол, 6 – мушка з намушником, 7 – цівка ложа, 8 – верхня антабка, 9 – вікно для заряджання і викидання стріляної гільзи, 10 – затвор з рукояткою, 11 – спускова скоба, 12 – спусковий гачок, 13 – шийка ложа, 14 – нижня антабка, 15 – приклад.

Ствол служить для спрямування польоту кулі.
Ствольна коробка призначена для розміщення затвора і спускового механізму.

Затвор використовують для того, щоб надсилати патрон у патронник, закривати канал ствола, здійснювати постріл, викидати стріляну гільзу.

Спусковим механізмом здійснюється спуск курка з бойового зводу.

Прицільний пристрій служить для спрямування гвинтівки в ціль і надання їй потрібного кута прицілювання.

Ложе з'єднує усі частини гвинтівки, служить для зручності при стрільбі; має приклад, шийку, цівку.

Тактико-технічна характеристика ТОЗ-8

Калібр ствола, мм – 5,6

Довжина гвинтівки, мм – 1113

Довжина ствола, мм – 640

Прицільна дальність, м – 250

Найбільша дальність польоту кулі, м – 1200

Убивча сила, м – 800

Початкова швидкість кулі, м/с – 280

Число нарізів – 4

Вага, кг – 3,12

Будова патрона

Патрон 5,6 мм

5.4.2. Пневматична гвинтівка МР-512

Тактико-технічна характеристика МР-512

Калібр (мм) 4,5

Маса (кг) 3

Довжина (мм) 1090

Довжина ствола (мм) 450

Початкова швидкість кулі (м/с) 150

Заходи безпеки під час поводження з гвинтівкою і патронами.

Забороняється:

- вести стрільбу з несправної зброї;
- підходити і брати зброю на вогневому рубежі без дозволу керівника стрільби;
- заряджати і передавати зброю без команди керівника;

- прицілюватись навіть з незарядженої зброї, якщо біля мішені перебувають люди;
- спрямовувати зброю вбік, назад, а також на людей, в якому б стані зброя не була;
- виносити заряджену зброю з лінії вогню;
- перебування на лінії вогню осіб, які не входять до зміни, що стріляє;
- залишати на лінії вогню заряджену або з відкритим затвором зброю.

5.4.3. Будова та принцип дії автомата АК-74

Тактико-технічна характеристика АК-74

– калібр	5,45 мм
– дальність прямого пострілу:	
по грудній фігурі	440 м
по ростовій фігурі	625 м
– дальність ефективного вогню	650 м
– прицільна дальність	1000 м
– дальність убивчої сили	1350
– максимальна дальність	3000 м
– початкова швидкість кулі	900 м/с
– темп стрільби	600 п/хв
– бойова скорострільність одиночн	50 п/хв
– бойова скорострільність черг	150 п/хв
– місткість магазину	30
– довжина автомата	940 мм
– вага неспорядженого	3,07 кг
– кількість нарізів	4

Автомат АК був сконструйований М. Калашніковим за участі колективу полонених німецьких інженерів-конструкторів на чолі з Гуго Шмайсером на основі штурмової гвинтівки StG-44 в 1947 році та прийнятий на озброєння у 1949 р. До автомату АК застосовувався унітарний патрон калібру 7,62 мм. Автомат калібру 5,45 мм розроблений в 1970 році конструкторським бюро М. Т. Калашнікова і прийнятий на озброєння збройних сил СРСР у 1974 році. Є подальшим розвитком АКМ. Розробка АК-74 пов'язана з переходом

на новий малоімпульсний патрон 5,45×39 мм.

Автомат Калашнікова є індивідуальною зброєю і призначений для знищення живої сили й ураження вогневих засобів противника. Для ураження противника у рукопашному бою до автомата прикріплюється багнет-ніж. Для ураження противника на закритих позиціях напівпрямую наводкою осколковыми гранатами до автомата приєднується підствольний гранатомет ГП-25.

Вогонь з автомата ведеться автоматичний або одиночний. Автоматичний вогонь є основним: він ведеться короткими (до 5 пострілів) і довгими (до 10 пострілів) чергами або безперервно.

З метою економії патронів під час інтенсивного бою та корегування влучності стрільби використовується вогонь одиночними пострілами.

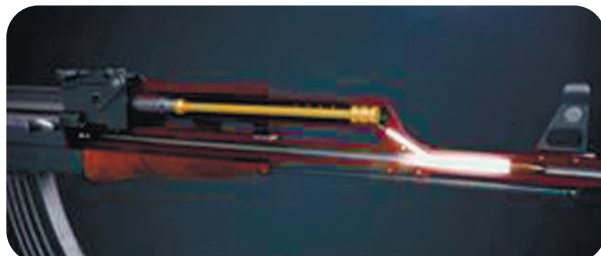
Робота частин і механізмів

<https://surl.li/oemivu>

Автоматична дія автомата АК будується на використанні порохових газів, що відводяться від каналу ствола до газового поршня затворної рами.

Будова автомата АК-74

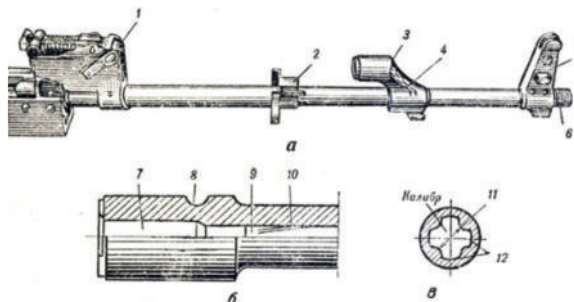

Будова автомата

<https://surl.li/aimxde>

Ствол служить для спрямування польоту кулі, він має чотири нарізи, які йдуть зліва вгору направо, вони необхідні для надання кулі обертального руху. Проміжки між нарізами називаються полями.

Відстань між двома протилежними полями називається калібром. У казенній частині канал гладенький і називається патронником.

Приклад і пістолетна рукоятка забезпечують зручність дії АК при стрільбі. Він має антабку для ремня, гніздо для пенала з приладдям і затильник з кришкою над гніздом. У гнізді приклада закріплено пружину для виштовхування пенала.

Прицільний пристрій необхідний для наведення АК при стрільбі по цілях на різні відстані.

Він складається з мушки, яка має дужки для захисту від пошкоджень та загвинчена в полозок. Переміщення полозка та загвинчування/вигвинчування мушки дозволяє корегувати влучність стрільби.

Прицільна планка має проріз для суміщення з мушкою при стрільбі, цілик для встановлення дальності стрільби та нанесені на планку відмітки від 1 до 10, якими встановлюється прицільна дальність. На літері «П» фіксується цілик для визначення дальності прямого пострілу.

- Дульне гальмо-компенсатор призначене для погашення енергії віддачі та підвищення кучності бою через компенсацію підкидання ствола та зменшення кута вильоту.

- Кришка ствольної коробки потрібна для запобігання забрудненню частин і механізмів, розміщених у ствольній коробці. З правого боку вона має ступінчастий виріз для проходження відстріляних гільз назовні і для руху рукоятки затворної рами, а позаду – отвір для напрямного стержня поворотного механізму.

- Затворна рама з газовим поршнем служить для приведення в дію затвора та ударно-спускового механізму.

- Затвор служить для досилання патрона у патронник, закривання каналу ствола, розбивання капсуля і викидання з патронника гільзи патрона.

- Газова трубка зі ствольною накладкою призначена для спрямування газового поршня і для захисту рук від опіків під час стрільби.

- Поворотний механізм призначений для повернення затворної рами з затвором в попереднє положення

- Ударно-спусковий механізм призначений для спуску курка з бойового або із зводу авто-спуску, нанесення удару по ударнику, забезпечення ведення авто-матичного чи одиничного вогню, припинення стрільби, для запобігання пострілів при незапертому затворі і для постановки АК на запобіжник.

- Цівка служить для зручності дій з автоматом і захисту рук від опіків.

- Магазин призначений для розміщення патронів і подачі їх у ствольну коробку.

- Багнет-ніж прикріплюється до автомата перед атакою і призначений для ураження про-

тивника в рукопашному бою, а також використовується як ніж, пилка і ножиці.

5.4.4. Неповне розбирання автомата, чищення, змащення і зберігання

Неповне розбирання проводиться переважно з метою чищення і змащення автомата та виконується в такій послідовності:

- відокремити магазин;
- перевірити наявність патрона в патроннику
- вийняти пенал з приладдям;
- відокремити шомпол;
- відокремити дульне гальмо-компенсатор;

- відокремити кришку ствольної коробки;
- відокремити поворотний механізм;
- відокремити затворну раму із затвором;
- відокремити затвор від затворної рами;
- відокремити газову трубку зі ствольною накладкою.

Складання здійснюється в зворотному порядку.

Розбирання автомата

<https://surl.li/ebnsst>

Підготовка автомата до стрільби.

Для підготовки автомата необхідно:

- провести чищення;
- оглянути автомат у розібраному вигляді і змастити його;
- оглянути автомат у зібраному вигляді;
- оглянути магазин;
- безпосередньо перед стрільбою протерти насухо канал ствола, ударно-спусковий механізм і патронник.

Порядок чищення, змащення і зберігання автомата.

Чищення і змащення автомата здійснюється:

Чищення і змащення автомата

<https://surl.li/xtboew>

щодня:

- після стрільби
- після занять у полі
- у бойовій обстановці

один раз на тиждень:

- якщо автомат не використовувався

Чищення і змащення автомата проводять:

в розташуванні: у спеціально відведених місцях, на чистих підстилках або обладнаних для цієї мети столах

в польових умовах: на дерев'яних лавах біля наметів, на дошках, фанері, чистих підстилках тощо.

Для чищення і змащення автомата використовується:

1. Шомпол

2. Пенал з приладдям:

корпус пеналу
кришка пеналу
йоржик
протирка
виколотка
викрутка
шпилька

3. Маслянка з мастилом

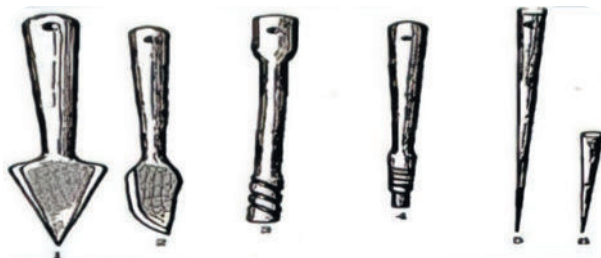
4. Ганчір'я

Саморобні пристосування для чищення.

1,2 – для чищення пазів і щілин; 3,4 – для чищення патронника, газового патрубку, газової трубки; 5,6 – для чищення заглиблень та отворів.

Зберігання автомата

Автомат зберігається в піраміді в кімнаті зберігання зброї.

Має бути:

- магазин відокремлений
- багнет-ніж знятий
- курок спущений
- поставлений на запобіжник
- цілик прицільної планки на «П»
- розряджений

5.5. Ручні осколкові гранати та поводження з ними, догляд і зберігання

5.5.1. Призначення і бойові властивості гранат

Ручні осколкові гранати призначені для ураження живої сили противника переважно в ближньому бою під час атаки, в окопах, укриттях, в населених пунктах, на відкритій місцевості, в лісі, в горах тощо.

Ручні осколкові гранати

<https://surl.li/cfynjq>

Залежно від дальності розлітання осколків гранати поділяються на наступальні (РГД-5, РГ-42, РГН) та оборонні (Ф-1, РГО)

Оборонні гранати мають товстий масивний корпус, який дає під час вибуху багато осколків, що розлітаються з великою силою на далеку

відстань – 150–200 м.

Оборонні гранати мають товстий масивний корпус, який дає під час вибуху багато осколків, що розлітаються з великою силою на далеку відстань – 150–200 м. Таку гранату треба кидати тільки з укриття і миттєво заховатися.

Корпус наступальної гранати тонкий і майже не дає осколків. Розлітаються вони недалеко.

Радіус зони ефективного ураження 5–8 м, а радіус розлітання забійних осколків – 25 м. Тому кидати їх можна під час атаки на бігу у бік ворога якнайдалі.

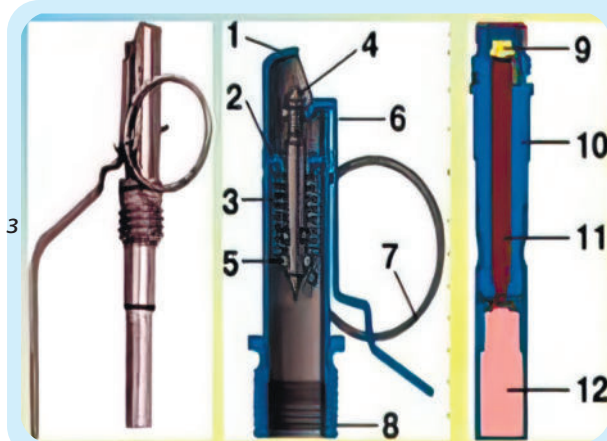
Граната складається з корпусу (3), вибухового заряду (2) та запалу (1).

Тактико-технічні характеристики гранат

Характеристика	Ф-1	РГД-5	РГО	РГН
Тип гранати	оборонна	наступальна	оборонна	наступальна
Вага гранати (гр)	600	310	530	310
Вага розривного заряду (гр)	60	60	92	114
Тип запала	УЗРГМ	УЗРГМ	УДЗ	УДЗ
Час горіння сповільнювача (сек)	3,2-4,2	3,2-4,2	3,2-4,2	3,2-4,2
Радіус розльоту забійних осколків (м)	200	25	150	24
Радіус ефективного ураження живої сили (м)	7	5	12	8
Середня дальність кидка (м)	20-40	30-45	20-40	30-45

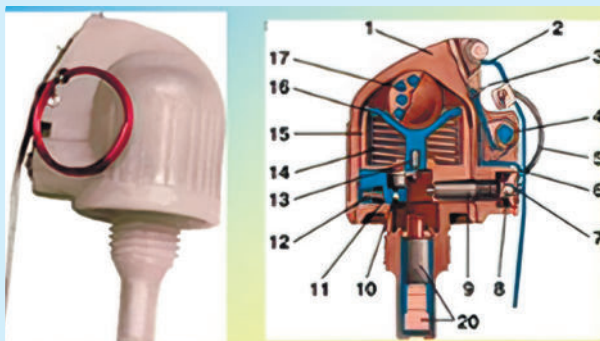
УЗРГМ уніфікований запал ручної гранати модернізований

1 – трубка ударного механізму; 2 – напрямна шайба; 3 – бойова пружина; 4 – ударник; 5 – шайба ударника; 6 – спусковий важіль; 7 – запобіжна чека кільцем; 8 – сполучна втулка; 9 – капсуль-запальник; 10 – втулка сповільнювача; 11 – сповільнювач; 12 – капсуль детонатор.

Для гранат РГД-5, РГ-42 та Ф-1 використовується запал УЗРГМ (уніфікований запал ручної гранати модернізований). Для метання гранати необхідно висмикнути за кільце запобіжну

чеку, притискаючи спусковий важіль. Після кидка спусковий важіль відлітає і через 3–4 с граната вибухає незалежно від того, куди і як вона впала чи ще продовжує летіти.

УДЗ ударно-дистанційний запал**Накольно-запобіжний механізм**

1 – корпус; 2 – спусковий важіль; 3 – ударник з жалом; 4 – бойова пружина; 5 – кільце з чекою; 6 – планка; 7 – заглушка; 8 – капсуль-запальник;

Механізм дальнього зведення

9 – пороховий запобіжник; 10 – капсуль-запальник; 11 – двигок; 12 – пружина-датчик цілі; 13 – жало; 14 – пружина; 15 – гільза; 16 – втулка; 17 – вантаж.

Механізм самоліквідатора – 18 – сповільнювач; 19 – капсуль-детонатор детонаційного вузла; 20 – капсуль-детонатор.

Для гранат РГО та РГН використовується запал УДЗ (ударно-дистанційний запал). Цей запал спрацьовує після удару гранати об перешкоду навіть між другою та третьою секундами.

Але якщо такого удару не настало і датчик цілі не спрацював, через 3–4 с спрацьовує самоліквідатор і граната все одно вибухає.

5.5.2. Поводження з гранатами**Військовослужбовець зобов'язаний дотримуватися заходів безпеки:**

- Гранати переносяться в гранатних сумках. Запали розміщуються в них окремо від гранат, при цьому кожний запал повинен бути загорнений в папір або чисту ганчірку.
- Не переносити гранати підвішеними за кільце запобіжної чеки.
- Перед складанням в гранатну сумку і перед зарядженням гранати і запали підлягають огляду. Під час огляду потрібно звернути особливу увагу на те, щоб корпус не мав глибоких ям і не був заржавлений; трубка для запалу не була забруднена і не мала наскрізних пошкоджень; запал був чистим, не заржавлений і не мав пом'ятостей; кінці запобіжної чеки були розведені і не мали тріщин на згинах.
- Запали з тріщинами або з зеленим нальотом до застосування непридатні.
- Обережати гранати і запали від сильних поштовхів, ударів, вогню, бруду, вологи. Якщо вони були забруднені або мокрі, то за першої ж можливості гранати обережно витирають і просушують на сонці або в теплому приміщенні, але не

біля вогню. Просушувати гранати обов'язково під наглядом.

- Заряджати гранату (вставляти запал) дозволяється тільки перед її киданням.
- Якщо граната не розірвалася, до неї не можна навіть торкатися.
- Розбирати бойові гранати і усувати в них несправності, переносити гранати без сумок (підвішеними за кільце запобіжної чеки), торкатись гранати, що не розірвалася, до кидання гранат РГН і РГО звільняти рукоятку і кидати їх з висмикнутим шплінтом ЗАБОРОНЕНО.

5.5.3. Прийоми метання ручних осколкових гранат.

Кидання гранати складається з виконання таких прийомів: підготовка до кидання (заряджання гранати і прийняття положення для кидання) і кидання гранати.

Заряджання гранати проводиться по команді: “Підготувати гранати”, а в бою, крім того, і самостійно.

Для заряджання необхідно витягнути гранату з гранатної сумки, відкрутити пробку з трубки корпусу гранати і вгвинтити запал. Граната готова до кидання.

Метання гранат проводити по команді “Гранатою – вогонь”, а в бою, крім того, і самостійно.

Для метання гранати необхідно:

- взяти гранату в руку і пальцями щільно прижати спусковий важіль до корпусу гранати;
- продовжуючи щільно прижимати спусковий важіль, другою рукою зжати (випрямити) кінці запобіжної чеки і за кільце пальцем висмикнути її з запалу;
- розмахнутися і кинути гранату в ціль;
- після метання оборонної гранати сховатися.

Зброя при цьому повинна знаходитись в положенні, що забезпечує негайну підготовку до дії (в лівій руці, в положенні “На груди”, на бруствері в окопі).

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте періоди пострілу. Чому у пістолета ПМ відсутній 3 період?
2. Що таке початкова швидкість кулі? Її значення для ефективності зброї.
3. Визначте пробивну та убивчу сили. Як вони впливають на характеристики зброї?
4. Які сили впливають на кулю під час польоту?
5. Дайте визначення траєкторії. Які ви знаєте основні елементи траєкторії?
6. Що таке прямий постріл, його практичне значення?
7. Що ви знаєте про прикритий простір? З яких елементів він складається?

Його значення в бою.

8. Малокаліберні та пневматичні гвинтівки. Принцип їх дії. Застосування. Характеристики.
9. Автомат Калашникова. Які ви знаєте модифікації? Історія конструювання.
10. Будова АК-74.
11. Принцип роботи частин і механізмів АК.
12. Порядок неповного розбирання та складання. Чищення і змащення. Зберігання АК.
13. Як ви знаєте ручні осколкові гранати? Принципова відмінність різних видів гранат. Їх характеристики.
14. Будова гранат. Порядок застосування.
15. Яких заходів безпеки необхідно дотримуватися під час транспортування та застосування ручних гранат?

РОЗДІЛ VI. ТАКТИЧНА ПІДГОТОВКА

6.1. Основні риси загальновійськового бою.

6.1.1. Сучасні війни та воєнні конфлікти, їх психологічні особливості та вплив на поведінку і стан людини.

6.1.2. Загальновійськовий бій.

6.1.3. Види вогню і маневрів в бою.

6.2. Індивідуальні дії солдата та взаємодія у складі двійок, трійок.

6.2.1. Особиста зброя та екіпіровка солдата.

6.2.2. Обов'язки солдата в бою.

6.2.3. Пересування на полі бою.

6.3. Дії солдата у складі груп, механізованого відділення.

6.3.1. Організаційна структура механізованого відділення, його можливості.

6.3.2. Вогнева позиція механізованого відділення в обороні.

6.3.3. Механізоване відділення у наступі.

6.3.4. Способи боротьби з танками противника.

6.3.5. Способи боротьби з низько пролітаючими повітряними цілями.

6.3.6. Основні види інженерних загороджень.

6.4. Основи військової топографії.

6.4.1. Орієнтування на місцевості; за сонцем; за місцевими предметами.

6.4.2. Азимут і його визначення.

6.1. Основні риси загальновійськового бою**6.1.1. Сучасні війни та воєнні конфлікти, їх психологічні особливості та вплив на поведінку і стан людини**

Війна – складне суспільно-політичне явище, пов'язане з розв'язанням протиріч між державами, народами з застосуванням засобів збройної боротьби.

Це специфічна форма вияву соціальних відносин, у якій домінує збройна боротьба як продовження політики. Основні причини виникнення війн:

- а) економічні;
- б) політичні;
- в) територіальні;
- г) духовно-релігійні;
- д) національно-етнічні.

Розв'язання протиріч між державами, народами, соціальними і національними (етнічними), релігійними групами із застосуванням військової сили може відбуватися у формі воєн-

ного конфлікту.

Різновиди війни.

- Збройний конфлікт (конфлікт низької інтенсивності), обмежене збройне зіткнення між двома державами чи збройне зіткнення всередині держави, яке є сукупністю воєнних дій і не

переходить у війну.

- Локальна війна (обмежена війна, конфлікт середньої інтенсивності) – війна між державами, що ведеться з обмеженими цілями, для досягнення яких використовуються звичайні засоби збройної боротьби з обмеженням масштабу і району їх застосування.

- Регіональна війна (конфлікт високої інтенсивності) – війна між державами (коаліціями держав), які для досягнення своїх політичних цілей використовують усі наявні сили та засоби, не виключаючи застосування зброї масового ураження.

Етапи виникнення і розвитку воєнного конфлікту

1 етап – зародження конфлікту. Військово-політична обстановка набуває ознак небезпеки, хоча безпосередня військова загроза відсутня.

2 етап – загострення напруги. Політичні заяви, демонстрація військової сили у вигляді навчань, передислокація військ.

3 етап – поглиблення конфронтації. Провокаційні заходи, хоча від безпосереднього застосування сили утримуються.

4 етап – кризовий стан у стосунках. Відсутність шляхів мирного врегулювання ситуації, Набуває реальних форм безпосередня воєнна загроза.

5 етап – початок воєнних дій проти іншої сторони. Вирішення конфлікту починає відбуватися з застосуванням збройних сил, здійснюються активні бойові дії

6 етап – ліквідація наслідків конфлікту. Відновлення миру між ворогуючими сторонами.

6.1.2. Загальновійськовий бій

Бій – це основна форма воєнних дій тактичного рівня (група, відділення, взвод, рота, батальйон) і є сукупністю взаємопов'язаних і узгоджених за метою, завданнями, місцем і часом бойових дій.

Бій може вестись на землі (під землею), на воді (під водою), в повітрі (в космосі). Бій буває: загальновійськовим, протиповітряним, повітряним, морським.

Загальновійськовий бій – це бій, в якому беруть участь загальновійськові формування (механізовані, танкові), формування вогневого ураження (артилерія, ракетні війська, авіація), формування протиповітряної оборони (зенітні підрозділи), формування бойового (розвідувальні, інженерні, зв'язку), тилового (забезпечення їжею, боєприпасами, паливом, майном) та технічного (евакуація, відновлення, ремонт техніки) забезпечення.

Характерні риси сучасного загальновійськового бою:

- 1) Рішучість (полягає в прагненні особового складу всіма наявними засобами, за короткий строк і з найменшими втратами знищити противника і здобути перемогу)
- 2) Висока напруженість і швидкоплинність (вимагають від солдата великого напруження моральних і фізичних сил)
- 3) Динамічність бойових дій (досягається виучкою особового складу, знанням своїх обов'язків, умінням швидко приймати рішення і злагоджено діяти на полі бою)

4) Швидкий перехід від одних видів дій до інших (завжди повинен бути готовим оборонятися, перейти в наступ, переслідувати противника, захоплювати вигідні рубежі і переходити до оборони).

Сучасний загальновійськовий бій вимагає від військ, які в ньому беруть участь, безперервного ведення розвідки, вмілого застосування озброєння, техніки, засобів захисту та маскування, високої рухомості та організованості, повного напруження всіх моральних та фізичних сил, непохитної волі до перемоги, залізної дисципліни та бойової згуртованості.

Види загальновійськового бою.

Наступ – основний вид бою, проводиться з метою:

- повного розгрому (знищення) противника
- оволодіння важливими районами (рубежами, об'єктами) місцевості.

Тільки рішучий наступ, який проводиться у високих темпах і на велику глибину, забезпечує повний розгром противника.

Сутність наступу полягає в ураженні противника всіма наявними засобами, зокрема:

- 1) рішучій атаці,
- 2) стрімкому просуванню підрозділів в глибину його бойового порядку,
- 3) знищенні та полоненні живої сили,
- 4) захопленні зброї, озброєння, техніки та намічених рубежів

Залежно від обстановки та поставлених

завдань наступ може вестися на противника, який: обороняється, наступає, відходить.

Способи переходу в наступ

- на противника, який обороняється:

1) з ходу

2) з положення безпосереднього зіткнення з ним.

- на противника, який наступає:

3) зустрічний бій

- на противника, який відходить:

4) переслідування

Оборона – вимушений вид бою, який має на меті відбити наступ переважаючих сил противника, завдати йому максимальних втрат, утримати важливі райони місцевості і тим самим створити сприятливі умови для переходу своїх військ в наступ.

Оборона може здійснюватися:

- в умовах відсутності зіткнення з противником завчасно до початку бойових дій;

- під час бою при безпосередньому зіткненні з ним.

6.1.3. Види вогню і маневрів в бою

Вогонь – це ураження противника стрільбою з різних видів зброї. Вогонь ведеться із завданням знищення живої сили противника або зруйнування його об'єктів.

У сучасному бою солдат повинен вміти вести вогонь з особистої зброї як самостійно, так і в складі підрозділу по окремих, групових і повітряних цілях, вдень і вночі, з різних положень.

Маневр вогнем застосовується для ефективного ураження противника.

Його сутність полягає в тому, що вогонь підрозділу зосереджується по одній цілі з наступним перенесенням вогню підрозділом по декількох цілях.

Вогонь розрізняють:

- За тактичними завданнями:

Знищення – завдання такої поразки противникові, в результаті якої він повністю втрачає

боєздатність.

Руйнування – приведення оборонних споруджень противника в непридатний для подальшого бойового використання стан.

Придушення – тимчасове позбавлення противника боєздатності.

Виснаження – турбуючий вогонь з метою морально-психологічної дії на живу силу противника.

- За видами зброї:

зі стрілецької зброї, гранатометів, зброї бойових машин піхоти, танків, артилерії, мінометів, протитанкових керованих ракет, зенітних засобів

- За способами ведення:

прямим, напівпрямим наведенням, із закритих позицій

- За напруженістю стрільби:

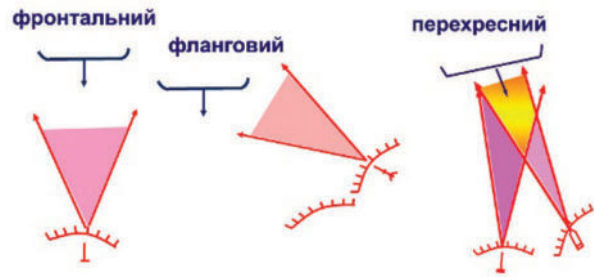
одиначними пострілами, чергами, безперервний, кинджальний, залповий

За напрямками стрільби:

фронтальний, фланговий, перехресний

- За способами стрільби:

з місця, із зупинки, з ходу, з борту, з розсію-

ванням по фронту, з розсіюванням в глибину, по площі

- За видами вогню:

по окремії цілі, зосереджений, загороджувальний, багатоярусний, багат шаровий та ін.

Маневр – це організоване пересування підрозділів під час бою з метою зайняття вигідного положення відносно противника для найефективнішого його ураження:

охоплення – це маневр, що здійснюється для виходу у фланг противнику і нанесення йому удару;

обхід – це більш глибокий маневр, призначений для виходу в тил противнику та нанесення йому несподіваного удару;

відхід – маневр, що застосовується з метою виведення своїх підрозділів з-під удару противника, зайняття вигідного тактичного положення, вимотування противника і створення «вогневого мішка».

6.2. Індивідуальні дії солдата та взаємодія у складі двійок, трійок

6.2.1. Особиста зброя та екіпіровка солдата

До особистої зброї належить стрілецька зброя, її використовує одна людина. Інша зброя (для застосування потрібні дві і більше особи) називається колективною.

Особиста стрілецька зброя:

АК-74 (АКС-74, АКС-74у) – на озброєнні командирів, стрільців та ст. стрільців, навідників-операторів БМП, навідників танків, БТР, помічників гранатометників, членів екіпажів БМ, розвідників тощо

АК-74 – стрільців

АКС-74 – командирів

АКС-74У – водіїв
(механіків-водіїв)ПКМ – 7,62-мм навідників
кулеметів у механізованих
відділенняхРПК-74 – 5,45-мм
кулеметників у механізова-
них відділеннях

РПГ-7 – гранатометників

СВД – снайперів

Пістолети ПМ або АПС – офіцерів (ме-
ханіків-водіїв або водіїв.) В зоні бойових дій офі-
цери озброєні пістолетами, крім автоматів
АКС-74

Крім того, у солдата повинні бути: необхідна кількість боєприпасів, ручні осколкові гранати, а також можуть бути протитанкові гранати.

Усі солдати і сержанти а також офіцери в зоні бойових дій мають на озброєнні ручні осколкові гранати (РГН, РГО, Ф-1, РГД-5, РГ-42) та протитанкові гранати РКГ-3, РПГ-22 «Нетто». РКГ та РПГ видаються не менш однієї. Під час переходу в оборону укомплектовуються більше гранатами РГО (Ф-1). У наступі солдату видають не менше 2 гранат РГН (РГД-5).

Кожен стрілець має не менше 5 магазинів до автомата по 30 шт. патронів = 150 шт. (носимий боєкомплект), а з переходом до оборони негайно (згідно з можливостями обстановки) отримує додаткові боєприпаси з везимого боєкомплекту.

Екіпіровка військовослужбовців

Поділяється на:

- носиму - на солдаті під час виконання бойового завдання
- везиму (зберігається у тактичному рюкзаку). Під час виконання бойового завдання знаходиться у бойовій машині або укритті.

До носимої екіпіровки солдата відносять:

- польове спорядження
- комплект польового однострою
- протигаз
- флягу з водою
- каску кевларову
- дощовик
- малу піхотну лопатку
- медичну аптечку

В речовому мішку (тактичному рюкзаку) – везима екіпіровка в наступі (на марші)

- рюкзак бойовий індивідуальний
- казанок, ложка, кухоль
- предмети особистої гігієни
- протихімічний пакет
- засоби знезараження води
- спальний мішок, каримат
- сухий пайок

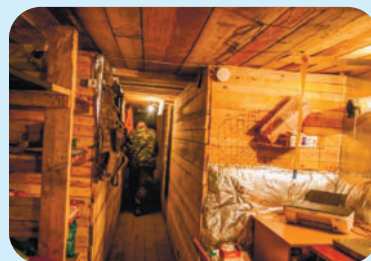

на БМП

в БТР

Солдатська возика екіпірована при веденні оборонного бою зберігається в бліндажі

6.2.2. Обов'язки солдата в бою

Кожен сержант і солдат зобов'язаний:

- знати бойове завдання взводу, свого відділення (танка) та своє завдання;
- знати організацію, озброєння, техніку та тактику підрозділів противника, особливо бойові можливості його танків, інших броньованих машин та протитанкових засобів, їхні найуразливіші місця;
- знати озброєння і техніку свого підрозділу;
- знати розміри, обсяг, послідовність та терміни обладнання фортифікаційних споруд;
- уміти швидко обладнувати окопи та укриття, зокрема із застосуванням вибухових речовин, здійснювати маскування;
- у бою постійно вести спостереження, своєчасно виявляти противника і негайно доповідати про нього командирові;
- стійко і завзято діяти в обороні, сміливо і рішуче – в наступі;
- знищувати противника, особливо його танки та інші броньовані машини, усіма способами і засобами;

- вміло пересуватися на полі бою, вибирати вогневі позиції (місця для стрільби); виявляти хоробрість, ініціативу та спритність в бою, подавати допомогу товаришеві;
- бути фізично міцним та витривалим, володіти прийомами рукопашного бою;
- уміти розпізнавати повітряного противника і вести вогонь по його повітряних цілях зі стрілецької зброї;
- захищати командира в бою; у випадку його поранення або загибелі сміливо брати на себе командування підрозділом;
- знати способи захисту від зброї масового ураження; уміло використовувати місцевість, засоби індивідуального захисту; долати загродження, встановлювати та знешкоджувати протитанкові та протипіхотні міни, проводити спеціальну обробку;
- без дозволу командира не залишати свого місця в бою;
- при пораненні або ураженні радіоактивними, отруйними речовинами вживати необхідні заходи само- і взаємодопомоги і лише отримавши наказ відправитись на медичний пункт, солдат може піти з поля бою, взявши із собою особисту зброю;
- уміти готувати озброєння та боєприпаси до бойового застосування, швидко споряджати патронами магазини, стрічки; слідкувати за витрачанням боєприпасів та заправленням техніки паливом, вчасно доповідати своєму командирові про використання 1/2 носимого запасу боєприпасів; за пошкодження бойової техніки швидко вживати заходів щодо її відновлення.

6.2.3. Пересування на полі бою

Крок (на повний зріст або пригинаючись) застосовується для подолання ділянок місцевості, недоступних для спостереження і вогню противника. Темп прискореної ходьби – у середньому 130–140 кроків за 1 хв, довжина кроку – 80–90 см. Щоб подовжити крок, треба швидше і дужче розгинати ту ногу, що позаду, і більше виносити другу ногу стегном уперед. Оскільки тривале пересування прискореним кроком дуже стомлює, під час швидкісного пересування доцільно чергувати ходьбу і біг. У такий спосіб солдат рухається в ході атаки, тримаючи зброю в положенні готовності до негайного відкриття вогню.

Прискорений крок.**Ходьба пригинаючись.**

Застосовується для прихованого пересування місцевістю з невисокими укриттями (низькі кущі, висока трава, канава тощо). Потрібно зігнути ноги в колінах, податися корпусом уперед, дивитися перед собою і рухатися нешироким кроком. Усі рухи виконуються вільно, без напруження.

Рух угору.

Рух угору здійснюється вкороченим кроком з нахилом корпусу вперед. На схили можна сходити прямо, тримаючись руками за гілки, кущі, густу траву тощо; ноги ставити на всю ступню «ялинкою», з розведеними вбік носками. За значної крутизни сходження краще робити зигзаги, тобто рухатися поперемінно то правим, то лівим боком до схилу на трохи зігнутих ногах, упираючись ребрами підшав у виступи гори.

Рух вниз.

Вниз по схилу можна сходити вільним кроком, ногу ставити на п'яту, корпус відхиляти назад. Із крутого схилу можна спускатися боком, приставними кроками, тримаючись за нерівності схилу.

Рух по грузькому і слизькому ґрунту.

Пересування по грузькому і слизькому ґрунту здійснюється короткими кроками; ноги потрібно переставляти швидко, щоб вони не

встигли глибоко загрузнути або зісковзнути з опори. Нogu слід ставити на всю ступню, намагаючись вибирати для опори твердіші ділянки: борозни, виступи, корені.

Біг.

Повільний біг.

Повільним бігом долають довгі дистанції. Корпус під час бігу нахилено вперед трохи більше, ніж під час ходьби. Темп бігу – 150–160 кроків за 1 хв, довжина кроку – 70–90 см.

Біг у середньому темпі.

Біг у середньому темпі здійснюється вільним маршовим кроком. Корпус у цьому випадку тримають трохи нахиленим уперед.

Швидкісний біг.

Швидкісним бігом перебігають з укриття до бойових транспортних машин, розбігаються пе-

ред подоланням перешкод. Корпус нахилиється вперед значно більше, ніж під час бігу в середньому темпі, а відштовхування ногою і рух рукою ще енергійніші.

Перебігання.

Застосовується для швидкого зближення з противником на відкритій місцевості. Довжина перебігання залежить від рельєфу та інтенсивності вогню противника і в середньому має бути 20–40 кроків. Що відкритіша місцевість і сильніший вогонь, то коротшим має бути перебігання.

Для перебігання з положення лежачи необхідно спочатку поставити зброю на запобіжник, за попередньою командою визначити шлях руху і можливе укриття, потім за виконавчою командою стрімко перебігти у визначене місце. На місці зупинки лягти на землю, відповзти трохи вбік і, досягнувши вказаного командою місця, приготуватися до ведення вогню.

Переповзання застосовується для непомітного наближення до противника і прихованого подолання ділянок місцевості, що мають незначні укриття, нерівності рельєфу і перебувають під спостереженням або обстрілом противника. Залежно від обстановки, рельєфу місцевості та вогню противника солдат може переповзати:

По-пластунському – лягти на землю, правою рукою взяти зброю за ремінь біля верхньої антабки і покласти її на передпліччя правої руки; підтягти праву (або ліву) ногу і водночас просунути ліву (праву) руку якомога далі, від-

штовхуючись зігнутою ногою, пересунутися вперед, підтягнути другу ногу, висунути другу руку і продовжувати рухатися так само, притискуючи до себе зброю;

Переповзання по-пластунськи

Переповзання напівкарачки

Переповзання на боці

Переповзання

напівкарачки – стати на коліна і, спираючись на передпліччя або кисті рук, підняти зігнуто праву (ліву) ногу до грудей, водночас ліву (праву) руку просунути вперед; просунути тіло вперед до повного випрямлення правої (лівої) ноги, водночас підтягнувши другу зігнути ногу, і, просуваючи вперед другу руку, продовжувати рух; зброю тримати: при опорі на передпліччя – так само, як і під час переповзання по-пластунському; и опорі на кисті рук – у правій руці;

на боці – лягти на лівий бік, підтягти вперед ліву ногу і зігнути в коліні, спертися на передпліччя лівої руки, каблуком правої ноги впертися в землю якомога ближче до себе; розгинаючи праву ногу, просунути тіло вперед; не змінюючи положення, продовжувати рух; зброю тримати правою рукою, поклавши її на стегно лівої ноги.

Рух у складі двійок

Активна фаза бойових дій на Донбасі у 2015 році показала ефективність застосування бойових «двійок» і «трійок» при загрозі вогневого контакту з противником. При наближенні до противника, час на переміщення групи від укриття до укриття повинен залежати від щільності вогню противника та відстані до нього. Що інтенсивніший по вас вогонь – то коротшою

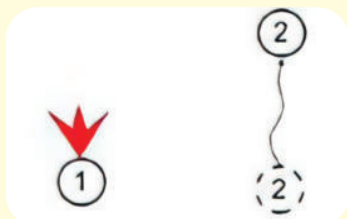
повинна бути перебіжка. В умовах позиційних бойових дій значна кількість малих тактичних груп залучається для бойової охорони, розвідки, зв'язку та інших важливих завдань.

Під час роботи в «двійці» солдат, який зайняв позицію для стрільби попереду товариша, повинен спершу криком «тримаю» або «крию», іншим дієвим способом повідомити про готовність прикрити вогнем переміщення напарника.

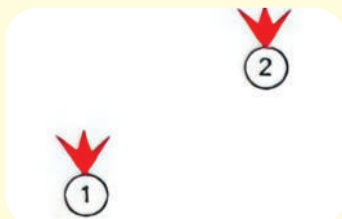

Це необхідно зробити, оскільки не завжди «двійка» може підтримувати між собою візуальний контакт. А в гуркоті бою не відразу відрізниш вогонь свого напарника від вогню іншого солдата.

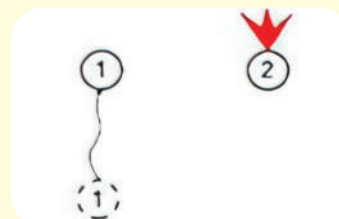
Переміщення парю має три фази

Перша фаза: № 1 прикриває, № 2 переміщується.

Друга фаза: № 2 залягає, робить прицільний постріл або чергу й оповіщає № 1 про готовність прикривати його переміщення.

Третя фаза є повтором двох перших.

6.3. Дії солдата у складі груп, механізованого відділення

6.3.1. Організаційна структура механізованого відділення, його можливості

Механізовані відділення за своїм організаційно-штатним складом поділяються на відділення, що озброєні та пересуваються на

бойових машинах піхоти (БМП-1 або БМП-2), та відділення на бронетранспортерах (БТР-80 або БТР-3, БТР-4 «Буцефал»).

БТР-80

БТР-4«Буцефал»

БМП

Озброєння механізованого відділення

На БТР	На БМП
К Командир відділення - АКС-74	К Командир відділення - АКС-74
В Водій - АКС-74У	Мв Механік-водій - АКС-74У
Км Кулеметник - КПВТ, ПКТ, АК-74	ЗКБМ-НО Заступник командира бойової машини - навідник-оператор - 30мм 2А42, ПКТ, «Фалот», АК-74
Км Кулеметник - РПК-74	Н Навідник - ПКМ
Гн Гранатометник - РПГ-7	НО Номер обслуги - АК-74
ПГн Помічник гранатометника - АК-74	Км Кулеметник - РПК-74
Ст Старший стрілець - АК-74	Гн Гранатометник - РПГ-7
Ст Стрілець - АК-74	ПГн Помічник гранатометника - АК-74
СС Стрілець-санітар - АК-74	Ст Старший стрілець - АК-74
	СС Стрілець-санітар - АК-74

Бойові можливості відділення. Під час ведення вогню лежачи із автомата, кулемета на

відстані 300 м для ураження однієї цілі потрібно 4 кулі, а при веденні вогню на ходу для вирішення цієї ж задачі потрібно 25 куль. Таким чином, ефективність вогню відділення в обороні в 4–6 разів більша, ніж у противника, що наступає.

Досвід бойових дій показав, що для відбиття атаки піхоти противника в обороні щільність вогню перед фронтом оборони і на флангах повинна бути не менше 3–5 куль на 1 м фронту. Така щільність забезпечує 50% знищення піхоти противника, що атакує.

Таким чином, механізоване відділення в обороні спроможне відбити атаку близько двох мотострілецьких відділень противника і обороняти позицію до 100 м по фронту.

Відділення ручним протитанковим гранатометом РПГ-7 та озброєнням БМП спроможне успішно вести боротьбу з танками противника, який наступає. На фронті вогневого забезпечення відділення можуть наступати близько 2-х танків.

Розрахунок можливостей щодо боротьби з танками базується на використанні коефіцієнта бойової ефективності зброї. Для БМП він рівний 2.0, а для РПГ-7 – 0.3.

Таким чином, відділення спроможне знищити ($1 \text{ БМП} \times 2.0 + 1 \text{ РПГ} \times 0.3 = 2.3$) близько двох

танків противника.

За досвідом війн, для зриву атаки противника достатньо знищити 50% його атакуючих танків.

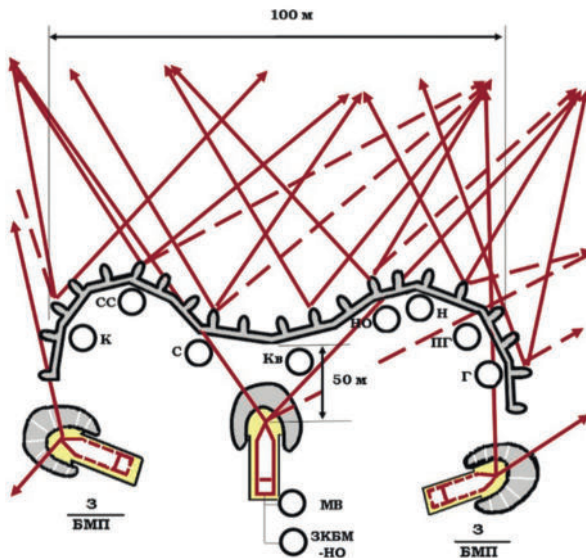
Висновок

Виходячи із бойових можливостей, механізоване відділення, використовуючи вигідні умови місцевості і її інженерне обладнання, у взаємодії з сусідами, а також з підрозділами інших родів військ, може відбити атаку біля двох мотострілецьких відділень, посилених 1–2 танками, нанести їм ураження і стійко обороняти позицію по фронту до 100 м.

6.3.2. Вогнева позиція механізованого відділення в обороні

Позиція – ділянка місцевості, зайнята або та, що планується до зайняття підрозділом для ведення бою.

Механізоване відділення в обороні займає позицію по фронту до 100 м, маючи основні та запасні позиції для вогневих засобів, перекриті щілини або інші укриття для особового складу.

На позиції відділення стрільці, кулеметник та гранатометник розташовуються так, щоб усі підступи до неї перед фронтом і на флангах знаходилися під ефективним, особливо фланговим та перехресним вогнем, а загородження і перешкоди добре проглядалися і прострілювалися. Відповідно до цього будується і система вогню.

Відділення повинно бути готовим до маневру на напрямок, якому погрожують, ведення вогню вночі та в інших умовах обмеженої видимості.

Командир відділення повинен грамотно розмістити на позиції вогневі засоби, щоб інтервали між солдатами були до 15 м. Командир відділення знаходиться в такому місці, звідки зручно здійснювати управління відділенням.

Вогневі позиції повинні мати гарні сектори обстрілу та приховані шляхи відходу.

Бойова машина піхоти, яка має потужне озброєння та броньовий захист, є основою оборони позиції відділення. Її вогнева позиція, а також вогнева позиція бронетранспортера, можуть обладнуватися в центрі позиції відділення, на фланзі або позаду позиції на віддалі до 50 м. Бойова машина піхоти без десанту може виділятися для дій у вогневій засаді як кочуючий вогневий засіб і у складі бронегрупи батальйону (роти).

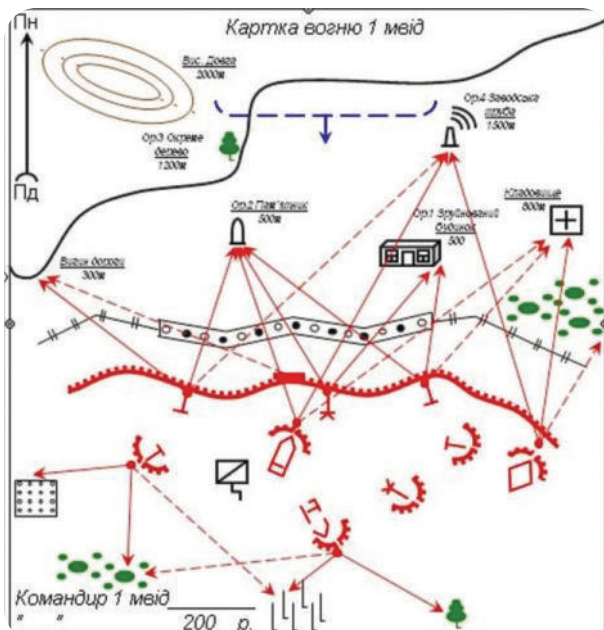
Після розміщення особового складу по позиції, командир відділення складає картку вогню.

Картка вогню механізованого відділення (варіант)

З початком вогневої підготовки солдат, якщо він не спостерігач, за командою (сигналом) командира ховається у щілині або в бліндажі, перебуваючи у стані готовності негайно зайняти вогневу позицію.

Призначений спостерігачем солдат перебуває на своєму посту, спостерігає за діями противника і доповідає командирові про результа-

ти спостереження.

Якщо противник пішов у атаку, то за сигналом спостерігача чи командою командира солдат займає вогневу позицію і готується до бою. Вогонь по атакуючій піхоті він відкриває за ко-

мандою командира, коли піхота наближається на відстань прицільного вогню. До цього вогонь по противнику ведуть артилерія, танки, БМП, ПТРК та інші вогневі засоби. У цей час солдат уважно спостерігає за діями противника, доповідає про важливі події командирові й обирає цілі, які він знищуватиме в міру їх наближення. Надалі, коли противник наблизиться, солдат веде вогонь самостійно.

Головне завдання кожного солдата – не допустити противника на свої позиції. Якщо все ж він підійде до траншеї, то солдат знищує його вогнем в упор, гранатами чи в рукопашному бою. Одне з найважливіших завдань солдата – це відсікання піхоти противника від танків.

Отримавши завдання на оборону, солдат займає зазначену позицію, швидко обладнує її в інженерному плані, замасковує підручними засобами, при цьому перебуває у постійній готовності до відбиття атаки наземного і повітряного противника.

У встановлений час доповідає командирові відділення про готовність до ведення оборонного бою.

Готування стрілецької ячeyки

Важливе значення для здобуття перемоги має і те, наскільки правильно солдат вибере місце для ведення вогню і спостереження за противником. На місцевості солдат відшукує природне укриття (канава, вирва, колода тощо), потім оглядає все довкола і непомітно переміщується до нього.

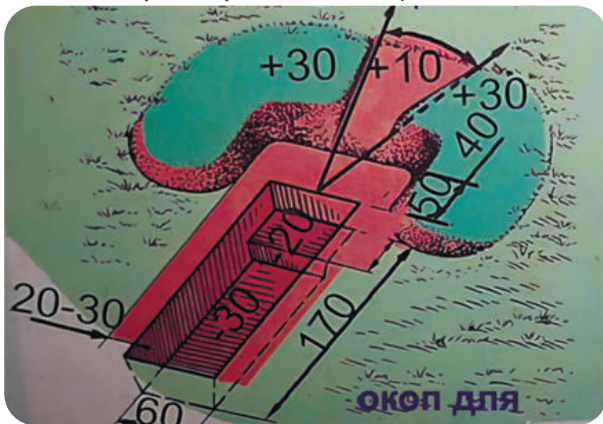
Вивчивши місцевість і переконавшись у правильності вибору місця, солдат починає рити окоп для стрільби лежачи. Зброю кладе справа від себе на відстані простягнутої руки стволом у напрямі противника.

Повернувшись на лівий бік, виймає піхотну лопатку і, тримаючи її за держак обома руками, ударами до себе підрізає дерен. Знявши дерен, складає його збоку, щоб після риття окопу його можна було використати для маскування бруствера; землю викидає спочатку вперед, потім убік, щоб захистити себе від куль, осколків снарядів, мін.

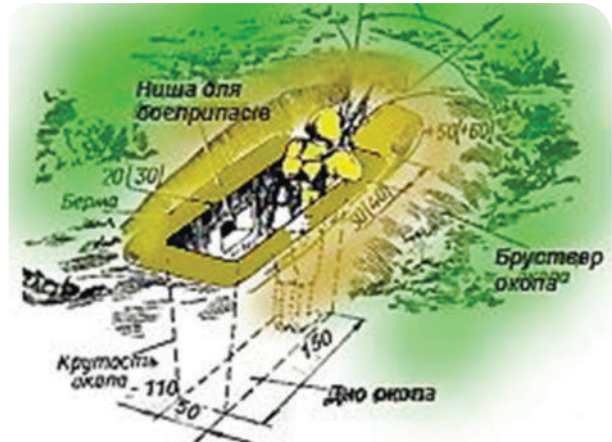
Окоп для стрільби лежачи

Якщо активних бойових дій немає, надалі окоп удосконалюється: його поглиблюють і роблять придатним для стрільби з коліна і стоячи, потім з'єднують сусідні окопи траншеями.

Глибина готового окопу: для стрільби лежачи – до 30 см, для стрільби стоячи – до 110 см. Висота бруствера – 30–60 см.

Окоп для стрільби стоячи

Дії спостерігача

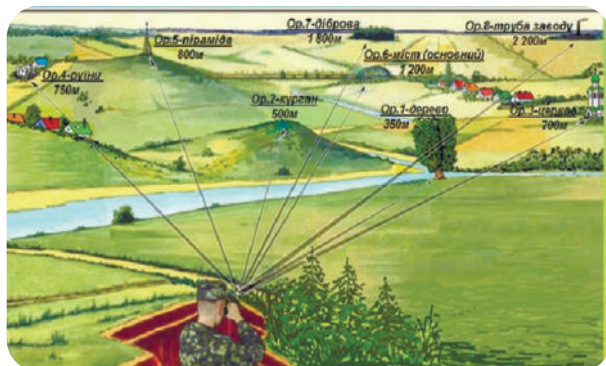
Спостереження є одним з найпоширеніших способів ведення розвідки противника і місцевості. Спостереження організовується у всіх видах бойової діяльності військ і ведеться безперервно вдень і вночі з метою своєчасно виявити противника, визначити момент переходу його в атаку і своєчасно знищити вогнем. В умовах обмеженої видимості ведеться із застосуванням приладів нічного бачення.

Кожен солдат зобов'язаний безперервно і цілеспрямовано вести спостереження за полем бою, тобто за противником і місцевістю, і здобувати важливі відомості про характер його дій.

Солдат, якого призначено спостерігачем, мусить усе бачити й чути і при цьому залишатися непоміченим для противника. Тому місце спо-

стерігача має забезпечувати достатній огляд, маскуванню, укриття від вогню противника, мати зручні підходи.

Порядок спостереження

Призначений спостерігачеві сектор умовно розбивається на такі три зони спостереження: 1) близька, найдоступніша для спостереження неозброєним оком, на відстані 400–500 м; 2) середня, до 1000 м; 3) далека, до межі видимості. Межі зон встановлюються за добре видимими орієнтирами або предметами на місцевості. Орієнтири визначаються справа наліво, від себе вдалину.

Для визначення цілей та їх ідентифікації спостерігач повинен знати демаскуючі ознаки.

Демаскуючі ознаки

До демаскуючих ознак цілей належать: характерне розташування об'єктів: ознаки діяльності – рух, звуки, вогні, дим, пил тощо; сліди діяльності – витопані місця, нові стежки, сліди багать, залишки будівельних матеріалів, свіжий ґрунт тощо; характерні риси об'єктів; колір об'єктів, якщо він відрізняється від кольору навколишньої місцевості; відблиски від скелець та непофарбованих металевих деталей; тіні на об'єктах та тіні, що падають від них.

Сукупність декількох ознак дає можливість робити правильні висновки про цілі.

Противник прагнутиме, щоб різними засобами і шляхами маскуванню та дезінформації приховати ознаки дійсних об'єктів, та показати ці ознаки під час створення фіктивних об'єктів (надувних гумових та дерев'яних макетів об'єктів, удаваних окопів, бліндажів тощо). Тому з багатьох розвідувальних ознак жодну, взятую окре-

мо, не можна розглядати як беззаперечний доказ наявності в певному місці противника.

Протитанкові засоби. Демаскуючими ознаками позицій ПТКР є: струмінь розжарених газів і траєкторія ракети під час пострілу; пил у місцях пуску; погано замасковані пускові установки; періодичний рух людей до того самого місця. Пускові установки ПТКР можуть бути виявлені в момент висунення на позиції із укриття або під час скидання маскувальних елементів.

Протитанкові гармати – періодичний рух людей біля однієї й тієї ж точки місцевості, яка за своїм положенням дає можливість передбачити наявність гармати; характерні окреслення ствола у верхній частині щитового укриття.

Танки і самохідні артилерійські установки – під час руху демаскують себе шумом двигуна та брязканням гусениць, а в суху погоду, крім того, пилом, що піднімається.

Противник в обороні нерідко використовує танки як нерухомі броньовані вогневі точки, розміщуючи їх на спеціально обладнаних позиціях.

Таку позицію танка можна виявити за свіжовикопаною землею і баштою танка, що виступає над окопом.

Кулемети – слід шукати в окремих окопах і траншеях на тих ділянках місцевості, звідки противник може вести фланговий вогонь для прикриття підступів до своїх позицій або звідки можливий широкий фронтальний обстріл. Кулемет, якщо з нього не ведуть вогонь, знайти важко. Виявити його може погано замаскований окоп, блиск металевих непофарбованих частин, рух підношувачів патронів.

Кулемет в окопі виявляють за такими ознаками: насип поблизу кулемета буває вище, ніж на інших частинах окопів; окоп для кулеметів часто виноситься від траншеї вперед. Кулемет виявляють і за звуком пострілів, і за ледь видимим струменем білого диму на темному тлі, а в хмарну погоду, сутінках і вночі – за спалахами пострілів. Взимку сніг попереду кулемета розтає та чорніє від порохового диму.

Окопи, бліндажі та інші польові споруди легше всього виявити в період їх обладнання або робіт щодо їх розчищення та удосконалення. Готові окопи (траншеї) розпізнають за наявністю свіжої землі у вигляді тонких жовтих або темних смуг (залежно від ґрунту) і за кольором маскування, що відрізняється від довколишнього тла, а також за рухом людей у них (якщо вони не повного профілю).

6.3.3. Механізоване відділення у наступі

У наступі солдат діє у складі відділення. Задачу на наступ він отримує від командира відділення. Отримавши бойове завдання, він усвідомлює:

- Положення, склад і характер дій противника, накреслення переднього краю оборони і місця розташування його вогневих засобів;
- Завдання взводу, відділення та своє завдання – місце в ланцюзі відділення;
- Цілі для ураження і порядок ведення вогню;
- Порядок подолання загороджень і перешкод;
- Сигнали оповіщення, управління і взаємодії, порядок дій за ними;
- Час готовності до наступу.

Перед наступом солдат повинен:

- чітко зрозуміти своє завдання і завдання свого відділення і взводу, цілі наступу і порядок відкриття вогню;
- знати номер (розпізнавальний знак) танка, з яким буде діяти відділення, порядок взаємодії з ним та іншими бойовими засобами;
- під час атаки в пішому порядку – місце і порядок спішування, місце в ланцюзі відділення;
- запам'ятати встановлені командиром сигнали;

- перевірити справність зброї і підготувати її до бою, перевірити наявність боєприпасів і за необхідності поповнити їх;
- перевірити наявність і справність засобів індивідуального захисту;
- підігнати спорядження.

Механізоване відділення наступає у пішому порядку на фронті до 50 м. Інтервал між солдатами у ланцюзі – 6–8 м (8–10 кроків).

За командою командира відділення «Відділення, до спішування – готуйсь!» механік-водій (водій) збільшує швидкість руху бойової машини і наздоганяє танк; у цей час солдат дістає зброю з бійниці, ставить її на запобіжник і готується до спішування.

За командою командира відділення «До ма-

шини!» механік-водій (водій) уповільнює хід або, якщо є укриття, робить коротку зупинку. Солдат спішується і за командою командира відділення «Відділення, за мною – до бою!» займає своє місце в бойовому порядку, відкриває вогонь на ходу, бігом або прискореним кроком у складі відділення наступає у вказаному напрямі.

6.3.4. Способи боротьби з танками противника

Слабкі сторони

Танк має такі слабкі сторони:

- поганий огляд місцевості;
- великі габарити;
- при пошкодженні гусениці протитанковою гранатою він втрачає можливість рухатися;
- танк не може вражати ціль від 30 м і ближче, якщо вона нижча за корму його корпусу.

Танки

<https://surl.li/ccwegd>

Вразливі місця танків

- 1 – ствол гармати
- 2 – оптичні прилади
- 3 – ствол кулемета
- 4 – корма корпусу
- 5 – борт корпусу
- 6 – ходова частина

Якщо танк не вдалося знищити з гранатомета або реактивною протитанковою гранатою і він наближається до позиції (окопу), то потрібно зачекати, поки він підійде на відстань 25–30

м. На такій відстані вогневі засоби танка не можуть уразити солдата.

Цей момент і треба використати для метання кумулятивної протитанкової гранати. Якщо кинута граната не завдала шкоди танку, то слід відскочити траншеєю вбік або лягти на її дно, а коли танк пройде, швидко встати і кинути гранату в його борт або кормову частину.

Протитанкова зброя

<https://surl.li/acojkb>

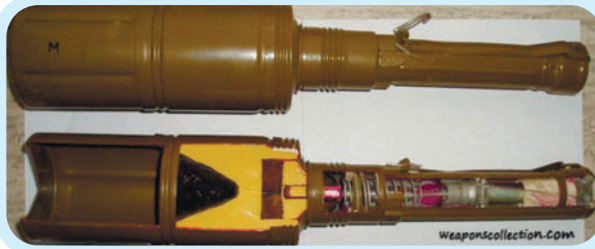
Засоби ураження танків:

Ручна кумулятивна граната РКГ-3 – призначена для ураження танків, самохідних установок та інших броньованих машин, а також для руйнування оборонних споруд. Прийнята на озброєння в 1950 році. При влучанні в ціль відбувається миттєвий вибух і кумулятивний струмінь пробиває броню товщиною до 150 мм.

В польоті граната стабілізується і летить донною частиною вперед, для цього під час польо-

ту розкривається тканинний стабілізатор у формі конусу. Середня дальність кидка становить 18–20 метрів. Якщо солдат знаходився в окопі і

танк йшов на нього, рекомендувалося лягти на дно окопу, пропустити танк над собою і метнути гранату в корму.

Тактико-технічна характеристика

Маса гранати – 1070 г

Маса заряду – 600 г

Довжина гранати – 400 мм

Дальність метання – 15–20 м

Бронепробивність – 170–220 мм

Гранатомет РПГ-7 – ручний протитанковий гранатомет, призначений для боротьби з танками, самохідно-артилерійськими установками й іншими броньованими засобами противника. Крім того, він може бути використаний для знищення живої сили противника, що перебуває в легких укриттях, а також у спорудах міського типу.

Спочатку РПГ-7 призначався для ураження танків та іншої бронетехніки, що захищена гомогенною сталевією бронєю і не має засобів динамічного захисту, згодом, завдяки застосуванню

удосконалених боєприпасів, отримав можливість пробивати динамічний захист і уражати живу силу противника. Тандемна будова бойової частини має ефективно протидіяти динамічному захисту бронетехніки. Перший, менший і легший вибуховий заряд ініціює елементи динамічного захисту, а більший та важчий вибуховий заряд вже має можливість уразити безпосередньо саму броню, не захищену елементами динамічного захисту, термобаричні боєприпаси уражають живу силу в укриттях а осколкові – на відкритій місцевості.

Тактико-технічна характеристика

Калібр гранатомета – 40 мм

Довжина гранатомета РПГ-7В – 950 мм

Початкова швидкість гранати – 120 м/с

Максимальна швидкість гранати – 300 м/с

Маса гранатомета з оптичним прицілом – 6,3 кг (РПГ-7В)

Маса пострілу – 2,2 кг

Прицільна дальність – 500 м

Бойова скорострільність – 4–6 постр./хв

Бронепробивність – 320 мм гомогенної сталевієї броні

Обслуга – 2 людини

Носимий боєкомплект – 5 гранат

Гранати до РПГ-7

Постріли до РПГ-7

Протитанкова реактивна граната РГ-7В (вид в розрізі)

Протитанкова реактивна граната РГ-7В

Протитанкова реактивна граната РГ-7ВР з танделмною БЧ

Термобарична реактивна граната ТБГ-7В (об'ємного вибуху)

Осколкова (протипіхотна) граната ОГ-7В

Станковий протитанковий гранатомет СПГ-9 «Спис» призначений для ураження танків, самохідно-артилерійських установок та інших

броньованих цілей, а також для знищення живої сили і вогневих засобів противника.

Тактико-технічна характеристика

Маса гранати – 1070 г

Маса заряду – 600 г

Довжина гранати – 400 мм

Дальність метання – 15–20 м

Бронепробивність – 170–220 мм

Стрільба з гранатомета проводиться кумулятивною й осколковою гранатами. Кумулятивна граната може бути використана для знищення живої сили і вогневих засобів противника, що знаходяться в залізобетонних, цегельних і дерево-земляних спорудах.

Протитанковий ракетний комплекс «Фагот» з напіваавтоматичним командним наведенням по дротах. Перебуває на озброєнні в

механізованих підрозділах. призначений для ураження візуально спостережуваних нерухомих і рухомих зі швидкостями до 60 км/год цілей (броньованої техніки супротивника, укриттів, вогневих засобів, низько летючих повітряних цілей на малих швидкостях) Встановлюється на складних переносних пускових установках. Пуски можуть здійснюватися як з ґрунту, так і з БМП та інших бойових машин.

Тактико-технічна характеристика

Маса комплексу – 12,9 кг

Довжина – 1100 мм

Дальність тах – 2000 м

Дальність тіп – 70 м

Швидкість початк. – 80 м/с

Швидкість макс. – 240 м/с

Час польоту – 11 с

Бронепробивність – 460 мм

Під час війни, яку розв'язала російська федерація проти України, наші друзі і партнери з Великої Британії та США забезпечили ЗСУ потужною та ефективною сучасною зброєю:

Javelin – «Джавелін» («метальний спис, дротик») – переносний протитанковий ракетний комплекс. Призначений для ураження бронетехніки, укріплень на землі, а також деяких літальних об'єктів, що переміщуються на низькій висоті й швидкості – гелікоптерів або БПЛА.

Перший серійний ПТРК третього покоління, якому властивий принцип «вистрілив-забув» – ракета має теплову голівку самонаведення, тому оператор ракетного комплексу не має супроводжувати і коригувати політ ракети після запуску, поки вона наближається до цілі. Оператор також може вибрати один з двох режимів атаки ракети: атака згори, для ураження бронетехніки у менш захищений дах, або атака по прямій.

Тактико-технічна характеристика

Бойова маса – 22,3 кг
 Маса бойової частини – 8,4 кг
 Максимальна ефективна дальність – 2500 м
 Мінімальна ефективна дальність – 150 м в режимі атаки згори; 65 м в режимі атаки за прямою
 Тип бойової частини – танDEMна кумулятивна
 Бронепробивність – понад 600 мм
 Обслуга – 1–3 особи
 Час приведення в бойову готовність – менше 30 с
 Час перезаряджання – менше 20 с

NLAW (англ. Next Generation Light Anti-tank Weapon) – шведсько-британська переносна протитанкова керована ракета малої дальності. Система наведення має два режими: згори для

ураження танків та контактний підрив для ураження легкоброньованої, неброньованої техніки та укріплень.

Тактико-технічна характеристика

Маса – 12,4 кг
 Довжина – 1,016 м
 Калібр – 102 мм (ракети)
 Дальність: мінімальна – 20 м
 ефективна максимальна – 600 м
 максимальна проти нерухомих цілей – 800 м

Switchblade (БПЛА) (викидний ніж, світ-чблейд) — тактичний ударний безпілотний авіаційний комплекс, призначений для ураження противника методом самознищення.

Може бути класифікований як «літак-снаряд», чи «дрон-камікадзе», або ж «баражуючий боєприпас».

Дрон несе протитанкову боєголовку, призначену для знищення або виведення з ладу бронетехніки.

Максимальна швидкість (МШ) – 160 км/год
 Бойовий радіус – 10 км
 Тривалість польоту – 0,5 год
 Практична стеля – 500 м
 Бойова стеля – 4 500 м
 Довжина – 0,6 м

6.3.5. Способи боротьби з низько пролітаючими повітряними цілями

Вертольоти
та літаки

<https://surl.li/iahbim>

Винищувачі (Росія)

«MiG-29» – багатоцільовий радянський винищувач четвертого покоління. Був основним багатоцільовим винищувачем країн Варшавського договору та СРСР впродовж 80-х років XX ст. Нині перебуває на озброєнні багатьох країн світу, зокрема й України

“Су-27” – радянський важкий багатоцільовий високоманевровий всепогодний винищувач четвертого покоління. Розроблений в ДКБ Сухого, у 1982 році прийнятий на озброєння радянських ВПС

Су-34 – радянський/російський всепогодний, двомісний винищувач-бомбардувальник, розроблений в ДКБ Сухого. Су-34 сконструйований для здійснення точних ракетно-бомбових ударів по наземних цілях противника в оперативній і тактичній глибині, а також для ураження повітряних цілей противника

Штурмовик СУ-25 «Греч» одномісний броньований дозвуковий – призначений для надання авіаційної підтримки у зоні бойових дій вдень та вночі за умов візуальної видимості цілі, а також знищення об'єктів із заданими координатами у випадку льотної погоди.

Об'єктом ураження можуть бути наземні та надводні цілі, а також повітряні маловисотні, повільні цілі (гелікоптери і транспортні літаки).

Ка-50 («Чорна акула») – російський одномісний ударний гелікоптер, призначений для ураження бронетанкової та механізованої техніки, повітряних цілей та живої сили на полі бою.

Мах. швидкість – 315 км/год

Приборна висота – 5500 м

Мах. дальність польоту – 520 км

Типове озброєння Ка-50: контейнер відстрілу теплових хибних цілей, 6 ракет «Вихор», блок Б-8Б20А (з двадцятьма ракетами С-8 калібром 80 мм), 30-мм автоматична гармата 2А42.

Досвід показує, що механізовані підрозділи спроможні вогнем зі штатної стрілецької зброї успішно знищувати літаки, гелікоптери та інші повітряні цілі противника, які пролітають низько над їхніми позиціями.

На відкритій місцевості стрільба зі стрілецької зброї по повітряних цілях здійснюється з положення лежачи, з коліна і стоячи. З бойової машини піхоти або бронетранспортера – через відкриті люки десантного відділення.

Стрільбу по гелікоптерах, крилатих ракетах, БПЛА веде, як правило, відділення чи взвод на відстані до 500 м бронебійно-запалювальними або трасуючими кулями.

Гелікоптери, крилаті ракети, БПЛА, пролітаючи низько над позицією підрозділу, перебувають у зоні вогню дуже короткий час. Тому потрібно знати випередження і відкривати вогонь по цілі, коли вона на підході до стріляючих.

По гелікоптерах, крилатих ракетах, БПЛА, що пролітають осторонь або прямо над стріляючими, відкривається загороджувальний чи су-

проводжувальний вогонь. Загороджувальний вогонь застосовують, якщо висота польоту не перевищує 500 м, а швидкість – до 540 км/год.

Супроводжувальний вогонь відкривають, якщо ціль летить повільно. Стрільба ведеться безперервно – до виходу цілі із зони вогню.

ПЗРК «Ігла» – переносний зенітно-ракетний комплекс, призначений для ураження низь-

ко пролітаючих гелікоптерів, крилатих ракет, БПЛА і літаків супротивника на зустрічних й паралельних курсах в умовах впливу природних та штучних теплових перешкод. Перебуває на озброєнні зенітних ракетно-артилерійських взводів механізованих батальйонів ЗСУ.

За час війни на Донбасі російська федерація постачила декілька десятків комплексів «Ігла» терористам. З їх допомогою було збито кілька вертольотів та літаків ВПС України, зокрема Іл-76 в Луганському аеропорту.

Протиповітряна зброя

<https://surl.li/ucfshj>

Вогневі можливості:

- тах. висота ураження цілі – 3000 м
- min. висота ураження цілі – 10 м
- Швидкість цілі назустріч – 360 м/с
- Швидкість цілі вдогін – 320 м/с

З метою закрити небо над Україною під час війни з російською федерацією українські ЗС отримали сучасну протиповітряну зброю:

FIM-92 «Стінгер»

Вогневі можливості:

- тах. висота ураження цілі – 4500 м
- min. висота ураження цілі – 200 м

Старстрік Starstreak (зоряний слід)

Бойова частина: три проникні вольфрамові субелементи (так звані «дротики»), що мають осколкові БЧ.

Після пуску та розгону ракети відбувається відділення трьох суббоеприпасів, які наводяться далі за принципом «лазерної стежки»

Довжина ракети – 1,39 м

Маса ракети – 14 кг

Дальність дії – 300–7000 м

Час польоту – 8 с

ЗСУ - "Gepard"**Вогневі можливості:***калібр – 35 мм**висота ураження цілі – 5500 м**по висоті – 3000 м.*

ЗУ-23-2 – зенітна спарена установка, у складі двох зенітних автоматів 2А14. Призначена для ураження повітряних цілей на висотах до 2,5 км та легкоброньованих цілей до двох кілометрів в бойових порядках військ. Перебуває на озброєнні зенітно-артилерійських взводів у механізованих батальйонах ЗСУ.

Калібр – 23 мм, скорострільність – 2000 пострілів в хвилину, маса установки – 900 кг, маса снаряда – 190 г, дальність стрільби – 1,5 км по висоті, 2,5 км по дальності. Обслуга – 5 осіб.

ЗРК – "Бук"

Зенітний ракетний комплекс "БУК". Багатофункціональний високомобільний ЗРК середньої дальності "Бук" призначений для знищення літаків стратегічної і тактичної авіації, крилатих ракет, вертольотів та інших повітряних об'єктів (залежить від модернізації). Зенітний ракетний комплекс може застосовуватися для протиповітряної оборони військ, військових об'єктів, важливих адміністративно-промислових та інших територій (центрів) під час масованого застосування засобів повітряного нападу. Кадрові російські військові 17.07.2014 р. застосували ЗРК «Бук» у районі м. Сніжне Донецької області для збиття літака рейсу малайзійських авіаліній МН17. Загибло 298 цивільних осіб.

*Макс. дальність влучання – до 35 км**Макс. висота влучання – 25 км**Число цілей, що одночасно обстрілюються – до 6**Темп стрільби – 5 с**Ймовірність влучання однією ракетою – 0,88**Максимальна швидкість руху на марші – до 65 км/год*

ЗРК -"Оса" (Україна) – автоматизований військовий зенітно-ракетний комплекс. Комплекс є всепогодним і призначений для прикриття сил і засобів механізованої (танкової) бригади у всіх видах бойових дій. Комплекс оснащений чотирма зенітними керованими ракетами.

Вогневі можливості:

- тах. висота ураження цілі – 5000 м
- тіп. висота ураження цілі – 15 м
- Швидкість цілі назустріч – 500 м/с
- Швидкість цілі вдогін – 300 м/с

ЗСУ 23-4 "Шилка" – призначена для захисту бойових порядків військ, колон на марші, стаціонарних об'єктів та залізничних ешелонів від нападу повітряного противника на висотах від 100 до 1500 метрів і дальностях від 200 до 2500 метрів за швидкості цілі до 450 м/с.

«Шилка» може використовуватися і для ураження рухомих наземних цілей на дальності до 2000 метрів. Вона веде вогонь з місця і в русі за швидкості руху до 25 км/год та нахилі корпусу до 10 градусів

Тактико-технічні характеристики:

- максимальна дальність виявлення цілі – 12000 м
- дальність автосупроводу цілі – 10000 м
- час переведення з похідного положення в бойове – 5 хв
- маса ЗСУ – 19000 кг
- екіпаж – 4 особи

ЗГРК "Тунгуска" – зенітний гарматно-ракетний комплекс, призначений для протиповітряної оборони механізованих і танкових частин та підрозділів сухопутний військ у всіх видах бою. Зенітний комплекс малого радіусу дії забезпечує ураження низько літаючих повітряних цілей, зокрема "завислих" гелікоптерів. Унікальність комплексу полягає в тому, що в момент розробки комплексу були з'єднані в одній машині як ракетні, так і артилерійські системи.

Вогневі можливості:

- тах. висота ураження цілі ракетами – 3500 м
- гарматами – 3000 м
- тіп. висота ураження цілі ракетами – 15 м
- Швидкість цілі назустріч – 500 м/с
- Швидкість цілі вдогін – 500 м/с

ЗРК "Стріла-10" – зенітний ракетний комплекс, призначений для захисту механізованих, танкових та інших підрозділів в різних видах бою та на марші, а також різних об'єктів від засобів повітряного нападу. Здатний знищувати цілі що низько пролітають та раптово виникають, в умовах складної радіоелектронної та повітряної обстановки.

Вогневі можливості:

- тах. висота ураження цілі ракетами – 3500 м
- min. висота ураження цілі ракетами – 15 м
- везимий боєкомплект – 8 ракет (4 ПУ)

6.3.6. Основні види інженерних загороджень

Види інженерних загороджень

Для зупинення наступу чи просування противника застосовують інженерні загородження.

Огляд мін

<https://surl.li/kyfgry>

І. Проти живої сили

1. Мінно-вибухові загородження:

- фугасні протипіхотні міни,
- протипіхотні осколкові міни,
- осколкові міни прямої дії.

Мінно-вибухові загородження є основою інженерних перешкод і встановлюються у вигляді мінних полів, груп мін та окремих мін. Для обладнання мінно-вибухових загороджень застосовують протитанкові та протипіхотні міни.

Протипіхотні фугасні та осколкові міни призначені для знищення живої сили. Фугасні міни вражають продуктами вибуху одну людину; осколкові можуть уразити кількох осколками, що розлітаються.

Осколкові міни (загороджувальні) на

розтяжках

ПОМЗ-2 (протипіхотна осколкова міна загороджувальна). Призначена для виведення з ладу особового складу противника. Ураження наноситься уламками корпусу міни. Підриг проводиться, коли людина, зачепившись ногою за дротяну розтяжку, висмикне бойову чеку детонатора.

ОЗМ-72 протипіхотна вистрибуюча осколкова міна кругового ураження (в просторіччі – «міна-жаба»). Аббревіатура розшифровується як «осколкова загороджувальна міна». При спра-

цьовуванні підривача полум'я запалює пороховий сповільнювач, який по центральній запальній трубці підпалює пороховий вибивний набій. Останній викидає бойову частину міни з «склянки» на висоту близько 0,6–0,8 м. Спрацювання міни після підстрибування відбувається під впливом натяжного троса, один кінець якого закріплений на дні міни, а другий – за внутрішній клиноподібний замок, який приводить у дію детонатор, що підриває бойовий заряд. Радіус суцільного ураження – 25 м.

Осколкові міни дистанційного мінування

ПОМ-2 – протипіхотна міна осколкова натяжної дії. Назва боєприпасу – аббревіатура «протипіхотна осколкова міна». Міна ПОМ-2 призначена для виведення з ладу особового складу противника та встановлюється тільки засобами дистанційного мінування. Ураження наноситься осколками, на які дробиться корпус після підриву заряду вибухової речовини. У той момент, коли людина чіпляється за один з датчиків цілі (тонка капронова нитка оливкового кольору), відбувається підриг міни.

Час бойової роботи може становити від 4 до 100 годин, після чого запрацює пристрій самоліквідації, який забезпечує самоліквідацію міни підривом. Довжина датчика цілі (в один бік (кожного з чотирьох)) – 9,5 м. Радіус суцільного ураження – до 16 м. Активно використовується російськими окупантами для мінування позицій ЗСУ.

Міни направленої дії

МОМ-50 (90, 100) – призначена для виведення з ладу особового складу супротивника. Ураження людині (або декільком одночасно) під час вибуху міни завдаються готовими забійними елементами (540 кульок або 485 роликів), що вилітають у напрямку супротивника в секторі по горизонту 54 градуси на відстань до 50 метрів. Висота сектора ураження – від 15 см до 4 метрів на граничній дальності. Підриг може здійснюватися як оператором з пульта керування, так і при зачіпанні натяжного датчика.

Міни натискні фугасної дії

ПМН-2 – протипіхотна фугасна натискної дії. Призначена для виведення з ладу особового складу супротивника.

Ураження людини відбувається шляхом руйнування нижньої частини ноги (ступні) під час вибуху заряду міни в момент наступання ногою на індикатор цілі (чорний хрестоподібний виступ на верхній площині міни). Крім того, ударна хвиля досить великого заряду ВР позбавляє людину свідомості. Смерть може наступити від больового шоку чи втрати крові.

Міни натискні фугасної дії

МС-3 – міна призначена для використання як пристрій невиймальності для протитанкових

та інших мін, що не мають власного такого пристрою. Крім того, міна може використовуватися як міна-пастка розвантажувальної дії.

При використанні як міни-пастки MC-3 встановлюється на місцевості так, щоб її не було видно (наприклад, у відризу лунку), а на неї укладається предмет, який обов'язково викличе інтерес противника і змусить його підняти (зброя, коробка, ящик тощо).

Міни натискні фугасної дії

ПФМ-1 «Лепесток» – протипіхотні фугасні міни (мають розміри 4–6 см², при товщині не більше 1 см). Маса – від 8 до 11 г.

Корпус міни виготовлено з м'якого пластику або синтетичної тканини, заряд – желеподібна вибухівка малої маси – до 9 г.

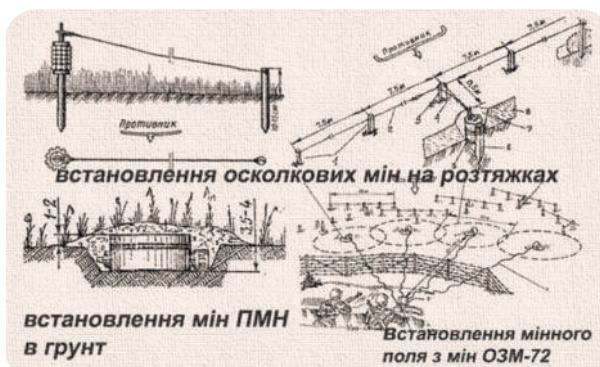
Міни цього класу не мають вибухового пристрою, їх розкидають на місцевості за допомогою засобів дистанційної установки. У вихідному положенні вони просякнуті флегматизованими речовинами (фреоном та ін.) і при падінні на землю не вибухають. Через кілька хвилин після падіння на землю міни стають вибухонебезпечними: ураження людині під час вибуху міни завдається за рахунок руйнування нижньої частини ноги. Вибух проводиться в момент наступання ногою на датчик цілі. Міни ПФМ-1С мають пристрій самоліквідації міни пі-

дривом після закінчення 1–40 годин із моменту установки (час самоліквідації залежить від температури навколишнього повітря).

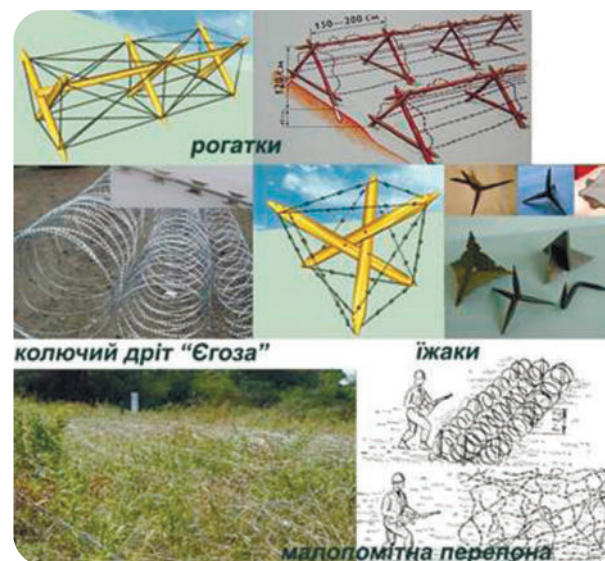
Можуть встановлюватися реактивними системами «Град», «Смерч», «Ураган» залпом по 600 мін кожна.

Установка протипіхотних мін на розтяжках.

Установка мін ПМН в ґрунт.

2. Протипіхотні невибухові загородження.

- їжаки
- рогатки
- колючий дріт «Єгоза»
- малопомітна перепона
- дріт внакид
- дротяна спіраль

- малопомітна дротяна сітка МЗП

II. Протитанкові загордження

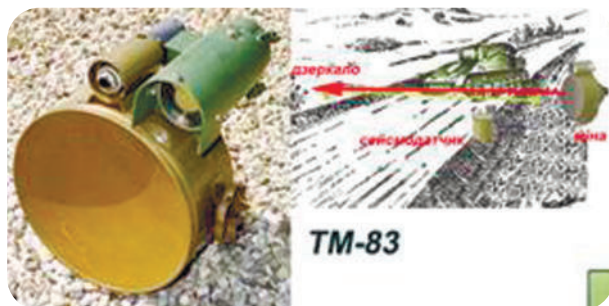
1. Мінно-вибухові:

Міни

- протиднищеві (ТМ-89, ТМК-2)
- протигусеничні (ТМ-57, ТМ-62)
- протибортів (ТМ-83)
- протикришеві (ПТКМ-1Р)

Протитанкові міни можуть бути контактної або неконтактної дії, протигусеничні, протибортні, протиднищеві і протикришеві. Вони призначаються для мінування місцевості проти танків, самохідних артилерійських установок, бронетранспортерів, транспортних машин.

Міна ТМ-83 – протитанкова протибортів міна, призначена для виведення з ладу колісної та гусеничної бронетехніки супротивника ударним ядром з бокового ракурсу в борт. Допускає установку в керованому та некерованому варіантах. Забезпечена двома датчиками цілі: сейсмічним та інфрачервоним. При наближенні цілі сейсмічний датчик переводить міну в бойове положення. З появою теплового випромінювання цілі у полі зору ІЧ-детектора міна спрацьовує на підрив. Якщо ІЧ-детектор не зміг виявити ціль протягом трьох хвилин, то міна знову переходить у режим очікування.

- Дальність ураження – до 50м.

- Уражаюча дія – отвір 80 мм, в броні товщиною 100 мм.

Тип детонатора – неконтактний з сейсмічним та інфрачервоним датчиками цілі.

Міна ТМ-89, протитанкова протиднищева. Вибух відбувається при наїжджанні проекції танка (БМП, БТР, автомобіль) на міну – його магнітне поле впливає на пристрій детонатора,

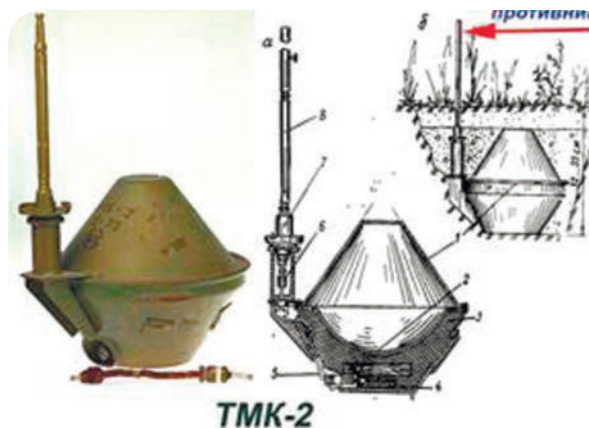
що реагує.

Ураження машинам наноситься за рахунок пробивання днища кумулятивним струменем під час вибуху заряду міни у момент, коли танк чи будь-яка інша машина з'явиться над міною.

Під час наїзду гусеницею чи колесом відбудеться звичайний фугасний вибух міни. Бронепробивність на відстані 45 см – 200 мм.

Міна ТМК-2, протитанкова протиднищева. Призначена для виведення з ладу гусеничної та колісної техніки супротивника.

Ураження машин противника наноситься за рахунок пробивання днища машини кумулятивним струменем під час вибуху заряду міни в момент нахилу датчика цілі (штирьової антени). Бронепробивність – 110 мм.

Під час наїзду гусеницею чи колесом відбудеться звичайний фугасний вибух міни. Бронепробивність на відстані 45 см – 200 мм.

Міна ПТКМ-1Р – протитанкова протикришева міна, призначена для ураження бронетех-

ніки супротивника ударним ядром згори. При наближенні техніки на відстань до 50 м сейсмічний датчик дає команду на відстріл бойового елемента. Бойовий елемент рухається за балістичною траєкторією, водночас датчики бойового елемента — тепловий та радіолокаційний — сканують земну поверхню. Після виявлення цілі бойова частина підривається й уражає ціль.

- Висота міни 510 мм
- Діаметр по корпусу бойового елемента – 220 мм
- Маса – 19,9 кг
- Маса вибухової речовини – 2,9 кг
- Бронепробиття – не менше 70 мм
- Чутливість сейсмотатчика (по танку) – 120 м.

Тип детонатора – неконтактний з сейсмічним, інфрачервоним та радіолокаційним датчиками цілі.

Протитанкові міни можуть встановлюватися як засобами механізації (мінні загороджувачі), так і вручну. Під час установки міни вручну необхідно: вигвинтити з міни пробку; закрутити детонатор у міну; поставити міну в ямку чи на поверхню ґрунту; перевести вибуховий пристрій у бойове положення; міну замаскувати.

2. Невибухові протитанкові загородження:

- протитанкові рви,
- ескарпи, контрескарпи,
- «їжаки»
- бар'єри з льоду, лісові завали
- надовби
- протитанковий рів
- бар'єри з льоду

Інженерні машини мінування (загородження).

**Інженерна
техніка**

<https://surl.li/ydsrvo>

ГМЗ-3 – гусеничний мінний загороджувач, призначений для механізованого протитанкового мінування під час бою. Постановка мін здійснюється на поверхню ґрунту без маскуванн або в ґрунт із маскуванням. Під час мінування міни з касети (у касеті розміщуються 4 міни ТМ-52, ТМ-57, ТМ-62 та ТМ-89 з контактними та неконтактними детонаторами), розташованої в середній частині корпусу, подаються на спусковий транспортер з механізмом переведення мін у бойове положення. Плужний пристрій із зворотними відвалами дозволяє проводити заглиблення та маскування. ГМЗ-3 забезпечує завчасну установку мінних полів на очікуваних танконебезпечних напрямках, а також під час безпосереднього відбиття атак танкових та механізованих частин супротивника.

Взвод мінних загороджувачів, що складається з трьох бойових машин, протягом 30 хвилин встановлює практично непрохідне для бронетанкової техніки мінне поле фронтом до 2,5–3 кілометрів.

УМЗ – універсальний мінний загороджувач. Інженерна машина для дистанційного мінування внакид, створена на базі бортової ван-

Гусеничний мінний загороджувач ГМЗ-3

тажівки ЗІЛ-131. Призначена для встановлення будь-яких типів мінних полів (протитанкових, протипіхотних та змішаних).

Є стандартним вантажним автомобілем ЗІЛ-131В, в кузові якого розміщені система управління і шість поворотних пристроїв з касетними блоками для закидання мін, а в кабіні розташовується пульт управління.

Інженерні машини розмінування (розгородження).

УР-77 «Метеорит» – установка розмінування.

Універсальний мінний загороджувач УМЗ

Самохідна реактивна установка, призначена для розмінування. Створена на базі самохідної гаубиці 2С1 «Гвоздика». УР-77 здатна робити ходи в протитанкових мінних полях під час бою. Ширина проходу складає близько 6 метрів, а довжина – від 80 до 90 метрів. Розмінування відбувається після підриву заряду – ударна хви-

ля від його вибуху спричиняє спрацювання механічних детонаторів мін.

Однак повне розмінування не гарантується – можуть залишитися зведеними міни, які мають детонатори двократного натиску, протипіхотні міни натяжної дії. Не реагують на вибухову хвилю магнітні, сейсмічні й інфрачервоні детонатори.

КМТ-7, КМТ-10 – колійні мінні трали. Є навіс-

КМТ-7

колійні мінні трали

КМТ-10

ним обладнанням на танк (КМТ-7) або на БМП (КМТ-10) і призначені для забезпечення подолання танками, БМП, БТР мінних полів з протитанкових мін шляхом підриву протидищевих і відкидання протигусеничних мін і створення мінного проходу у вигляді безпечної колії.

Трал є індивідуальним засобом, що забезпечує подолання мінного поля танком, БМП, на який він навішений.

установка розмінування УР-77

6.4. Основи військової топографії

6.4.1. Орієнтування на місцевості; за сонцем; за місцевими предметами

Топографія (від грецьк. *Торос* – місцевість, *grapho* – пишу) – наука, що вивчає земну поверхню та засоби її зображення у вигляді топографічних карт та планів.

Військова топографія – наука, що вивчає місцевість та її вплив на бойові дії військ; викори-

стання топографічних карт і спеціальних карт, аерофотознімків місцевості, здійснення вимірів за картою та на місцевості, порядок складання схем місцевості та бойових графічних документів; розробку питань теорії і практики топографічного забезпечення.

Військовослужбовці, як правило, виконують свої службові завдання на визначеній місцевості. Тому весь особовий склад повинен:

- добре знати місцевість, де виконуються бойові завдання;
- вміти правильно і швидко орієнтуватись на місцевості як знайомій, так і незнайомій;
- вміти користуватися топографічною картою;
- виконувати необхідні виміри на топографічних картах та наносити необхідну обстановку за допомогою умовних позначень;
- швидко і чітко викреслювати різні службові графічні документи; складати опис окремих частин місцевості.

Орієнтування на місцевості.

Місцевість – це частина земної поверхні. Сукупність її нерівностей називається рельєфом, а всі розташовані на ній об'єкти, створені природою чи працею людини (ріки, ліси, населені пункти, дороги та ін.), – місцевими предметами.

Вплив місцевості на ведення бою визначається відповідно до бойової задачі з урахуванням озброєння підрозділу, часу року і доби, а також метеорологічних умов і характеру дій супротивника. Місцевість може сприяти успіху бойових дій своїх підрозділів і послабляти дії супротивника, але не сама по собі, а лише в тому випадку, якщо командир правильно її оцінить і уміло використає в конкретній обстановці.

Властивості місцевості, що впливають на організацію і ведення бою, застосування зброї і бойової техніки прийнято називати тактичними властивостями.

До основних з них відносять:

- прохідність місцевості,
- її захисні властивості,
- умови орієнтування, спостереження, маскування і ведення вогню.

Прохідність місцевості – це властивість місцевості, що сприяє чи утруднює пересування підрозділів.

Вона враховується під час вибору напрямку зосередження основних зусиль підрозділу, визначення ширини фронту наступу, можливості і здатності застосування різних видів військової техніки, а також при організації маневру, виборі шляхів підвозу боєприпасів і матеріальних засобів.

Захисні властивості місцевості – це властивості місцевості, що послабляють дію вражаючих факторів ядерної і звичайної зброї.

Правильне визначення і використання захисних властивостей місцевості полегшує організацію захисту особового складу і бойової техніки від вражаючих факторів різних видів

зброї.

Орієнтування на місцевості – це визначення свого місцезнаходження (точки стояння), положення топографічних і тактичних об'єктів на місцевості відносно сторін горизонту, рельєфу і місцевих предметів, розміщення своїх військ і військ противника.

Умови орієнтування – це властивості місцевості, що сприяють визначенню свого місця розташування і потрібного напрямку руху щодо сторін горизонту, що оточують об'єкти місцевості, а також щодо розташування своїх військ і військ супротивника. Вони визначаються наявністю на місцевості характерних елементів рельєфу і місцевих предметів, що чітко виділяються серед інших об'єктів за своїм зовнішнім виглядом чи розташуванням, і зручних для використання як орієнтири.

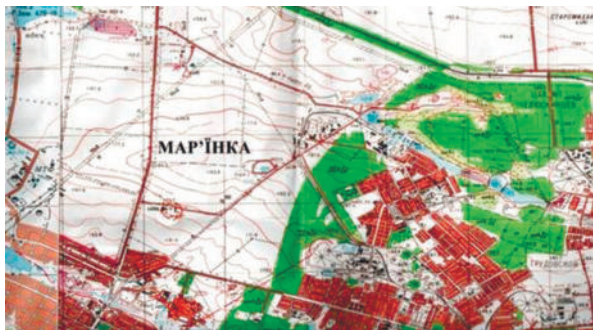
Способи орієнтуватися на місцевості

Орієнтуватися на місцевості – це означає вміти визначити своє місцезнаходження відносно сторін горизонту, оточуючих об'єктів і форм рельєфу, знайти потрібний напрямок руху і витримати цей напрямок в дорозі. Частіше за все напрямок відносно сторін горизонту визначається за допомогою компаса.

Орієнтування за допомогою карти включає орієнтування карти, впізнання орієнтирів, визначення точки стояння, звірення карти з місцевістю.

Карта – це зображення на площині земної поверхні в зменшеному вигляді. У тих випадках, коли точка стояння розташована на місцевому предметі, який легко розпізнати (перехрестя

чи розгалуження доріг, міст тощо), перш за все визначають її положення, а потім орієнтують карту.

Орієнтування карти.

Орієнтувати карту означає розташувати її в горизонтальній площині так, щоб північна (верхня) сторона рамки була спрямована на північ. За такого положення карти місцеві предмети і форми рельєфу на місцевості відповідають розміщенню їх умовних знаків на карті, а лінійні орієнтири на місцевості й на карті паралельні.

Карту орієнтують за лінійним орієнтиром чи напрямком на орієнтир, коли на ній раніше визначено точку стояння.

1. За допомогою компаса.

Компас Адріанова – прилад, що вказує на прям географічного або магнітного меридіана; призначений для орієнтування відносно сторін горизонту. Він складається з корпусу, поворотної кришки з візіром, лімба зі шкалою, поділеною на градуси, магнітної стрілки, північний кінець якої вкритий світлонакопичувачем, та фіксатора стрілки – аретир.

Для визначення сторін горизонту за компасом

потрібно встановити компас в горизонтальне положення, з'єднати мушку візир з нульовою поділкою лімба доти, доки північний кінець магнітної стрілки стане проти нульової поділки лімба. Цей напрям буде напрямом на північ.

2. Імпровізований компас.

Шматочком металевого дроту (для цієї цілі ідеально підходить голка для шиття) проводять в одному напрямку по шовковій або вовняній поверхні до тих пір, поки він не намагнітиться, а потім, будучи підвішеним посередині на нитку, вкаже на Північ-Південь.

Більш ефективним способом є використання замість шовку звичайного біполярного магніту (наприклад, аудіонавушники, динаміки, індукційні котушки деяких електроприладів (не плутайте з феритом, який не є магнітом, будучи сердечником індукційних котушок!) та інше).

3. За положенням сонця за допомогою годинника.

Годинник обов'язково має бути налаштованим за місцевим часом. Розташуйте корпус годинника в горизонтальній площині і наведіть годинникову стрілку на сонце. Кут між годинниковою стрілкою і напрямком на цифру 12 на циферблаті, розділений навпіл, утворить бісектрису, яка і визначить напрямом Північ-Південь.

4. За місцевими предметами.

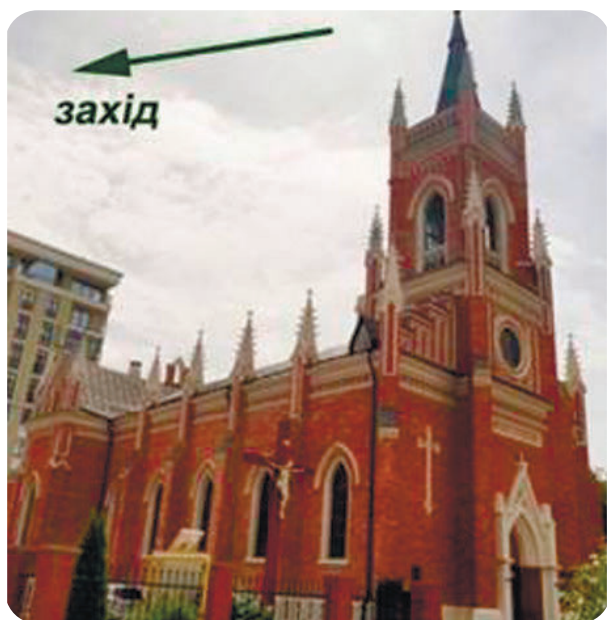
4.1. Квартальні стовпи лісгосподарства. В лісових масивах просіки прорубують в напрямі північ-південь, захід-схід.

Таким чином на північ (захід) буде повернена та сторона квартального стовпа, на якій знаходиться менший за значенням номер кварталу.

4.2. Православні церкви.

Вівтарі звернені на схід, головні входи – на

захід, припіднятий кінець нижньої поперечини – на північ, костьоли – вівтарі звернені на захід.

4.3. На деревах хвойних порід смола рясніше накопичується з південного боку.

4.4. Дерева, каміння, черепичні та шиферні дахи раніше і густіше покриваються мохом, лишаями, грибками з північного боку.

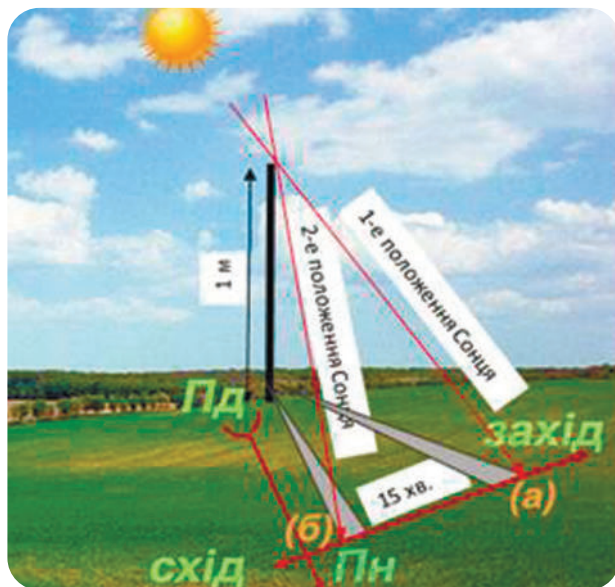

4.5. Мурашники завжди будують біля дерева або пня з південного боку.

4.6. На пнях відстань між кільцями збільшується з півночі на південь

5. За тінню.

На рівнинній ділянці вкопайте в землю прут довжиною близько 1 м. Відмітьте на землі точку, на якій знаходиться кінець тіні (а). Через 15 хвилин відмітьте нову точку (б). З'єднавши ці точки,

ви отримаєте напрямок «схід-захід», причому перша точка (а) вказує на захід. Пряма перпендикулярна лінія відносно вектора а-б вкаже на напрямок «північ-південь».

6. За полярною зіркою.

Для визначення сторін горизонту за Полярною зіркою слід знати, що вона завжди знаходиться в напрямі на північ.

Щоб знайти Полярну зірку, треба уявно продовжити пряму, що проходить крізь дві крайні зірки Великого Воза, на відстань, приблизно у п'ять разів більшу за відстань між ними. У кінці цієї прямої легко знайти Полярну зірку, яка є першою зіркою Малого Воза.

6.4.2. Азимут і його визначення

Азимут – це горизонтальний кут між напрямом на північ і спостережуваним об'єктом.

Для визначення азимуту треба зорієнтувати компас на північ і повертати кришку компаса, доки мушка не стане проти спостережуваного об'єкта.

Кут між нульовою поділкою лімба і напрямом на об'єкт і є азимут.

Азимут

<https://surl.li/isisgd>

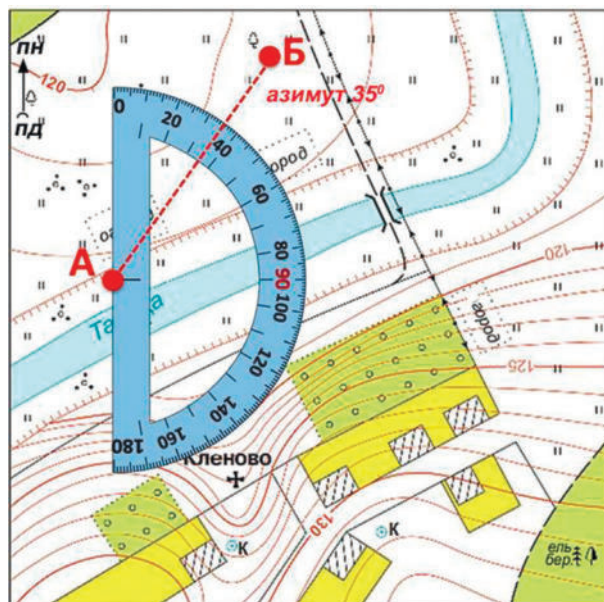

Щоб визначити азимут на місцевий предмет

за допомогою компаса, треба стати обличчям до цього предмета, зорієнтувати компас, потім, не змінюючи положення компаса, встановити візир так, щоб візирна риска-проріз-мушка збі-

галися з напрямом на місцевий предмет. У цьому положенні позначка на лімбі проти показника біля мушки – це величина прямого азимуту на місцевий предмет.

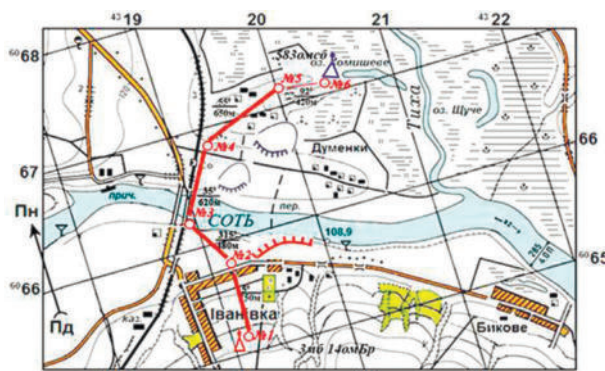
Визначення азимуту на карті

Приставити транспортир центром до точки, з якої визначається азимут, зорієнтувавши його так, щоб «0» позначка шкали транспортира була спрямована на північ (вздовж лінії меридіанів), а потім, приклавши лінійку одним кінцем до центральної точки транспортира, інший сумістити з предметом, азимут до якого визначається. У цьому положенні точка поєднання лінійки зі шкалою транспортира і буде величиною азимуту, яка відраховується від напрямку на північ за годинниковою стрілкою.

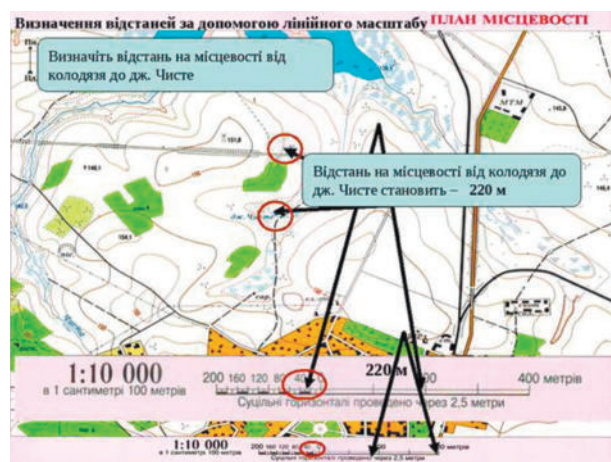
Ходіння по азимуту в бойових умовах застосовується для пересування групи по незнайомій, пересіченій місцевості, як правило, в умовах недостатньої видимості.

При постановці задачі на карті визначаються відрізки з зазначенням магнітного азимуту, довжини відрізка в метрах та контрольних точок зміни азимуту руху.

Перед початком руху командир орієнтує карту, по компасу визначає перший азимут, орієнтир руху по першому відрізку та призначає солдата, який рахує відстань, що пройдена,

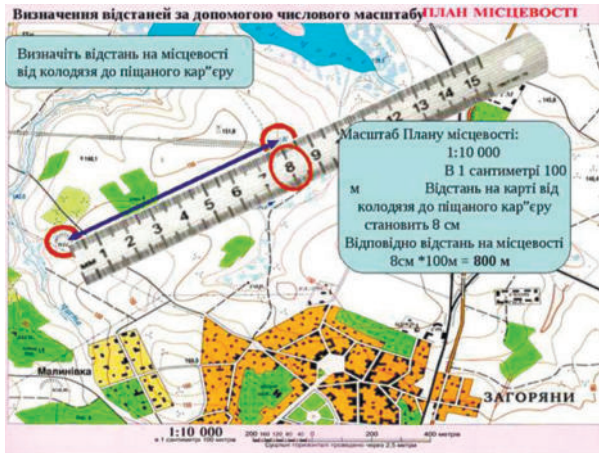
парами кроків. Існує формула для обчислення довжини кроку людини. $D = P/4 + 37$, де D – довжина кроку, P – зріст людини. Після кожної сотні рахунок починається спочатку. Кількість сотен позначається на папері або іншим способом. Після проходження кожного відрізка солдат повідомляє командира. Командир зупиняє групу, по карті визначає наступний азимут, лінійний орієнтир на місцевості, що відповідає визначеному азимуту, і дає команду на продовження руху.

Визначення відстані на карті

Визначення відстаней на карті проводиться за допомогою масштабу, який вказаний на карті, та лінійки.

Для визначення відстані на карті треба виміряти лінійкою або курвиметром відстань між двома необхідними орієнтирами та помножити отриманий результат на величини масштабу.

Наприклад:
масштаб карти 1:10000, відстань між об'єктами вимірювання – 8 см
 $8 \times 10000 = 80000\text{ см} = 800\text{ м}$

Питання для самоконтролю

1. У чому особливості сучасних воєн і військових конфліктів?
2. Назвіть основні риси і види сучасного загальновійськового бою.
3. Розкажіть про види вогню та маневру в бою. Яке вони мають значення в бою?
4. Які роди і види військ можуть брати участь у сучасному загальновійськовому бою?
5. Що є особистою зброєю солдата? Що входить до екіпірування солдата?
6. Розкажіть про обов'язки солдата в бою.
7. Охарактеризувати склад, озброєння та бойову техніку механізованого відділення на БМП та БТР. У чому різниця?
8. Які є види пересування солдата на полі бою. Які види пересування застосовуються у різних видах бойової діяльності?
9. Охарактеризуйте позицію відділення в обороні.
10. Для чого призначається спостерігач? Особливості його позиції. Які покладаються обов'язки?
11. Який бойовий порядок відділення в наступі?
12. Які ви знаєте слабкі місця танків?
13. Які існують засоби ураження танків?
14. Які способи та засоби ураження повітряних цілей ви знаєте?
15. Як поділяються інженерні загородження та для чого вони призначені?
16. Які ви знаєте інженерні машини загородження та розгородження?
17. Що таке військова топографія?
18. Які існують способи орієнтування на місцевості?
19. За допомогою компаса і за завданням викладача визначте своє місцезнаходження відносно сторін горизонту.
20. Як зорієнтуватися на місцевості за Сонцем і годинником? За місцевими предметами?
21. Що таке азимут? Магнітний азимут? Прямий азимут? Зворотний азимут?
22. Як визначити напрям руху за магнітним азимутом?

РОЗДІЛ VII. ПРИКЛАДНА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА

7.1. Силова підготовка та подолання перешкод

7.1.1 Силова підготовка

7.1.2 Біг по пересіченій місцевості

7.1.3 Подолання перешкод

7.2. Основи самозахисту

7.1. Силова підготовка та подолання перешкод

7.1.1 Силова підготовка

Силові вправи можна розділити на шість груп, які відрізняються характером і умовами виконання:

I група — вправи без обтяжень і предметів (пов'язані з подоланням опору власної ваги тіла);

II група – вправи на снарядах масового типу та гімнастичного багатоборства;

III група – вправи з гімнастичними предметами певної конструкції і тяжкості (м'ячі, палиці, амортизатори тощо);

IV група – вправи зі стандартними обтяженнями (гантелі, гирі, штанга);

V група – вправи з партнером (у парах, трійках);

VI група – вправи на тренажерах і спеціальних пристроях.

Вплив силових вправ на організм:

- чудово впливають на м'язовий апарат, збільшуючи силу і витривалість м'язів. Людина зможе тривалий час витримувати різні навантаження на відміну від того, у кого недостатньо розроблені м'язи;
- мають сприятливий вплив на серцево-судинну систему та біохімічні параметри крові. Силові тренування зумовлюють зниження артеріального тиску і концентрацію шкідливого холестерину. Знижують ризик виникнення інфаркту та інсульту;
- впливають на психоемоційний стан. Впливають на рішучість у всіх сферах життя. Допомогають зняти стрес, покращують фігуру, додають упевненості у власних силах.

Силові вправи найефективніші, якщо їх застосовують на початку основної частини заняття. Важчі вправи – у середині комплексу, коли вже будуть розігріті м'язи, але у вас ще великий запас енергії. У цьому разі поступово наростає навантаження на серцево-судинну систему та легені й до середини тренування навантаження стає максимальним.

Як засіб активного відпочинку застосовують ходьбу, вправи на розтягування та розслаблення, а також виси.

Снаряди для силового тренування – штанга та гантелі. Новачкам, які не мають фізичної підготовки, спочатку потрібно з невеликою вагою снарядів навчитися правильно виконувати вправи, а потім поступово збільшувати вагу об'єктів.

7.1.2 Біг по пересіченій місцевості

Біг по пересіченій місцевості, або **крос** (скорочення від англ. cross country race або англ. cross country running – «біг по пересіченій місцевості») – одна з дисциплін легкої атлетики.

Траса кросу зазвичай пролягає по пересіченій місцевості в лісовій зоні або на відкритому просторі. Траса дистанції огорожена яскравими стрічками з двох боків, щоб відмежувати спортсменів від глядачів. Змагання зазвичай проводять восени і взимку. Крос може відбуватися в суворих погодних умовах, таких як дощ, вітер, мокрий сніг.

Біг під час кросу відбувається в середньому темпі вільним маховим кроком.

Готуючись до кросу, необхідно звертати увагу на окремі елементи: положення на старті, старт і стартовий розбіг, біг по дистанції і фінішування. Старт у кросі груповий. Підрозділ шикуються на лнії старту в одну або дві шеренги.

Кількість учасників у забігу на 3 км не має перевищувати 30 осіб, у кросі на 1 км – відповідно 20 осіб. Інтервал між стартами підрозділів має бути не менше 2–3 хв на 1 км і 5–6 хв на 3 км.

Спрямовуючим має бути більш досвідчений бігун, який міг би правильно й рівномірно розподілити сили на всю дистанцію. Не слід також з початку бігу «тягнутися» за дуже сильним бігуном, оскільки темп бігу, звичний для добре тренуваного, може призвести до різкої втоми менш тренуваного.

На підйомах слід бігти меншими кроками, не випрямляючи повністю ногу й ставлячи її на носок. Спускаючись з гори, слід розслабити м'язи тіла і, використовуючи інерцію, бігти широкими кроками, ставлячи стопу на п'яту. Корпус при цьому потрібно відхиляти назад. На м'якому ґрунті слід бігти короткими кроками, збільшивши їх частоту, бо м'яка опора не дає можливості здійснювати енергійний поштовх ногою. Під час

бігу по бруківці або асфальтовій доріжці ногу необхідно ставити на всю підшву, крок зменшити й уважно стежити за станом дороги. По слизькому ґрунту бігти дуже обережно, меншими кроками, а на нерівній місцевості – знизити швидкість бігу. Через ліс і чагарник слід бігти, оберігаючи себе руками від ударів гілок.

Марш-кидок, або воєнізований крос, виконують з повною бойовою викладкою. Старт – загальний. У кожного учасника є автомат з магазином,

сумка для магазинів з 3-ма магазинами, протигаз.

Заборонено додаткове кріплення зброї та спорядження, яке перешкоджає їх негайному використанню.

Під час марш-кидка дозволена взаємодопомога без передавання предметів екіпірування. Дійти до фінішу мають усі учасники підрозділу. Час визначають за останнім, хто фінішував. Зброя під час марш-кидка може знаходитися в положенні «за спину», «на ремінь», «на груди» або в руках. Найкраще здійснювати марш-кидок, чергуючи крокування та біг.

Особливості умов проведення марш-кидка вимагають від учасників оволодіння технікою пересування різною місцевістю: рівним, гладким, твердим і м'яким ґрунтом; болотяною місцевістю, високою травою. Треба вміти долати підйоми й спуски, вертикальні й горизонтальні перешкоди. Змінний рельєф місцевості, різниця в ґрунті та перешкоди вимагають постійної уваги і змін техніки пересування.

7.1.3 Подолання перешкод

Усі прийоми подолання перешкод можна розділити на чотири групи:

1) Стрибки; основний спосіб подолання великих перешкод. Їх виконують стрімко (з ходу) без зниження швидкості і без затримки біля перешкод. Розрізняють такі види стрибків:

а) безопорні стрибки (виконують без опори на перешкоду); можуть проводитися в довжину і у висоту і поділяються на стрибок з приземленням на одну ногу і з приземленням на обидві ноги;

б) опорні стрибки (виконують з опорою на перешкоду); застосовують під час подолання перешкод заввишки до рівня грудей, що дає змогу спиратися на них. Стрибок, наступаючи на перешкоду, застосовують, долаючи перешкоди заввишки до 0,9 м (огорожа, повалене дерево, зруйнована стінка, земляний вал тощо). Стрибок з опорою рукою і ногою застосовується під час подолання перешкод заввишки до 1,1 м. Найха-

рактернішою такою перешкодою є цегляна стінка з двома проломами;

в) стрибки в глибину. Застосовують, зіскакуючи з перешкод заввишки до 5 м (стіни, вікна, дахи тощо). Стрибки у глибину з положення стоячи застосовують під час зіскакування з перешкод заввишки до 2 м. У польових умовах це можуть бути стрибки у рів, траншею, на землю із залишків зруйнованих стін тощо.

2) Перелізання.

Застосовують, долаючи високі перешкоди, зруйновані споруди, завали. Залежно від висоти перешкод перелізання можна виконувати самостійно або з допомогою. Перелізання з опорою на руки застосовують, долаючи неширокі перешкоди заввишки до 1,3 м. Перелізання з опорою на стегно застосовують, долаючи перешкоди заввишки до 1,5 м (зруйновані стіни, паркани).

Перелізання з опорою на груди застосовують під час подолання широких перешкод (стін, проломів, кам'яних огорож тощо). Перелізання «зацепом» застосовують для подолання нешироких зруйнованих стін, огорож і дощаних парканів заввишки 2–2,2 м. Перелізання «силою» також застосовують, долаючи вертикальні перешкоди заввишки до 2,2–2,5 м. Перелізання за допомогою застосовують під час подолання перешкод заввишки 2,5 м (зруйновані стіни, паркани, схили яру, високо розташовані вікна). Вибір того чи іншого способу залежить від висоти перешкоди, наявності підручних засобів тощо.

3) Пересування по вузькій опорі

4) Спеціальні прийоми і дії.

Єдина смуга перешкод

До її складу входять такі елементи:

- 1 – лінія початку смуги;
- 2 – ділянка швидкісного бігу завдовжки 20 м;
- 3 – рів завширшки вгорі 2; 2,5 і 3 м, завглибшки 1 м;
- 4 – лабіринт завдовжки 6 м, завширшки 2 м, заввишки 1,1 м;
- 5 – паркан заввишки 2 м, завтовшки 0,25 м,

з похилою дошкою завдовжки 3,2 м і завширшки 0,25–0,3 м;

6 – зруйнований міст заввишки 2 м, у кінці перешкоди – вертикальні драбини з трьома східцями;

7 – драбина завширшки 2 м;

8 – стінка заввишки 1,1 м, завширшки 2,6 м і завтовшки 0,4 м з двома проломами;

9 – колодязь і хід сполучення (глибина колодязя – 1,5 м, відстань від колодязя до траншеї – 6 м);

10 – траншея завглибшки 1,5 м;

11 – бігова доріжка завширшки 2 м.

На єдиній смузі перешкод виконують загальну контрольну вправу на дистанції 200 м без зброї.

Смуга перешкод

<https://surl.li/iuxxgf>

7.2. Основи самозахисту

Національні бойові мистецтва.

Бойовий гопак – українське бойове мистецтво, розроблене на основі елементів традиційного козацького бою, що збереглися в народних танцях, та власного досвіду дослідника бойових мистецтв львів'янина Володимира Пилата. Бойовий гопак був заснований В. Пилатом як офіційне мистецтво бою на початку 1990-х рр. 25 травня 2017 р.

25 травня 2017 р. Верховна Рада України

визнала бойовий гопак національним видом спорту.

Як і більшість східних мистецтв, бойовий гопак спирається на традиційні рухи воїнів під час сутички. Не залишається поза увагою і виховання духу та сили воїна. При відпрацюванні техніки ударів переважають рухи ногами, що великою мірою вирізняє його серед інших типів бою.

Змагання з бойового гопака мають кілька різновидів: «Однотан», «Тан-Двобій», «Забава», «Борня», «Герць».

«Однотан» – це соло-композиція в музичному супроводі з демонстрацією техніки бойового гопака.

«Тан-двобій» – попередньо вивчена показова програма з елементів бойового гопака, яку виконують двома учасниками, що імітують двобій у музичному супроводі.

«Забава» – різновид двобою з обмеженим дотиком.

«Борня» – різновид двобою з легким дотиком.

«Герць» – різновид двобою із повноцінним дотиком.

Бойовий гопак

<https://surl.li/zaslli>

Спас. Бойове мистецтво спас відомий від княжих часів і був поширений серед запорозьких козаків. А точніше, серед козацьких розвідників – пластунів. Спас – це швидкоплинний бій на знищення.

Якщо бойовий гопак більше приділяє увагу ударам ногою, то спас – рукою. Ще однією особливістю спасу є техніка, яка називається «гойдок». Вона є основою бойового мистецтва. На неї накладається вся ударна та кидкова техніка. Задачею гойдка є максимально швидке зближення із супротивником з одночасним відходом з лінії атаки та заходом супротивнику вбік чи за спину.

Ключовим у виконанні гойдка є «червона пля-

ма» – дистанція початку гойдка. Вона вимірюється не довжиною, а відчуттям. Червона пляма – це дистанція, з якої супротивник до бійця не дістає, а до нього дотягнутись можна.

Крім українського рукопашу «Спас», в Україні практикують боротьбу навхрест, боротьбу на поясах, боротьбу для найменших «Котигорошко», бої «лава-на-лаву», козацьке багатоборство, шабельний бій та бій на списах.

Хортинг.

Хортинг – спортивний напрям змішаних єдиноборств, де дозволені всі прийоми, повноконтактна версія змішаних бойових мистецтв, набір навичок для перемоги над супротивником у змагальному двобої. Проте справжнє розуміння цього бойового мистецтва значно ширше, і навички ведення бою є лише малою прикладною частиною.

Хортинг – це спосіб життя, особливий погляд на дійсність, завдання якого – виховання людини духовної.

Сучасний український хортинг – універсальна система змішаного єдиноборства, яка втілила найефективніші та найдієвіші прийоми спортивних і прикладних єдиноборств та бойових

мистецтв. Виховна філософська основа хортингу – здоровий спортивний дух людини та славні традиції козаків Запорозької Січі.

Питання для самоконтролю

1. У які групи можна об'єднати силові вправи?
2. Яке значення мають силові вправи для організму людини?
3. На що потрібно звернути увагу під час кросу?
4. Які способи подолання перешкод вам відомі?
5. Які елементи має в собі смуга перешкод?
6. Які бойові системи виховують воїнів на основі традиційних українських знань та які особливості притаманні кожній з них?

РОЗДІЛ VIII. ОСНОВИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

8.1. Причини виникнення та класифікація надзвичайних ситуацій.**8.2. Оповіщення населення про надзвичайні ситуації.****8.3. Пост радіаційного і хімічного спостереження.****8.4. Класифікація засобів захисту людей.****8.1. Причини виникнення та класифікація надзвичайних ситуацій**

Надзвичайна ситуація (НС) – порушення нормальних умов життя і діяльності людей на об'єкті або території, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом чи іншою небезпечною подією, яка призвела (може призвести) до загибелі людей та/або значних матеріальних втрат.

Небезпечна подія – аварія, катастрофа, стихійне лихо, епідемія, епізоотія, епіфітотія, велика пожежа, застосування засобів ураження або інше, під час якої порушені нормальні умови життєдіяльності людей, становить собою загрозу життю та здоров'ю людей чи заподіяння матеріальних збитків.

Ознаками НС є:

- наявність чи загроза загибелі людей та тварин або значне погіршення умов їх життєдіяльності;
- заподіяння великих економічних збитків;
- істотне погіршення стану навколишнього природного середовища.

Надзвичайні ситуації, залежно від обсягів заподіяних збитків, технічних і матеріальних ресурсів, необхідних для їх ліквідації, можуть бути:

- державного рівня;
- регіонального рівня;
- місцевого рівня;

Державного рівня визнається НС:

- яка поширилась на територію інших держав;
- яка поширилась на територію двох чи більше регіонів України, і для її ліквідації необхідні матеріальні ресурси в обсягах, що перевищують можливості цих регіонів, але не менш як 1% від обсягу видатків відповідних місцевих бюд-

жетів;

- яка призвела до загибелі понад 10 осіб або внаслідок якої постраждало понад 300 осіб, чи було порушено нормальні умови життєдіяльності понад 50 тис. осіб на тривалий час (більш як на 3 доби);

- внаслідок якої загинуло понад 5 осіб або постраждало понад 100 осіб, чи було порушено нормальні умови життєдіяльності понад 10 тис. осіб на тривалий час (більш як на 3 доби), а збитки, спричинені НС, перевищили 25 тис. мінімальних розмірів заробітної плати;

- збитки від якої перевищили 150 тис. мінімальних розмірів заробітної плати.

Регіонального рівня визнається НС:

- яка поширилась на територію двох чи більше районів (міст обласного значення) АРК, областей і для її ліквідації необхідні матеріальні та технічні ресурси в обсягах, що перевищують можливості цих районів, але не менш як 1% обсягу видатків відповідних місцевих бюджетів;

- яка привела до загибелі від 3 до 5 осіб або внаслідок якої постраждало від 50 до 100 осіб, чи було порушено нормальні умови життєдіяльності від 1 тис. до 10 тис. осіб на тривалий час (більш як на 3 доби), а збитки перевищили 5 тис. мінімальних розмірів заробітної плати;

- збитки від якої перевищили 15 тис. мінімальних розмірів заробітної плати.

Місцевого рівня визнається НС:

- яка вийшла за межі території підприємства, загрожує довкіллю, сусіднім населеним пунктам, інженерним спорудам і для її ліквідації необхідні матеріальні та технічні ресурси в об-

сягах, що перевищують власні можливості;

- внаслідок якої загинуло 1–2 особи або постраждало від 20 до 50 осіб, чи було порушено нормальні умови життєдіяльності від 100 до 1000 осіб на тривалий час (більш як на 3 доби) і збитки перевищили 0,5 тис. мінімальних розмірів заробітної плати;

- збитки від якої перевищили 2 тис. мінімальних розмірів заробітної плати.

Об'єктового рівня визнається НС, яка не підпадає під названі вище визначення.

Загрози виникнення надзвичайних ситуацій:

Природні небезпеки та порядок дій при їх виникненні

<https://surl.li/tycotf>

Природні загрози.

Загрози можуть бути викликані геологічними, гідрометеорологічними, медико-біологічними чинниками та пожежами в природних екосистемах.

Стихійне лихо – це надзвичайне природне явище, що діє з великою руйнівною силою, завдає значної шкоди життєдіяльності населення, знищує матеріальні цінності.

Небезпечне природне явище – подія природного походження або результат діяльності

природних процесів, які за своєю інтенсивністю, масштабом поширення і тривалістю можуть вражати людей, об'єкти економіки та довкілля.

Загрози геологічного характеру. Найнебезпечнішими для життєдіяльності населення та об'єктів економіки є підтоплення земель і населених пунктів, зсуви, абразія, карстові процеси та землетруси.

Загрози гідрометеорологічного характеру. Чинниками виникнення НС в Україні виступають такі явища, як зливи, шквали або смерчі, селеві потоки, паводки тощо.

Загрози медико-біологічного характеру. Найбільшу небезпеку становили інфекційні захворювання населення, масові отруєння людей, інфекційні захворювання сільськогосподарських тварин, масове розповсюдження шкідників сільськогосподарських рослин.

Загрози пожеж в природних екосистемах. Землі лісового фонду в Україні займають площу понад 10,7 млн га. У середньому щороку фіксується 3500 лісових пожеж на площі понад 5000 га лісу.

Техногенні загрози.

Аварія – небезпечна подія техногенного характеру, що створює на об'єкті, території або акваторії загрозу для життя і здоров'я людей і призводить до руйнування будівель, споруд, обладнання і транспортних засобів, порушення виробничого або транспортного процесу чи завдає шкоди довкіллю.

Катастрофа – великомасштабна аварія чи інша подія, що призводить до тяжких, трагічних наслідків.

Загрози виникнення НС техногенного характеру можуть бути викликані чинниками небезпеки: радіаційної, хімічної, пожежовибухової, гідродинамічної, на транспорті, на об'єктах життєзабезпечення, транскордонних загроз.

Радіаційна небезпека є одним з найнебезпечніших техногенних чинників, які негативно відображаються на умовах життя населення і на навколишньому середовищі.

Техногенні катастрофи

<https://surl.lu/czprmap>

В Україні об'єктами ядерної і радіаційної небезпеки є:

- 4 діючих АЕС;
- сховища відпрацьованого ядерного палива;
- 2 дослідницькі реактори;
- підприємства по здобичі і переробці уранової руди;

- об'єкт «Укриття» і відходи в 30-кілометровій зоні ЧАЕС;

- 8 підприємств, що займаються радіоактивними відходами;

- підприємства, які використовують джерела іонізуючого випромінювання і радіаційно небезпечні технології.

До основних чинників хімічної небезпеки в Україні слід віднести функціонування понад 1,4 тис. об'єктів, на яких зберігається або використовується у виробничій діяльності більше 350 тис. т небезпечних хімічних речовин, зокрема: близько 9 тис. т хлору, 213 тис. т аміаку та понад 130 тис. т інших НХР.

В Україні діє понад 1,5 тис. вибухо- і пожежонебезпечних об'єктів, на яких зосереджено близько 13 млн тонн твердих і рідких вибухо- і пожежонебезпечних речовин.

Реальну загрозу створюють близько 2,5 млн тонн звичайних видів боєприпасів, які зберігаються на арсеналах, базах і складах Збройних Сил, дислокованих по всій території України.

До основних чинників гідродинамічної небезпеки відносять гідротехнічні споруди, за до-

помогою яких створюється і концентрується певний об'єм води: дамби, греблі, шлюзи.

У транспортній галузі України функціонує: 6 залізниць, 32 аеропорти, 20 державних морських торговельних портів, 10 річкових портів, 97 авіа та близько 150 судноплавних компаній різних форм власності, близько 700 державних підприємств, установ і організацій, понад 58 тис. суб'єктів господарювання, які здійснюють автотранспортні перевезення.

Соціально-політичні загрози.

Протиправними діями терористичного і антиконституційного спрямування, які здатні привести до НС соціально-політичного характеру в Україні, є:

- збройні напади, захоплення і силове утримання АЕС або інших важливих об'єктів;
- замах на життя керівників держави та народних депутатів України;
- напад, замах на життя членів екіпажу повітряного або морського (річкового) судна, викрадення, знищення таких суден;
- захоплення заручників з числа членів екіпажу чи пасажирів; установлення вибухового пристрою у багатолюдних місцях, на об'єктах, у житловому секторі, на транспорті;
- зникнення або викрадення зброї та небезпечних речовин з об'єктів підвищеної небезпеки та під час транспортування;
- виявлення застарілих боєприпасів, аварії

на арсеналах, складах боєприпасів та інших об'єктах військового призначення;

- діяльність кримінальних структур та ін.

Загрози воєнного характеру

Загрози воєнного характеру, пов'язані з наслідками застосування сучасних засобів ураження у воєнний час на території держави. До них відноситься ядерна, хімічна, бактеріологічна та нові види зброї, такі як:

- променева зброя – дія заснована на використанні гостроспрямованих променів електромагнітної енергії або концентрованого пучка елементарних часток, розігнаних до великих швидкостей;
- радіочастотна зброя – дія заснована на використанні електромагнітних випромінювань надвисоких (НВЧ) або наднизьких частот (ННЧ). Вражаюча дія – ушкодження, порушення життєво важливих функцій, органів і систем людини, таких як мозок, серце, система кровообігу, центральна нервова система;
- радіологічна зброя – дія заснована на використанні бойових радіоактивних речовин (БРР), а також відходів, які утворюються під час роботи ядерних реакторів;
- геофізична зброя – дія заснована на використанні руйнівних сил неживої природи шляхом їх штучного ініціювання: таких як ураган, штучні землетруси, гірські обвали, лавини, зсуви, селеві потоки, штучні магнітні бурі, посухи тощо.

8.2. Оповіщення населення про надзвичайні ситуації

**Правила евакуації
під час виникнення
надзвичайних
ситуацій**<https://surl.li/ibzyxc>

Оповіщення – це доведення сигналів і повідомлень органів цивільного захисту про загрозу та виникнення надзвичайних ситуацій до центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій і населення.

Оповіщення у мирний час про загрозу та виникнення надзвичайних ситуацій здійснюється за повідомленнями у разі:

- аварії на АЕС;
- аварії на хімічно-небезпечному об'єкті;
- можливого землетрусу;
- повені;
- урагану та інших природних небезпечних явищ.

Системи оповіщення цивільного захисту.

Загальнодержавна система централізованого оповіщення центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування створена на випадок загрози або виникнення НС загальнодержавного рівня.

Регіональні системи централізованого оповіщення створюються на випадок загрози або виникнення НС регіонального рівня, а також у містах, віднесених до відповідних категорій цивільного захисту місцевих органів виконавчої влади і населення.

Локальні системи оповіщення.

Локальні системи оповіщення створюються на потенційно небезпечних об'єктах, зона ураження від яких, у разі виникнення на них НС, досягає заселених територій або інших підприємств, установ та організацій.

Локальні системи повинні забезпечувати оповіщення:

- керівників та інших працівників потенційно небезпечного об'єкта;

- оперативних чергових аварійних служб, відповідних територіальних органів ЦЗ, територіальних органів внутрішніх справ по прямим телефонах;

- керівників та інших працівників підприємств, установ, організацій і населення, що знаходиться в межах зони можливого ураження.

Об'єктові системи оповіщення.

Об'єктові системи оповіщення створюються на потенційно небезпечних підприємствах, на яких зона ураження не виходить за їх територію.

Об'єктові системи повинні забезпечувати оповіщення:

- керівників та інших працівників підприємства;
- оперативних чергових аварійних служб, відповідних територіальних органів ЦЗ та НС, територіальних органів МВС по прямим телефонах.

Системи оповіщення забезпечують інформування:

- чергових служб міністерств та інших центральних органів виконавчої влади по службових телефонах
- чергових служб місцевих органів виконавчої влади
- чергових аварійно-рятувальних служб Сил цивільного захисту
- населення, яке знаходиться в зоні можливого ураження.

Способи доведення сигналів.

- телебачення, радіодинаміки, радіоприймачі; електросирени, гудки підприємств, гудки транспортних засобів; гучномовці, телефони, посилені.

Сигнали оповіщення, інформація про дії в умовах надзвичайної ситуації доводяться до працівників підприємств, установ і населення всіма наявними засобами зв'язку, мовлення і оповіщення.

Доведення сигналів оповіщення в сільській місцевості на відкритому просторі набат великого дзвону чути за 20 і більше кілометрів.

ЗАВИВАННЯ СИРЕН ОЗНАЧАЄ СИГНАЛ «УВАГА ВСІМ!»

ПОЧУВШИ ЗВУКИ ЕЛЕКТРОСИРЕН, ВИРОБНИЧИХ ГУДКІВ, ІНШИХ СИГНАЛЬНИХ ЗАСОБІВ, КОЖНИЙ ГРОМАДЯНИН ЗОБОВ'ЯЗАНИЙ:

1. Відразу увімкнути радіоприймач, телевізор.
2. Уважно прослухати звернення до населення,

яке пролунає після відключення сирен, гудків тощо.

3. Продумати і виконати всі рекомендації, що пропонуються.

4. Знайти можливість сповістити про отриману інформацію сусідів та знайомих.

5. Допомогти хворим та людям похилого віку.

6. Відключити електромережу, газові прилади, закрити вікна.

Що робити після отримання сигналу «Увага всім!»

<https://surli.cc/qqjags>

8.3. Пост радіаційного і хімічного спостереження

Для спостереження за радіаційним і хімічним станом на кожному об'єкті створюються пости радіаційного і хімічного спостереження (РХС). Вони є основними джерелами інформації про обстановку для начальників цивільного захисту об'єктів та відповідальних осіб. Завдання поста РХС ставить відповідальна особа з ЦЗ об'єкта, а начальник поста організовує його виконання: доводить завдання до відома підлеглих, визначає порядок обладнання поста, перевіряє справність приладів, організовує зв'язок із пунктом управління об'єкта, встановлює порядок

спостереження і керує діями спостерігачів.

Пост складається з трьох осіб: начальник поста, розвідник-дозиметрист і розвідник-хімік.

Основні завдання поста:

- визначення місця та інших параметрів ядерного вибуху;
- виявлення радіоактивного, хімічного і бактеріологічного зараження;
- фіксація часу початку і закінчення випадання радіоактивних речовин і напрямку руху радіоактивної хмари чи хмари зі СДОР;
- подача сигналів оповіщення;

- визначення типу отруйної речовини;
- уточнення концентрації отруйної речовини, рівня радіації;
- метеорологічні спостереження.

На посту мають бути:

- фільтрувальні протигази, засоби медичного захисту (ІПП-8, АІ-2);
- засоби захисту шкіри (ЗЗК, Л-1);
- прилади радіаційної та хімічної розвідки і дозиметричного контролю опромінення (ДП-5, ВПХР);
- журнал спостережень, компас, годинник, схема орієнтирів, таблиця.

Дозиметр польовий (ДП-5) призначений для вимірювання рівня гамма-випромінювання і радіоактивного забруднення об'єктів.

Військовий прилад хімічної розвідки (ВПХР)

призначений для виявлення й визначення ступеня зараження отруйними й сильнодіючими отруйними речовинами повітря, місцевості, техніки тощо.

Залежно від того, який був узятий індикатор та як він змінив колір, визначають тип отруйних речовин та їх приблизну концентрацію у повітрі.

8.4. Класифікація засобів захисту людей

Засоби захисту мають забезпечити укриття населення в захисних спорудах, його евакуацію, медичний, радіаційний і хімічний захист, а також захист від впливу біологічних засобів ураження.

ЗАСОБИ ЗАХИСТУ.

Захисні споруди призначені для захисту людей від наслідків аварій (катастроф) і стихійних лих, а також від уражальної дії зброї масового знищення і звичайних засобів ураження та впливу другорядних чинників ядерного вибуху.

Засоби індивідуального захисту призначені для захисту органів дихання та шкіри.

Захисні споруди.

Щілини.

відривання щілини

Щілини будують відкритими і перекритими.

Сховища.

Сховище є найнадійнішим захистом від усіх уражальних чинників. Сховища бувають вбудованими (у підвалах будинків) і відокремленими (поза будинками), їх споруджують заздалегідь, у мирний час.

Воно обладнане комплексом інженерних споруд, що забезпечують необхідні умови життєдіяльності.

Сховища цивільного захисту.

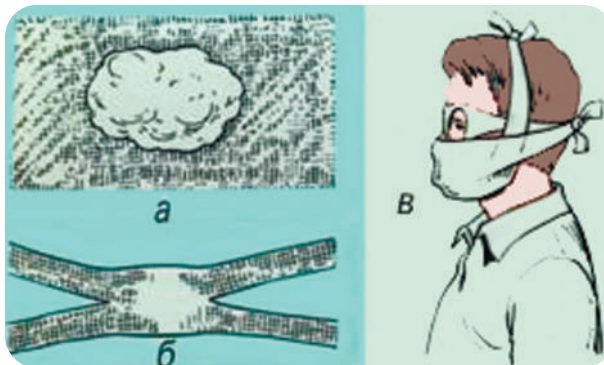
Це споруди, які забезпечують комплексний захист укритих людей від дії факторів ураження надзвичайних ситуацій.

Сховища, які знаходяться в зонах можливого виникнення масових пожеж і в зонах ураження СДОР, забезпечують також захист укритих людей від високих температур, отруєння продуктами горіння і ураження СДОР.

Засоби індивідуального захисту.

Засоби захисту органів дихання. Протипилова тканинна маска і ватно-марлева пов'язка.

Вони захищають органи дихання від радіоактивного пилу і деяких видів бактеріологічних

засобів, а для захисту від отруйних речовин не призначені.

Протипилова тканинна маска складається з двох частин – корпусу і кріплення.

Корпус маски шують з 4 – 5 шарів тканини. Зовнішні шари роблять з тканини без ворсу, а внутрішні – для кращої фільтрації – з ворсом.

Кріпленням служать смужки тканини, пришиті збоку корпусу.

Ватно-марлева пов'язка виготовляється із шматка марлі розміром 100х50 см.

Пов'язка має добре закривати ніс і рот, тому верхній її край має бути на рівні очей, а нижній – заходити за підборіддя. Нижні кінці зав'язують на тім'ї, верхні – на потилиці.

Для захисту очей необхідно надіти спеціальні окуляри, які щільно прилягають до обличчя.

Респіратори застосовують для захисту ор-

ганів дихання від радіоактивного і ґрунтового пилу.

Респіратор ШБ-1 («Пелюсток») широко застосовувався під час ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС і надійно захищав від радіоактивного зараження.

Найпоширеніші респіратори – Р-2 і ШБ-1 («Пелюсток»).

Респіратор Р-2 складається із фільтрувальної напівмаски з наголовником.

Респіратор ШБ-1 («Пелюсток») призначений для індивідуального захисту органів дихання людини від різних видів пилу і аерозолів, присутніх в повітрі (зокрема радіоактивного).

Це респіратор одноразового користування, безрозмірний; фільтрувальним елементом у ньому є тканина.

Фільтрувальний протигаз.

Фільтрувальний протигаз призначений для захисту органів дихання, очей, шкіри обличчя від впливу отруйних, радіоактивних речовин, бактеріальних (біологічних) засобів і деяких СДОР, а також від різних шкідливих домішок, що є у повітрі.

Для захисту дорослого населення, зокрема й особового складу невоєнізованих формувань, переважно використовується цивільний проти-

газ ЦП-7.

Ізолюючий протигаз ІП-4.

Ізолюючий протигаз ІП-4 призначений для забезпечення надійної ізоляції органів дихання, обличчя і очей від зовнішнього середовища за будь-якої концентрації шкідливих домішок у повітрі під час виконання робіт в умовах нестачі або відсутності кисню, а також за наявності шкідливих домішок, які не затримуються фільтруючими протигазами.

Засоби захисту шкіри.

Легкий захисний костюм Л-1.

Захисний костюм Л-1 складається із:

- куртки
- капюшона
- штанів.

Всі ці три частини виготовлені окремо.

Загальновійський захисний комплект (ЗЗК).

Загальновійський захисний комплект (ЗЗК) складається із:

- захисного плаща з капюшоном
- захисних панчох
- рукавиць.

Питання для самоконтролю

1. Як класифікують надзвичайні ситуації?
2. Назвіть основні причини аварій.
3. Назвіть основні види стихійних лих.
4. Назвіть сильнодіючі отруйні речовини, які застосовуються на підприємствах.
5. Назвіть мету створення та чим забезпечується пост РХ спостереження. (*)
6. Як здійснюється оповіщення населення про надзвичайні ситуації?
7. Які існують засоби захисту людей?

РОЗДІЛ ІХ. ДОМЕДИЧНА ДОПОМОГА

- 9.1. Реанімація потерпілих.
- 9.2. Переломи та їх класифікація.
- 9.3. Перша допомога при опіках.
- 9.4. Кровотечі та долікарська допомога при кровотечах.
- 9.5. Ознаки смерті.
- 9.6. Перша медична допомога в умовах бойових дій.
- 9.6.1. Вступ до тактичної медицини.
- 9.6.2. Фаза 1. Допомога під вогнем або загрозою.
- 9.6.3. Фаза 2. Тактичні умови.
- 9.6.4. Фаза 3. Зелена зона.

9.1. Реанімація потерпілих

Невідкладний стан людини — це раптове погіршення фізичного або психічного здоров'я, яке становить пряму й невідворотну загрозу життю та здоров'ю людини або інших людей і виникає через хвороби, травми або з інших внутрішніх чи зовнішніх причин.

Сукупність дій, які треба виконати за умов раптової зупинки серця, називають серцево-легеневою реанімацією (СЛР).

Якщо розпочати СЛР одразу після зупинки

серця, шанси відновити його роботу сягають понад 85 %, а за 10 хв – уже менше 10 %.

**Серцево-легенева
реанімація**

<https://surl.li/nkrusy>

Алгоритм дій проведення серцево-легеневої реанімації (СЛР)

Ланцюжок виживання.

Перша ланка – забезпечити вчасне розпізнавання загрози раптової зупинки серця та виклик на допомогу бригади ЕМД по телефону 103 або 112.

Друга ланка – раннє проведення СЛР. Як тільки ви констатували, що в постраждалого виникла раптова зупинка серця й бригада ЕМД викликана, негайно розпочинайте заходи СЛР.

Стискання серця через грудну клітку сприяє викиду мінімального об'єму крові, який забезпечить киснем серце та мозок людини!

Третя ланка – рання дефібриляція з застосуванням автоматичного зовнішнього дефібрилятора (АЗД).

Четверта ланка – пацієнт підлягає обов'язковому обстеженню та лікуванню

Порядок проведення реанімації.

Крок 1. Чи місце події безпечне? На місці події загрозу життю та здоров'ю можуть становити:

- пожежа;
- аварійний витік газу;
- оголені електричні дроти;
- уламки, які можуть впасти;
- вибухонебезпечні предмети тощо.

За таких обставин необхідно відкласти надання домедичної допомоги до усунення не-

безпеки або прибуття рятувальних служб.

Крок 2. Чи постраждалий притомний? Якщо постраждалий притомний, то він адекватно відповідає на запитання, просить про допомогу. Далі запропонуйте свої послуги. Якщо постраждалий дасть вам дозвіл, пояснить, що ви хочете зробити. Якщо постраждалий непритомний, то у вас є право надати йому домедичну допомогу.

Крок 3. Зверніться до присутніх по допомогу! Зверніться до конкретної особи, яка має якусь характерну й помітну деталь гардеробу, наприклад: «Дівчино в блакитній футболці, підійдіть, будь ласка, до мене. Мені, можливо, буде потрібна ваша допомога!» Нехай ця людина буде поруч з вами, бо у випадку СЛР одних ваших зусиль буде замало!

Крок 4. Чи дихає постраждалий? Для цього спершу забезпечте прохідність верхніх дихальних шляхів. Якщо постраждалий лежить на спині – закиньте йому голову назад і виведіть нижню щелепу. Відтак прикладіть своє вухо до вуст постраждалого і слухайте шум видихуваного повітря; краєм ока спостерігайте, чи підіймається на вдиху грудна клітка; відчуйте теплоту видихуваного повітря і рахуйте вголос до десяти.

Крок 5. Зателефонуйте «103» («112»). Викликайте бригаду ЕМД! Ось тут вам перший раз й прийде на допомогу помічник, якого ви покликали на допомогу. Попросіть його викликати бригаду ЕМД, бо зволікати з початком СЛР не можна!

Крок 6. Виконайте 30 натискань на грудну клітку! Розміщуйте руки посередині грудної клітки. Виконуйте 30 натискань на грудну клітку з глибиною для дорослої людини (старше восьми років) 5-6 см і частотою 100–120 на хвилину.

Після виконання 30-ти натискань одразу виконуйте «крок 7»:

Крок 7. Виконуйте 2 штучних вдихи протягом 5 секунд! Забезпечуйте прохідність дихальних шляхів, відводячи голову та піднімаючи нижню щелепу; зробіть 2 вдихи, закривши двома пальцями ніс.

Важливо, щоб два вдихання в рот або ніс тривали не довше 5 с, бо збільшення часу на вдихи знижує шанс на виживання.

Засоби захисту шкіри.

Крок 8. Як тільки принесуть АЗД, увімкніть його та виконуйте вказівки!

Як тільки ви отримаєте АЗД, продовжуйте процедуру СЛР відповідно до словесних вказівок приладу.

Штучне дихання та його різновиди.

Методика та техніка проведення штучної вентиляції легень

Метод рот до рота

- Розмістіть бар'єрний пристрій над ротом постраждалого й затисніть ніс постраждалого вказівним і великим пальцями руки, яка лежить на чолі постраждалого.

- Утримуйте дихальні шляхи прохідними (закиньте голову або виведіть нижню щелепу, якщо є підозра на травму голови чи шиї).

- Залиште рот трохи відкритим, одночасно підтримуючи в піднятому положенні нижню щелепу. Наберіть у свої легені повітря – виконайте спокійний вдих. Охопіть рот постраждалого своїм, простежте, щоб була герметичність.

- Зробіть спокійний видих у рот або ніс постраждалого протягом 1 с, переконаючись, що повітря не виходить поза рот постраждалого.

- Зауважте краєм ока, чи грудна клітка постраждалого піднялася, як при нормальному диханні – такі рятувальні видихи є ефективними.

- Утримуючи голову відведеною, а нижню щелепу – піднятою, відірвіть свій рот від рота постраждалого й спостерігайте, чи опускається його грудна клітка під час видиху.

- Ще раз наберіть повітря й аналогічно виконайте другий видих у рот постраждалого.

Метод рот до носа

Цей метод застосовують у випадку неможливості розкрити рот або за його ушкодження. Утримуйте дихальні шляхи прохідними, закрийте рот, розташуйте бар'єрний пристрій над носом постраждалого, виконайте два видихи в ніс постраждалого.

Непрямий масаж серця. Методика його виконання.

- Станьте на коліна біля постраждалого.

- Знайдіть середину грудної клітки постраждалого і покладіть основу долоні однієї руки у визначену точку натискання.
- Покладіть зап'ястя другої руки на тильний бік кисті першої руки.
- Нахиліться над постраждалим, не згинайте руки в ліктях і натискайте всім тілом на глибину 5–6 см 30 разів поспіль.

Після кожного натискання дайте змогу грудній клітці розправитися й повернутися у вихідне положення, не відривайте рук від грудної клітки.

Повторюйте натискання з частотою у межах 100–120 натисків за хвилину (трохи менше, ніж 2 натиски за секунду).

9.2. Переломи та їх класифікація

Переломи – це порушення цілісності кісток внаслідок різких рухів, ударів, падіння з висоти, їх захворювання.

При переломах головне завдання – знерухомити пошкоджену кінцівку або ділянку. Будь-який рух поламаної кістки може привести до больового шоку, втрати свідомості і пошкодження навколишніх тканин.

Види переломів – відкриті, закриті, зі зміщенням, уламкові.

Перша допомога при переломі:

- зупинка кровотечі;
- попередження травматичного шоку, знеболення;
- накладання стерильної пов'язки;
- іммобілізація;
- спокій.

**Перша допомога
при переломах**

<https://surl.lu/qilsui>

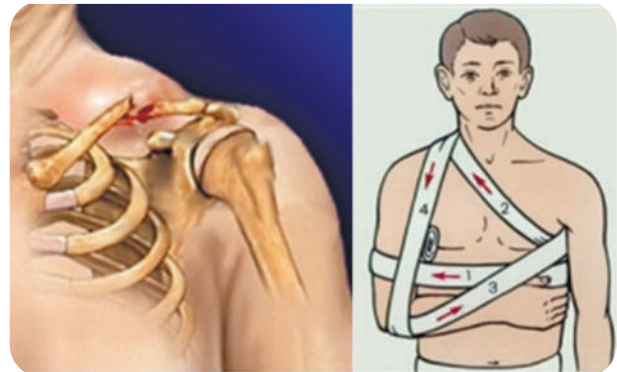

При переломі плеча фіксують плечовий і ліктьовий суглоб.

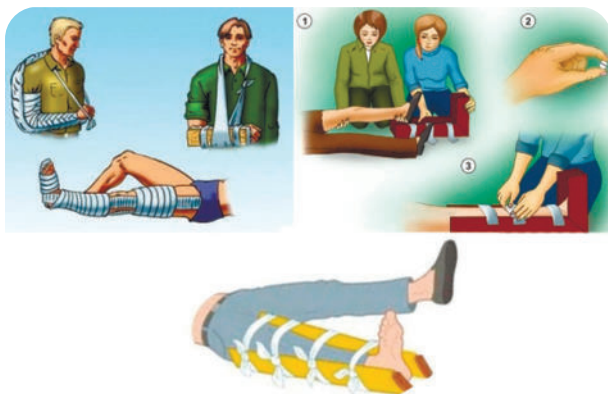

При переломі променевої кістки в “типовому місці”.

Перш за все пошкодженій руці необхідно створити спокій. Для цього її згинають в ліктьовому суглобі під прямим кутом, а кисть повертають долонею до тулуба, дещо зігнувши пальці. Для фіксації руки в цьому положенні можна використовувати дощечки, міцний картон, декілька зв'язаних лозин.

При переломі ключиці

При переломі кінцівки фіксують не менше двох суглобів

При переломах ребер, кісток тазу.

• При переломах ребер для зменшення болю грудну клітку міцно перев'язують бинтами, рушником, простиралом або надають потерпілому зручного для нього положення.

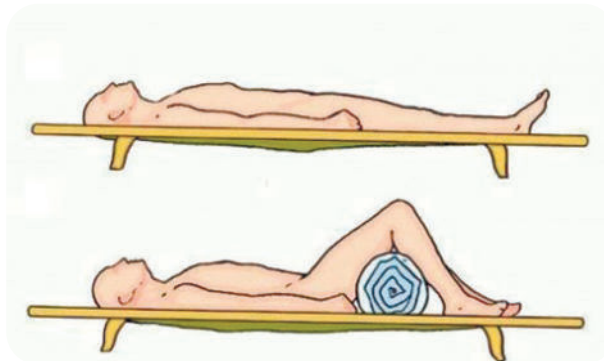

• При переломі кісток тазу потерпілого необхідно покласти на спину на тверду рівну поверхню, зігнувши його ноги в колінах, дещо розвести їх в боки і підкласти валик під коліна (поза «жаби»).

При пошкодженні хребта.

При пошкодженні хребта найнебезпечнішим ускладненням є частковий або повний розрив спинного мозку. Тому потерпілого необхідно обережно покласти на рівну горизонтальну поверхню (підлога, щит, широка дошка).

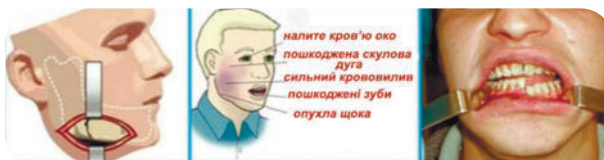
При пошкодженні шийного відділу.

При пошкодженні шийного відділу хребта і переломах кісток черепа потерпілого укладають на спину на жорстку поверхню, а голову і шию фіксують з боків двома валиками із згорнутої одежі, ковдри, подушок.

При переломі щелепи.

Переломи щелеп – розповсюджена травма. При переломі верхньої щелепи між верхніми і нижніми зубами прокладають шину (дощечку), а потім пов'язкою через підборіддя фіксують щелепу.

Вивих нижньої щелепи.

Той, що надає допомогу, стає обличчям до потерпілого, обгорнувши великі пальці руки

бинтом або матерією, вводять їх в рот потерпілого, натискаючи на кут нижньої щелепи (задні кутні зуби), зміщуючи нижню щелепу вниз і

назад, одночасно рештою пальців піднімаючи підборіддя.

9.3. Перша допомога при опіках

Термічні опіки:

– це пошкодження тканин унаслідок контакту з вогнем, гарячою парою, рідиною або предметами.

Залежно від тяжкості, глибини та площі ураження тканин розрізняють чотири ступені опіків.

I ступінь. Пошкоджується тільки верхній шар шкірних покривів. Опік супроводжується почервонінням і припухлістю. Спостерігається локальне підвищення температури тіла, помірний біль, який може посилюватися під час руху.

II ступінь. Руйнуються глибші шари епідермісу. Опік супроводжується появою пухирів. Навколо рани виникає запалення. Згодом оболонка бульбашок відпадає, а на його місці утворюється новий епітелій. Біль може бути сильним і заважати вести звичний спосіб життя.

Перша допомога при опіках

<https://surl.li/zaetqt>

III ступінь. Шкірні покриви пошкоджуються глибоко. Іноді страждає навіть підшкірна клітковина. Опік супроводжується некрозом тканин, тому рана може мати темний і навіть чорний колір. Постраждалого мучить сильний біль, відновлення тканин протікає повільно. Іноді потрібна пересадка шкіри.

IV ступінь. Шкіра обвуглюється, страждають м'язи і навіть кістки. Характерний нестерпний біль. Рана покривається темно-сірим струпом через некроз тканин.

Перша допомога:

- Якнайшвидше припиніть контакт постраждалої особи з джерелом опіку, але не піддавайте ризику себе.

- Зупиніть поширення опіку – впродовж щонайменше 20 хвилин охолоджуйте травмовану ділянку прохолодною водою чи водою кімнатної температури. Лід прикладати не можна!

- Зніміть одяг або прикраси, що знаходяться поблизу ділянки опіку. Не намагайтеся позбутися тканини, якщо вона прилипла до ураженої шкіри, – це може нанести великої шкоди.

- Заборонено наносити на обпечені ділянки

сік алое, рослинні олії, кефір або сметану. Жодні креми, пінки й інші засоби не потрібні!

- Якщо на шкірі утворилися пухирі, їх не треба проколювати – так можна занести інфекцію. Але якщо пухирець лопнув, достатньо прикрити рану стерильною пов'язкою.

- Важливо пити багато рідини, щоб зменшити інтоксикацію та уникнути зневоднення.

- Не торкайтеся місця опіку брудними руками.

Якщо опік болить та піднялася висока температура, можна прийняти знеболювальне – наприклад, парацетомол чи ібупрофен.

У яких випадках треба звернутися за медичною допомогою:

- місце опіку більше за площу долоні постраждалої людини;

- глибока рана в місці опіку;

- після контакту з подразником шкіра зміни-

ла колір: побіліла або почорніла;

- рана має неприємний запах;

- опіками й пухирями уражені обличчя, долоні, стопи, статеві органи;

- особа отримала інші травми, які потребують надання професійної медичної допомоги;

- внаслідок опіку людина має ознаки шоку: липку шкіру, пітливість, прискорене серцебиття, поверхневе дихання та слабкість або запаморочення, втрата свідомості, відчуття лихоманки.

Якщо в людини опіковий шок (стан, за якого виникає загроза життю), вкрай необхідна термінова госпіталізація в заклад охорони здоров'я! У такому випадку не зволікайте і викликайте екстрену медичну допомогу за номером телефону 103.

9.4. Кровотечі та долікарська допомога при кровотечах

Кровотеча – це виливання через пошкоджену тканину лімфи та крові.

Кровотечі бувають:

Залежно від того, куди виливається кров:

- зовнішніми;

- внутрішніми.

За походженням:

- травматичними, викликаними пошкодженням судин;

- нетравматичними – пов'язаними з їхнім руйнуванням яким-небудь патологічним процесом або підвищеною проникністю судинної стінки.

- *венозну*

- *капілярну*

- *паренхіматозну*

- *комбінативну.*

Перша допомога при кровотечах

<https://surl.li/jrrafk>

Види кровотеч.

Залежно від того, які судини були пошкоджені, та методів зупинки, кровотечі поділяють на:

- *артеріальну*

Також кровотечі поділяють **за швидкістю крововтрати:**

- незначна;

- середня;

- тяжка;

- профузна.

Артеріальна кровотеча.

Це найбільш небезпечна кровотеча.

Вона виникає при ушкодженні артеріальної судини, при цьому кров має яскраво-червоний колір (через насичення її киснем) і виштовхується з рани сильним пульсуючим струменем, іноді

фонтаном, висота якого змінюється з кожною пульсовою хвилею.

Перша долікарська допомога при артеріальній кровотечі:

- за відсутності переломів підніміть кінцівку;
- накладіть джгут (або його аналог) вище місця травми;
- на час пошуку матеріалу для джгута притисніть артерію (вище ушкодження) в місці пульсації;
- при порушенні цілісності визначених артерій (плечової, ліктьової або підколінної стегнової) кінцівку можна підняти і зафіксувати в зігнутому положенні.

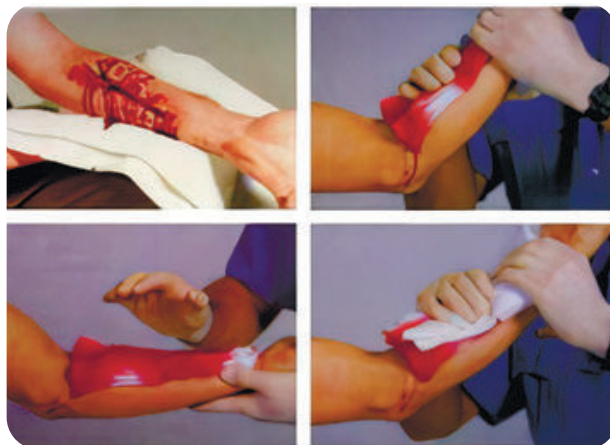
Правила накладання джгута

Джгут може бути як табельним, так і імпровізованим (марля, бинт, одяг тощо). Для запобігання пошкодження шкіри ширина імпровізованого джгута повинна бути не менше 5 см.

Категорично забороняється використовувати як джгут дріт, мотузку, шнурки.

Венозна кровотеча.

При венозній кровотечі кров має темно-червоний колір внаслідок збіднення її киснем, тече повільно, постійно. Венозна кровотеча менш інтенсивна, ніж артеріальна. При пораненнях вен ший та грудної клітки нерідко існує смертельна небезпека: внаслідок негативного тиску в цих венах, до них в момент вдиху потрапляє повітря.

Повітряна куля (ембол) може викликати закупорку кровопостачальної судини (повітряну емболію) і стати причиною блискавичної смерті.

Перша долікарська допомога при венозній кровотечі:

- накладіть асептичну пов'язку, що давить;
 - якщо пов'язка не допомагає, на м'яку підкладку накладіть джгут або скручений рушник, пояс тощо (розташуйте їх нижче пошкодженої ділянки) з додатком записки з часом накладення;
- Залишати джгут можна не більше ніж на 1 годину в холодну погоду і на 2 години в теплу.

Зупинка кровотечі методом згинання кінцівки.

Правила накладання джгута при венозній кровотечі.

Накладається у випадку:

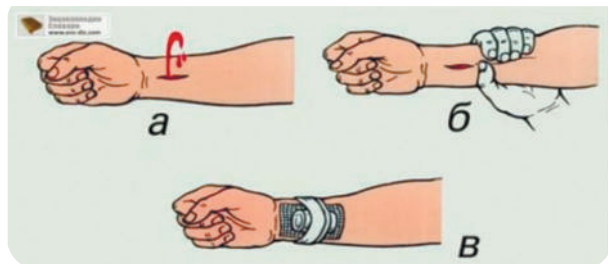
1. Якщо ампутована кінцівка.
2. Якщо в людини більше однієї кровотечі і немає

допомоги.

3. Якщо туга пов'язка не зупинила кровотечу.

4. Джгут накладається вище рани на одяг і не більше як на 30 хв.

5. Обов'язково фіксується час накладання.

Капілярна кровотеча.

Капілярна кровотеча виникає внаслідок пошкодження судин дрібного діаметру, при неглибоких пораненнях.

Капілярна кров має яскраво-червоний колір і відрізняється тим, що окремих судин, що кровоточать, немає і кров рівномірно витікає з усієї площини пошкодженої тканини.

Перша долікарська допомога при капілярній кровотечі:

- промийте рану чистою водою;
- обробіть краї рани антисептиком;
- накладіть марлеву пов'язку.

Паренхіматозна кровотеча.

Виникає в разі пошкодження печінки, нирок, селезінки і завжди небезпечна для життя. Само-

стійної зупинки кровотечі майже ніколи не відбувається.

У деяких випадках кровотеча може стати небезпечною не через кількість крові, яка витікає з ушкодженої судини, а внаслідок того, що кров викликає стискування життєво важливих органів. Так, скупчення крові в серцевій сорочці може привести до стискування серця (тампонади) та його зупинки, а скупчення крові в порожнині черепа приведе до стиснення мозку й смерті. При крововиливах у міжтканеві простори утворюються гематоми.

Кровотечі небезпечні тим, що із зменшенням кількості циркулюючої крові погіршується діяльність серця, що, в свою чергу, знижує постачання киснем життєво важливих органів (мозок, нирки, печінка). Це прискорює розвиток термінальних станів.

Перша долікарська допомога при внутрішній кровотечі:

1. Забезпечте нерухомість потерпілого.
2. При крововиливі в грудну область влаштуйте потерпілого в положення напівсидячи і покладіть валик під коліна.
3. При крововиливі в черевну порожнину переведіть в положення лежачи.
4. Дещо послабити кровотечу допоможе холод, який потрібно покласти на імовірне місце локалізації кровотечі.
5. Обов'язково викличте швидку допомогу (у всіх випадках, крім капілярної кровотечі), адже постраждалий чоловік ризикує втратити багато крові і навіть померти. Пам'ятайте: заборонено чіпати рану руками, намагатися вийняти з неї які-небудь предмети і знімати просочену кров'ю пов'язку.

6. Надайте першу допомогу і чекайте медиків.

Носова кровотеча.

Долікарська допомога при носовій кровотечі.

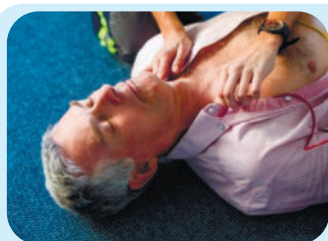
При носовій кровотечі голова має бути у вертикальному положенні злегка відхилена назад, на перенісся кладуть міхур з льодом або хустинку, змочену холодною водою, забезпечують достатній приток повітря.

Часто вдається зупинити носову кровотечу сильним здавлюванням ніздрів протягом 3 – 5 хвилин.

Хворого треба заспокоїти, пояснити, що різкі рухи і спроби очистити ніс посилюють кровотечу. За безрезультатності цих засобів проводять мінітампонаду порожнини носа, для чого в ніздрі вводять тампони з вати, змочені 3% розчином перекису водню.

9.5. Ознаки смерті

Під час клінічної смерті, яка триває до 4 – 6 хвилин, людина вже не дихає, серце перестає битися, проте незворотні зміни в тканинах ще відсутні. В цей період організм можна оживити.

Ознаки клінічної смерті

Повна втрата свідомості та рефлексів

Зміна кольору шкіри

Розширення зіниць, відсутність реакції їх на світло

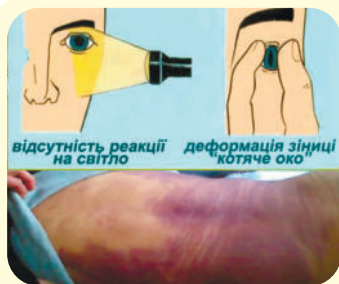

Відсутність серцебиття

Відсутність самостійного дихання

Явні ознаки смерті (біологічна смерть)

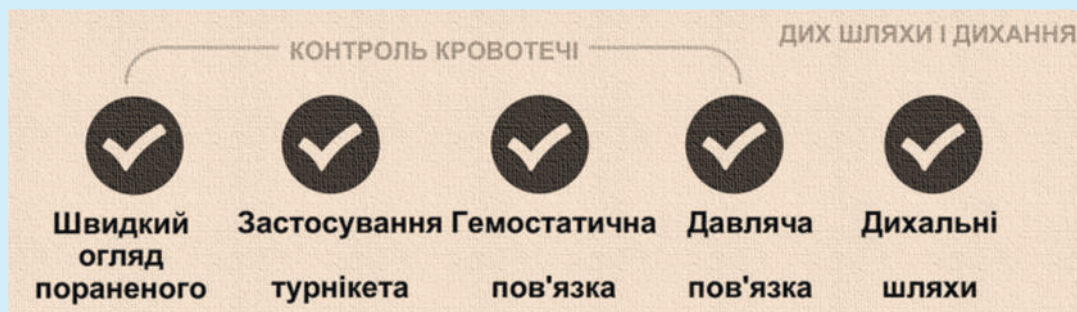
Помутніння і висихання рогівки очей.
При здавлюванні ока з боків пальцями, зіниця звужується і нагадує котяче око.
Охолодження тіла і поява трупних плям.
Трупне задубіння.

9.6. Перша медична допомога в умовах бойових дій (Тактична бойова допомога пораненим - TCCC - Tactical Combat Casualty Care)

9.6.1. Вступ до тактичної медицини для всіх військових TCCC ASM, (All Service Members)

Міністерством оборони України видано наказ, за яким УСІ військовослужбовці мають пройти підготовку та оволодіти базовими навичками TCCC, які рятують життя.

**Кожен військовослужбовець
ПОВИНЕН ВОЛОДІТИ НАВИЧКАМИ, ЩО РЯТУЮТЬ ЖИТТЯ:**

Три ФАЗИ TCCC, народжені роками війни та втраченими життями:

1. Під вогнем/загроза небезпечно (Червона зона)

Швидке прийняття рішень:

- Забезпечте безпеку місця події
- Перемістіть пораненого в безпечне місце
- Виявіть та контролюйте кровотечу, що загрожує життю

2. Тактичні умови більш безпечно (Жовта зона)

Швидке прийняття рішень :

- Надати медичну допомогу

3. Тактична евакуація

Допомога, надана протягом транспортування до вищого рівня медичної допомоги, де це необхідно, залежно від умов отримання травми

9.6.2. Фаза 1. Допомога під вогнем або загрозою (Care Under Fire, у зоні обстрілу)

Безпечність місця.

- Використовуючи наявні ресурси, забезпечте безпеку місця події
- Ніколи не намагайтеся рятувати пораненого, поки місце події не стане безпечним.

ного, поки місце події не стане безпечним.

«Швидкий» TQ (турнікет)

- При кровотечах, що загрожують життю, розмістіть турнікет «високо та щільно» на по-

ранений кінцівці

Комунікація

Перевірте, чи поранений реагує, та заспокойте його

Зверніться за допомогою

Важливо врахувати:

- Порядок дій буде залежати від ситуації
- Поранений може сам собі надати допомогу
- Постійно оцінюйте ризики/загрозу та спершу майте план перед переміщенням пораненого

Огляд пораненого

1. Особиста безпека.

2. Комунікації:

а. Доповідь командирів: нештатна ситуація, запит на підкріплення, медиків, евакуацію.

Отримати дозвіл на самостійні дії.

б. Комунікація з пораненим: рекомендувати накладити самому собі турнікет і переміститися в

укриття в напрямку дружнього вогню.

с. Комунікація в групі. План дій з надання допомоги та винесення пораненого в разі неможливості самопомоги пораненим. Розподіл за номерами: хто прикриває, порядок висунання, хто надає допомогу.

3. Вогнева перевага.

4. Скритність переміщення (складки місцевості, елементи рослинності, міської забудови, прикриття бронею, дим).

5. Перевірка життєздатності пораненого. Поставити три основні питання:

а. Чи може надати собі допомогу? Чи може рухатися? Чи може стріляти?

б. Якщо не відповідає на питання, допомога надається тільки, якщо це тактично можливо.

6. Надання допомоги:

а. Зупинка зовнішньої масивної кровотечі з кінцівок накладенням турнікету.

б. Винесення постраждалого.

**Допомога пораненим
на полі бою
(Червона зона)**

<https://surl.li/asjoon>

9.6.3. Фаза 2. Тактичні умови (Tactical Field Care, надання допомоги на полі бою, коли не ведеться вогонь, або в зоні укриття)

Використовуйте послідовність **MARCH**, щоб провести **швидкий огляд пораненого**

M Massive Hemorrhage (масивна кровотеча пріоритет #1)

A Airway (дихальні шляхи);

R Respiration (дихання);

C Circulation (кровообіг);

H Hypothermia/Head Injury (гіпотермія/травма голови ...перейдіть до інших поранень)

Масивна кровотеча (massive bleeding)

Як розпізнати масивну кровотечу, що загрожує життю (massive bleeding)

ЯСКРАВА ЧЕРВОНА КРОВ пульсує, бризкає, постійно витікає з рани

ВАЖЛИВО! Поранені з важкими травмами можуть стікти кров'ю до смерті всього за 3 хвилини

Одяг або неефективні пов'язки **ПРОСОЧЕНІ КРОВ'Ю**

ЯСКРАВА ЧЕРВОНА КРОВ розтікається біля пораненого

АМПУТАЦІЯ руки або ноги

Паренхіматозна кровотеча.
Ці медичні засоби потрібні для надання допомоги:

- Турнікет
- Гемостатична пов'язка
- Давляча пов'язка/пов'язка при травмі
- Картка пораненого форми DD 1380

Огляд масивних кровотеч

<https://surl.li/ervcff>

Індивідуальна Загальна аптечка JFAK (Joint First Aid Kit)

Три засоби з вашої аптечки для зупинки масивної кровотечі!

ТУРНИКЕТ

ГЕМОСТАТИЧНА ПОВ'ЯЗКА

ДАВЛЯЧА ПОВ'ЯЗКА

< 17

Найбільш поширений ТУРНИКЕТ - CAT

Накладання турнікета.

Коли і як накладати турнікет (TQ):

Під вогнем/загрозою

«Швидкий» TQ «Високо та щільно» на поранену кінцівку або коли джерело кровотечі невиявлене

Тактичні умови «Усвідомлений» TQ накладається 5–8 см вище рани

Накладіть **другий TQ**, якщо кровотеча не зупинена першим ефективним TQ (Пам'ятай: значна кровотеча рани стегна часто вимагає **другого TQ**)

Техніка накладання турнікета

<https://surl.li/bwxvat>

Імпровізований турнікет.

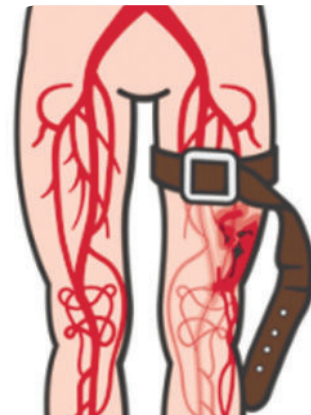
Будьте обережні, якщо розглядаєте застосування імпровізованого турнікета

Якщо TQ недоступний, затампонуйте рану і тримайте прямий тиск над основним джерелом кровотечі

Ризики, пов'язані з імпровізованим турнікетом:

- Кровотеча може погіршитись
- Занадто вузький ремінь може пошкодити шкіру
- Кровотеча може повністю не зупинитися

Імпровізований TQ з часом може послабитися через те, що його не закріплено належним чином

Тампонування рани та давяча пов'язка

Застосуйте прямий тиск та затампувайте рану

Накладіть пов'язку щільно на поранену кінцівку

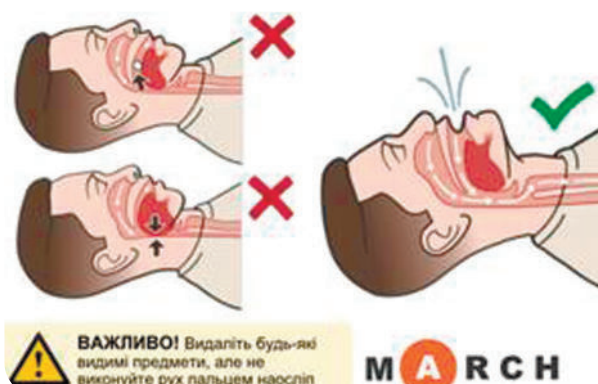
Дихальні шляхи (airway)

Очищення дихальних шляхів

Переконайтесь, що **дихальні шляхи не перекриті**.

Контроль дихання

<https://surl.li/iffmwtj>

Відкриття дихальних шляхів

Відновлення дихання

<https://surl.li/okdbbb>

Ознаки та симптоми непрохідності:

- У пораненого дистрес, та він показує, що не може нормально дихати
- Поранений видає звуки хрипіння або булькання
- Видима кров або сторонні предмети у дихальних шляхах
- Значна травма обличчя

У пораненого без обструкції дихальних шляхів, виконайте наступне:

Допоможіть постраждалому у свідомості прийняти будь-яке зручне положення сидіння, **ЯКЕ ДОЗВОЛИТЬ ПОЛЕГШИТИ ДИХАННЯ**

ПІДЙОМ ПІДБОРІДКА НАХИЛ ГОЛОВИ

ВИСУНЕННЯ ЩЕЛЕПИ

Поранених без свідомості і ознак шоку розмістіть у **ВІДНОВЛЮВАНИЙ ПОЗИЦІЇ**

MARCH

Дихання (respiration)

Оцініть наявність респіраторного дистресу.

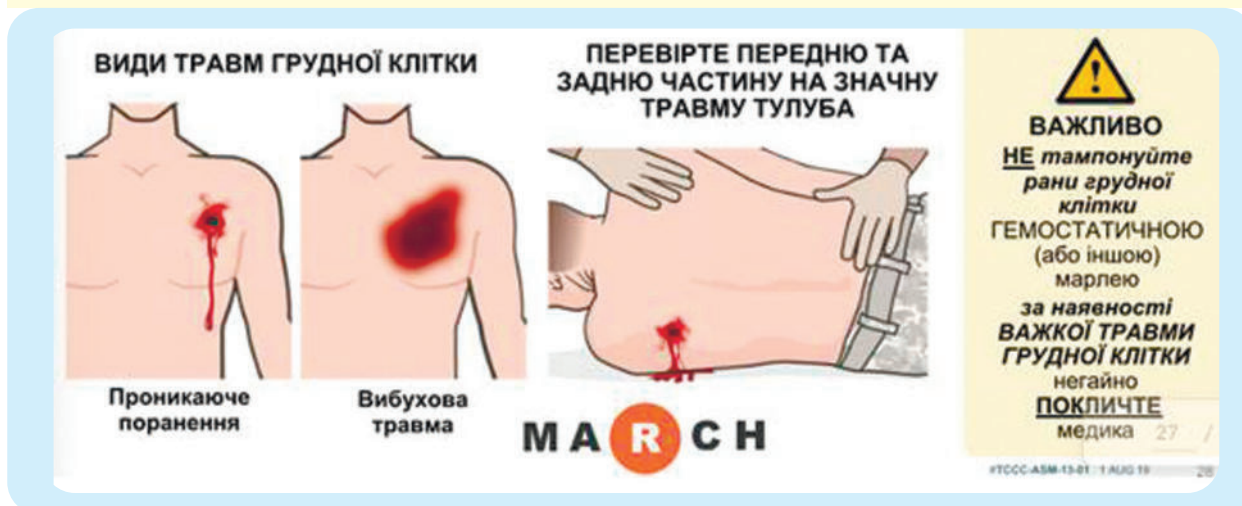
Ознаки респіраторного дистресу:

- Із надмірним зусиллям робить вдих і видих
- Дихання занадто слабе, щоб бути ефективним (менше 6 дихальних рухів на хвилину)
- Прискорене дихання (більше 20 дихальних рухів на хвилину)
- Утруднене дихання

Ці ознаки також можуть вказувати на проникаюче поранення грудної клітки

Оцініть потенційні травми грудної клітки, що загрожують життю

Кровообіг (circulation)

Попередьте ШОК зупинивши кровотечу

Переоцініть, чи всі заходи контролю кровотечі все ще ефективні.

Переконайтеся, що турнікети ефективні

Варіант: розгляньте можливість підняти обидві ноги вище рівня серця, якщо в положенні, лежачи на спині, підтримується прохідність верхніх дихальних шляхів.

Ознаки і симптоми шоку:

Попередь гіпотермію:

- Залиште одяг на пораненому, якщо він не дуже мокрий, потім зніміть
- Накрийте пораненого ковдрами, пончо, спальними мішками або чимось, що зберігає тепло

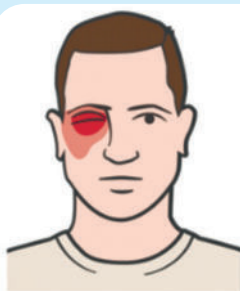
- Тримайте пораненого не на землі (збільшує втрату тепла тіла).

Гіпотермія (hypothermia)

Питання попередження гіпотермії ускладнюється масивною крововтратою*

* Це не гіпотермія через холодну погоду

Вторинні травми

травма ока

травма голови

опіки

переломи

Якщо виявлена або підозрюється проникаюча травма ока, прикрийте травмоване око

Закрийте око **ЖОРСТКИМ ЩИТКОМ**, не тиснучим патчем. Покладіть щиток на пошкоджене око (не закривайте обидва ока) і закріпіть щиток

ВАЖЛИВО!
НЕ
ЗАСТОСОВУЙТЕ
ТИСК

В

Якщо немає жорсткого щитка для очей, **ТАКТИЧНІ ОКУЛЯРИ** також можна використовувати для захисту очей

ITCCC-ASM-13-01 1 AUG 19

Оцініть опіки

ПОВЕРХНЕВІ

ОПІКИ 1 СТУПЕНЯ

схожі на сонячні опіки з почервонінням шкіри

НАПІВГЛИБОКІ

ОПІКИ 2 СТУПЕНЯ

також будуть мати вигляд пухирів

ГЛИБОКІ

ОПІКИ 3 СТУПЕНЯ

можуть виглядати сухими, жорсткими і шкірястими, і/або також можуть бути білими, коричневими або чорними

ITCCC-ASM-13-01 1 AUG 19

Оцініть переломи

ЗАКРИТИЙ ПЕРЕЛОМ

ВІДКРИТИЙ ПЕРЕЛОМ

Ознаки перелому:

- Значний біль і набряк
- Чутне або відчутне «кляцання»
- Різна довжина або форма кінцівки
- Втрата пульсу або чутливості на пошкодженій руці або нозі
- Крепітація (відчуття тріску або хрускіту під шкірою)

Накладання шини

Шина використовується для запобігання руху та утримання пошкодженої руки/ноги на місці. Використовуйте напівжорстку шину (наприклад, шину SAM) або імпровізовані жорсткі або громіздкі матеріали (наприклад, дошки, ящики, гілки дерев і навіть зброю):

Зафіксуйте суглоб **ВИЩЕ ТА НИЖЧЕ** місця перелому

ЗАКРІПНІТЬ ШИНУ пов'язкою, хустками, ремнями або клейкою стрічкою (за наявності)
Спробуйте накласти **ШИНУ** перед тим, як рухати пораненого, і зведіть до мінімуму рухи зламаної кінцівки

Переломи рук можна легко зафіксувати до сорочки, використовуючи рукав як стропу

ВАЖЛИВО! Якщо пов'язка занадто туга, це може погіршити кровообіг у пальцях рук або ніг

Оцініть травму голови

Результат дії тупої сили, прискорення або уповільнення (напр, вибух або зіткнення або перекидання автомобіля, падіння або спортивна травма)

Зазвичай вогнепальні, ножові поранення або осколки від вибухових речовин

ТУПА ТА ПРОНИКАЮЧА
ТРАВМА ГОЛОВИ

ВАЖЛИВО! **ПОКЛИЧТЕ** медика при виявленні ознак та симптомів травми голови

Ознаки та симптоми травми голови:

- Змінена свідомість
- Дезорієнтація або запаморочення
- Головний біль
- Дзвін у вусі
- Амнезія
- Нудота/блювання
- Двоїння в очах

9.6.4. Фаза 3. Зелена зона (Tactical Evacuation Care) – це те місце, де відбувається евакуація пораненого

**Переміщення
поранених
(Зелена зона)**

<https://surl.li/sdzoxz>

Способи переміщення поранених

Якщо постраждалий може рухатися і самостійно надати собі необхідну допомогу, то застосування евакуаційної команди не є необхідністю.

Відтягування

Відтягування – це техніка, призначена для переміщення постраждалого на короткі від-

стані. При проведенні відтягування постраждалий стає малопомітним. Така техніка є більш простою для виконання, ніж спроби підняти важкого постраждалого, і дозволяє рятувальникам використовувати комплект зброї.

Відтягування однією особою. Ця техніка дозволяє рятувальнику і постраждалому бути менш помітними. Проте пересувати важкого постраждалого в зігнутому (лежачому) положенні дуже складно. Кожен рух здійснюється на дуже обмежені відстані і вимагає від рятувальника значного використання сили.

Відтягування двома особами. Ця техніка є більш простою для рятувальників і дозволяє

рухатися значно швидше. Вона вимагає значно менше витрат сил, але рятувальники перебувають у вищому положенні, ніж під час застосування техніки напівсидячи. У рятувальників більше можливостей використовувати зброю.

Пораненого транспортують два бійці, тягнучи за лямки бронезилета, при цьому необхідно, за можливості, прикривати їх вогнем.

Винесення на ношах.

Підняти пораненого із землі і покласти на ноші можна трьома способами.

Перший спосіб – підняття пораненого на руках.

Другий спосіб – підняття за одяг – застосовується в тих випадках, коли пораненого потрібно покласти на носі і перенести якомога швидше.

Третій спосіб – накат – використовується в тих випадках, коли санітари перебувають у зоні автоматно-кулеметного вогню, і повинні діяти лежачи.

Витягування з бойової машини.

Малі розміри бойових відділень, необхідність зміни положення приладів і механізмів, складність наближення до поранених різко ускладнюють здійснення медичної допомоги всередині машини.

Тому там вона надається екіпажем або бойовими медиками тільки у випадках, які не терплять зволікання (загрозна життю крововтрата, асфіксія, займання одягу, загроза по-

**ПМД на полі бою
Евакуація**

<https://surl.li/kcvcty>

жежі або вибуху).

Перший спосіб – лямку накладають на верхній відділ тулуба.

Другий спосіб – лямку накладають на нижні кінцівки.

Третій спосіб – лямку, складену кільцем, на-
дягають на пораненого таким чином, щоб її карабіни щільно прилягали до спини (на рівні лопаток).

Питання для самоконтролю

1. Назвіть алгоритм дій проведення серцево-легеневої реанімації (СЛР).
2. Що таке перелом кісток? Які бувають види переломів?
3. Як надається перша допомога при переломах і вивихах?
4. Як класифікуються опіки? Долікарська допомога.
5. Назвіть види кровотеч та притаманні їм ознаки.
6. Як припинити кожен з видів кровотеч?
7. Назвіть ознаки клінічної смерті.
8. Назвіть ознаки біологічної смерті
9. Яка допомога надається пораненим у червоній зоні?
10. Назвіть послідовність протоколу MARCH.
11. Назвіть способи евакуації поранених.

Олександр БАТЕНЬКОВ

Навчальне видання

ЗАХИСТ УКРАЇНИ

Навчальний посібник

Українською мовою

Редактор Н. Цибенко
Комп'ютерна верстка та дизайн Ю. Пироженко

Умов друк. арк. 7,2

Науково-методичний центр ВФПО
Київ-151, вул Смілянська, 11
тел. 242-35-68

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єкта видавничої справи ДК № 1310